

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Veronika Kovářová

**Vzdělání v Subsaharské Africe a faktory, které
ho ovlivňují**

**Education in Sub-Saharan Africa and factors,
which influence it**

Diplomová Práce

2008

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Václav Frajer

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Ve Strakonících 23. 8. 2008

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala RNDr. Václavu Frajerovi za odborné vedení této diplomové práce, za jeho cenné rady a připomínky. Ráda bych také poděkovala své rodině a přátelům za pomoc a podporu během jejího zpracování.

Education in Sub-Saharan Africa and factors, which influence it

The main theme of this master thesis is education in Sub-Saharan Africa. Its first part, which can be understood as an introduction into the situation in the region, describes influence of particular factors, e.g. poverty, conflicts and health conditions, on education of inhabitants of Sub-Saharan Africa. Second part deals with level of education in specific countries of the region and for each country provides data on previous development as well as contemporary situation in each of the stages of education, i.e. primary, lower secondary, upper secondary and tertiary. There is also a scale of quality of education showing number of children per teacher. General literacy of adult population in each state is expressed by literacy index. The third part seeks to compare conditions of all the stages of education in the above-mentioned region and in other parts of the world. The conclusion sums up all obtained pieces of knowledge.

Key words: conflicts, development and humanitarian aid, HIV/AIDS, index of literacy, literacy, malaria, primary education, secondary education, tertiary education, tuberculosis

Obsah

OBSAH	5
PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK	8
SEZNAM TABULEK, GRAFŮ, OBRÁZKŮ A PŘÍLOH	9
<i>Tabulky:</i>	9
<i>Grafy:</i>	9
<i>Obrázky:</i>	10
<i>Přílohy:</i>	10
KAPITOLA 1.....	11
1 ÚVOD, CÍLE A STRUKTURA PRÁCE	11
1.1 <i>Úvod</i>	11
1.2 <i>Cíle a struktura práce</i>	11
KAPITOLA 2.....	14
2 DISKUZE S LITERATUROU A METODIKA PRÁCE	14
2.1 <i>Diskuze s literaturou</i>	14
2.2 <i>Metodika práce</i>	15
KAPITOLA 3.....	20
3 VYMEZENÍ A CHARAKTERISTIKA REGIONU	20
3.1 <i>Vymezení regionu</i>	20
3.2 <i>Charakteristika regionu</i>	20
KAPITOLA 4.....	23
4 VYBRANÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZDĚLÁNÍ V SUBSAHARSKÉ AFRICE	23
4.1 <i>Chudoba</i>	23
4.1.1 <i>Definice chudoby</i>	23
4.1.2 <i>Členění chudoby</i>	24
4.1.3 <i>Příčiny chudoby</i>	25
4.1.4 <i>Porovnání chudoby v Subsaharské Africe a v ostatních světových regionech</i>	26
4.1.4.1 <i>Porovnání podle procent obyvatel žijících pod hranicí absolutní chudoby</i>	26
4.1.4.2 <i>Porovnání podle HDP</i>	27
4.1.5 <i>Chudoba a vzdělání</i>	27
4.2 <i>Konflikty</i>	28
4.2.1 <i>Konflikty v zemích Subsaharské Afriky</i>	29
4.2.2 <i>Konflikty a vzdělání</i>	30
4.2.2.1 <i>Hlavní příčiny nízké úrovně vzdělání spojené s konflikty</i>	30
4.3 <i>Zdraví</i>	32
4.3.1 <i>Hlad a nedostatečná výživa</i>	33
4.3.1.1 <i>Definice podvýživy a členění hladu</i>	34
4.3.1.2 <i>Hlad a podvýživa v Subsaharské Africe</i>	34
4.3.1.3 <i>Vliv hladu a podvýživy na vzdělání</i>	35

4.3.2 Nemoci	35
4.3.2.1 HIV/AIDS	36
4.3.2.1.1 Charakteristika nemoci	36
4.3.2.1.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe a na světě	36
4.3.2.1.3 HIV/AIDS a vzdělání	38
4.3.2.2 Malárie	38
4.3.2.2.1 Charakteristika nemoci	38
4.3.2.2.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe	39
4.3.2.2.3 Malárie a vzdělání	40
4.3.2.3 Tuberkulóza	40
4.3.2.3.1 Charakteristika nemoci	40
4.3.2.3.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe	40
4.3.2.3.3 Tuberkulóza a vzdělání	41
4.4 Závěr kapitoly 4	41
KAPITOLA 5	42
5 VÝVOJ A SOUČASNÝ STAV VZDĚLÁNÍ VE VYBRANÝCH STÁTECH SUBSAHARSKÉ AFRIKY	42
5.1 Vzdělání	42
5.1.1 Definice vzdělání	43
5.1.2 Bariéry bránící vzdělání v Subsaharské Africe	44
5.1.2.1 Ekonomické bariéry	44
5.1.2.2 Zdravotní bariéry	44
5.1.2.3 Psychické a kulturní bariéry	44
5.1.2.4 Dětská práce	45
5.1.2.5 Fyzické bariéry	45
5.1.2.6 Válečné bariéry	45
5.1.2.7 Jazykové bariéry	46
5.2 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti ve vybraných zemích Subsaharské Afriky	46
5.2.1 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v primárním stupni vzdělání	46
5.2.2 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v nižším sekundárním stupni vzdělání	50
5.2.3 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti ve vyšším sekundárním stupni vzdělání	53
5.2.4 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v terciérním stupni vzdělání	56
5.2.5 Zhodnocení situace úrovně a vývoje vzdělání v zemích Subsaharské Afriky	60
5.3 Učitelé v Subsaharské Africe	63
5.3.1 Počet dětí na jednoho učitele	63
5.4 Index vzdělanosti	66
KAPITOLA 6	69
6 POROVNÁVÁ VZDĚLÁNÍ REGIONU SUBSAHARSKÉ AFRIKY A OSTATNÍCH SVĚTOVÝCH REGIONŮ	69
6.1 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do primárního stupně vzdělání	69
6.2 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do sekundárního stupně vzdělání	70
6.3 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do terciérního stupně vzdělání	71
6.4 Porovnání světových regionů v počtu dětí, nechodících do školy	72
6.5 Počet dívek nechodících do školy	73
6.6 Shrnutí	74

KAPITOLA 7	75
7 REAKCE ZAHRANIČÍ NA NÍZKOU ÚROVEŇ VZDĚLÁNÍ V SUBSAHARSKÉ AFRICE	75
7.1 <i>Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce</i>	75
7.1.1 Humanitární pomoc	75
7.1.2 Rozvojová spolupráce	76
7.1.2.1 Rozvojová spolupráce a vzdělání	76
KAPITOLA 8	77
8 ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
<i>Sekundární zdroje literatury</i>	83
<i>Primární zdroje literatury</i>	84
<i>Internetové zdroje</i>	85
Články	85
Ostatní zdroje	85
PŘÍLOHY	87

Přehled použitých zkratk

EDF Evropský rozvojový fond

HDP Hrubý domácí produkt

OSN (UN) Organizace spojených národů

UNDP Rozvojový program OSN

UNESCO Organizace pro výchovu, vědu a kulturu

UNICEF Dětský fond OSN

USD Americký dolar

WHO Světová zdravotnická organizace

Seznam tabulek, grafů, obrázků a příloh

Tabulky:

Tabulka 1-Investice vybraných světových regionů do vzdělání, r. 2005.....	28
Tabulka 2-Procento HDP vyčleněné státy na vojenské výdaje a na vzdělání, r. 2005/2006.....	31
Tabulka 3-Počet a podíl podvyživených ve vybraných rozvojových regionech, r.1998-2000....	35
Tabulka 4-Výskyt tuberkulózy na 100 000 lidí v jednotlivých světových regionech, r. 2005....	41
Tabulka 5-Ukazatele primárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006.....	48
Tabulka 6-Ukazatele nižšího sekundárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006.....	51
Tabulka 7-Ukazatele vyššího sekundárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006	54
Tabulka 8-Počet studentů terciárního stupně vzdělání na 100 000 obyvatel, pro roky 1990-1993 a 2003-2006.....	57
Tabulka 9-Délka školní docházky na jednotlivých vzdělávacích stupních, r. 2004.....	59
Tabulka 10-Ukazatele použité pro zhodnocení úrovně a vývoje vzdělání.....	62
Tabulka 11-Počet žáků na jednoho učitele v jednotlivých státech Subsaharské Afriky, r. 2005.....	65
Tabulka 12- Rozdíl pořadí Indexu vzdělanosti a Indexu lidského rozvoje, r. 2004.....	68

Grafy:

Graf 1-Procento populace žijící pod extrémní hranicí chudoby, r.2005.....	27
Graf 2-Poměrné zastoupení světových oblastí na počtu úmrtí na malárii, r.2000.....	39
Graf 3-Index vzdělanosti a Index lidského rozvoje pro vybrané státy subsaharské Afriky, r. 2004.....	67
Graf 4-Vývoj hrubé zápisové míry do primárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 1991 do r. 2005.....	69
Graf 5-Vývoj hrubé zápisové míry do sekundárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 1999 do r. 2005.....	70
Graf 6-Vývoj hrubé zápisové míry do terciárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 2000 do r. 2005.....	71
Graf 7-Procentuelní podíl dětí nechodících do školy ve světových regionech na celkovém počtu dětí nechodících do školy, r. 2005.....	72
Graf 8-Porovnání počtu dětí nechodících do školy v r. 2000 a r. 2005.....	73
Graf 9-Procento dívek nechodících do školy ve světových regionech, r. 2005.....	73

Obrázky:

Obrázek 1-Mapa Afriky.....	22
Obrázek 2-Bludný kruh chudoby.....	26
Obrázek 3-Počet nemocných, nově nakažených a zemřelých na HIV/AIDS ve světových regionech, r. 2005.....	37
Obrázek 4-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku primárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006.....	49
Obrázek 5-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku nižšího sekundárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006.....	52
Obrázek 6-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku vyššího sekundárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006.....	55
Obrázek 7-Přírůstky nebo úbytky v počtu studentů terciárního stupně na 100 000 obyvatel mezi roky 1990-1993 a 2003-2006.....	58

Přílohy:

Příloha 1-Počet obyvatel žijících pod hranicí extrémní chudoby (1 USD/den), r. 2005.....	87
Příloha 2-Počet obyvatel nakažených virem HIV/AIDS, r. 2006.....	87
Příloha 3-Počet případů malárie r. 2005.....	88
Příloha 4-Počet nahlášených případů tuberkulózy, r. 2005.....	88

Kapitola 1

1 Úvod, cíle a struktura práce

1.1 Úvod

V době stále více propojeného světa mají problémy i těch nejdlehlších míst celosvětové dopady. Říkáme jim proto problémy globální. Jedním z globálních problémů je i vysoká negramotnost obyvatel rozvojových zemí.

Přitom právě vzdělání je základním předpokladem pro sociální i ekonomický rozvoj jedinců a celých komunit. K překonání zaostalosti by proto bylo potřeba zajistit gramotnost a úplné základní vzdělání pro všechny obyvatele těchto zemí. Většina chudých zemí však nemá dostatek potřebných financí ani vzdělaných odborníků, aby mohli úroveň vzdělání zvyšovat.

Země postižené vysokou negramotností obyvatelstva si tedy nedokáží pomoci sami, proto je každá osvětová nebo výzkumná činnost na toto téma důležitá a užitečná. Zvedá mezi lidmi povědomí o tomto problému, což je předpoklad pro vznik impulsu k boji proti němu.

1.2 Cíle a struktura práce

Po pečlivém uvážení možností přesného zaměření práce a zhodnocení dostupnosti dat byly formulovány následující cíle, k nimž se vztahují dílčí výzkumné otázky, které mají vést k dosažení cílů.

Cíl 1: Pomocí vybraných faktorů objasnit některé příčiny nízké úrovně vzdělání v Subsaharské Africe.

- Ovlivňuje chudoba vzdělání, pokud ano, jak?
- Ovlivňují konflikty vzdělání, pokud ano, jak?
- Ovlivňuje zdravotní stav obyvatelstva vzdělání, pokud ano, jak?

Cíl 2: Analýza vývoje a současného stavu vzdělání ve vybraných zemích Subsaharské Afriky.

- Ve kterých z vybraných států Subsaharské Afriky došlo k nejvyššímu a nejnižšímu nárůstu, popřípadě poklesu počtu dětí navštěvujících mezi roky 1990- 1993 a 2003-2006 primární, nižší a vyšší sekundární a terciární stupeň?
- Které z vybraných států Subsaharské Afriky vykazují nejvyšší a nejnižší počet dětí navštěvujících v roce 2003-2006 primární, nižší a vyšší sekundární a terciární stupeň?

- Jaký je stav učitelů ve vybraných státech Subsaharské Afriky, a má-li to vliv na vzdělání, jaký?
- Jaká je úroveň vzdělanosti dospělé populace ve vybraných státech Subsaharské Afriky?

Cíl 3: Porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a v ostatních vybraných světových regionech.

- Ve kterých regionech se nachází nejvyšší a nejnižší počet dětí zapsaných do primárního, sekundárního a terciárního stupně?
- Ve kterých regionech se nachází nejvyšší a nejnižší počet dětí nechodících do školy?
- Ve kterých regionech se nachází nejvyšší a nejnižší počet dívek nechodících do školy?

Na základě vytýčených cílů a dílčích výzkumných otázek byla zhotovena struktura práce. Práce sestává z textové části, z tabulkové části a grafů, dále pak z obrázků a příloh. Je rozčleněna do jednotlivých kapitol, které na sebe logicky navazují.

První kapitola obecně uvádí do daného tématu a seznamuje se zvolenými cíly a dílčími pracovními otázkami. Druhá kapitola se zabývá diskuzí s použitou literaturou a metodikou práce. Třetí kapitola vymezuje státy Subsaharské Afriky, kterými se tato práce blíže zabývá a uvádí stručnou charakteristiku tohoto regionu.

Čtvrtá kapitola se skládá ze tří podkapitol. Každá charakterizuje jeden z vybraných faktorů majících vliv na vzdělání. První podkapitola se zabývá chudobou, její definicí, obecným členěním a jejími příčinami. Dále pak porovnáním světových regionů v počtu obyvatel žijících pod hranicí absolutní chudoby a ve výši HDP. Na závěr je zde popsán vyplývající vliv chudoby na vzdělání.

Druhá podkapitola se věnuje konfliktům. Zde jsou obecně vysvětleny příčiny konfliktů v tomto regionu a uvedena jejich typologie podle Gelda (1998). V závěru jsou popsány hlavní příčiny nízké úrovně vzdělání spojené s konflikty.

Třetí podkapitola je zaměřena na zdraví a je rozdělena na tři části. V jednotlivých částech této podkapitoly jsou pak popsány nejčastější choroby Subsaharské Afriky, HIV/AIDS, malárie a tuberkulóza. Pro každou z nich je zde uvedena charakteristika, porovnání současného stavu ve světových regionech a v Subsaharské Africe a jejich vliv na vzdělání.

Pátá kapitola se věnuje vývoji a současnému stavu vzdělání v jednotlivých vybraných státech Subsaharské Afriky. Je rozčleněna do sedmi podkapitol. První čtyři podkapitoly se věnují každá jednomu ze stupňů vzdělání, primárnímu, nižšímu a vyššímu sekundárnímu a terciárnímu vzdělání. Pro každý stupeň je uveden počet dětí navštěvujících školu v roce 1990-1993 a v roce

2003-2006. Dále jsou pro všechny stupně vyhodnoceny nejvyšší a nejnižší počty dětí navštěvujících školu v roce 2003-2006 a nejvyšší a nejnižší přírůstky v počtu dětí navštěvujících školu mezi roky 1990-1993 a 2003-2006. Součástí těchto jednotlivých podkapitol je i stručná charakteristika jednotlivých stupňů vzdělání.

Další, tedy pátá podkapitola, obsahuje shrnutí a zdůvodnění výsledků dat z předchozích čtyř podkapitol.

Šestá podkapitola se zabývá stavem učitelů v Subsaharské Africe. Jako ukazatel kvality vzdělávání je zde pro jednotlivé vybrané státy uveden počet žáků připadajících na jednoho učitele.

Poslední sedmá podkapitola se zaměřuje na index vzdělanosti. V případě, že jeho míra dosáhne krajních nebo neočekávaných hodnot, také na zdůvodnění příčin, které ke krajním hodnotám vedou.

Šestá kapitola porovnává vzdělání regionu Subsaharské Afriky a ostatních světových regionů. Je rozdělena do pěti podkapitol. První tři podkapitoly porovnávají počty dětí z jednotlivých světových regionů, zapsaných do primárního, sekundárního a terciárního stupně vzdělání během několika let. Čtvrtá podkapitola porovnává počet dětí z jednotlivých světových regionů, které nenavštěvují školu. Pátá pak porovnává počet dívek z jednotlivých světových regionů, které nenavštěvují školu.

Sedmá kapitola se zabývá reakcí rozvinutého světa na nízkou úroveň vzdělání v Subsaharské Africe. Je rozčleněna do dvou krátkých podkapitol, z nichž jedna je zaměřena na humanitární, a druhá na rozvojovou pomoc.

V závěru práce jsou prostřednictvím odpovědí na jednotlivé výzkumné otázky shrnuty zjištěné poznatky této práce a zhodnoceno dosažení vytýčených cílů.

Kapitola 2

2 Diskuze s literaturou a metodika práce

2.1 Diskuze s literaturou

Ke zpracování vybraného tématu bylo použito tištěné literatury odborné, ale i populárně naučné, která zprostředkovávala obecný vhled do tématu a základní orientaci v něm. Přehled o nejnovejších událostech podávaly internetové a tištěné články. K získání aktuálních statistických dat byl využit internet.

Pro prvotní vstup do dané problematiky regionu Subsaharské Afriky a jako vodítko k výběru faktorů posloužily knihy *Hospodářský zeměpis: Globální geografické aspekty světového hospodářství* (2003), *Regionální zeměpis světadílů* (2005), obě od Bičicka aj. a *Školní atlas dnešního světa* (2001). Je v nich obecně poukázáno na vztahy mezi vybranými faktory a nastíněna socioekonomická situace tohoto regionu.

Další knihy, které přispěly k porozumění vybraného tématu, jsou Hobsbawnova kniha *Věk extrémů* (1998), jejíž kapitola *Třetí svět* rozebírá události a vývoj rozvojových zemí od období dekolonizace až po devadesátá léta dvacátého století. Dále pak publikace Iliffa (1996) popisující dějiny Afrického kontinentu od dob před 6-4 miliony let, kdy se zde objevili první předchůdci člověka, až do poloviny devadesátých let dvacátého století, kde je zde popsán například rychlý populační růst regionu nebo rasová otázka Jižní Afriky.

Lexikon zemí 2003 podává potřebné základní socioekonomické a politické informace o jednotlivých státech světa, tedy i o vybraných zemích Subsaharské Afriky.

V jednotlivých kapitolách je čerpáno z literatury, která by se dala rozdělit do následujících skupin. Polytematických publikací pojednávajících o více než jednom z vybraných témat, monotematických publikací zaměřených pouze na jedno z vybraných témat a statistických ročenek.

Jako polytematické publikace mohou být označeny knihy, v nichž autoři pojednávají o nejednom z vybraných témat práce. Jako je tomu v pracích Macháčka (2006), Jeníčka a Foltýna (2003), Lohra a Vraného (1993), Exnerové (2005) a Kašpara (1984). Jejich publikace se zabývají jak ekonomickými, tak demografickými, sociálními, ale i surovinovými nebo environmentálními problémy rozvojových zemí, nastiňují jejich příčiny, provázanost a možnosti řešení. Kašparova publikace (1984) je však vzhledem k pokročení ve výzkumu rozvojových zemí a změně intervencí současného vyspělého světa vůči nim zastaralá, neboť se vztahuje a reflektuje dobu jejího vydání. Publikace Exnerové (2005) je literaturou populárně naučnou, v práci je však použita, neboť v mnoha případech jednoduše a trefně uvádí nebo komentuje zkoumaná témata.

Z polytematických publikací je díky jejich širokému záběru témat čerpáno ve všech kapitolách této práce.

Za monotematické publikace mohou být považovány knihy, v nichž se autor věnuje pouze jednomu z vybraných témat práce, jako je tomu u níže zmiňovaných. Z monotematických publikací je čerpáno v kapitolách, které se zabývají jejich tématem.

K problematice konfliktů regionu bylo čerpáno z publikace Tomeše, Festy a Novotného (2007), kteří ve své knize podávají aktuální poznatky o stavu a vývoji politické situace a konfliktů současného světa. Dále pak z publikace Gelda (1998), která se věnuje otázkám demokracie, nacionalismu a problematice mezinárodních vztahů států Subsaharské Afriky, a publikace Šlachty (2007), popisující situaci v jednotlivých oblastech konfliktů probíhajících v současném světě.

K objasnění problematiky chudoby, zdraví a částečně i negramotnosti pomohla Valinova publikace (1992) zabývající se demografickými otázkami jako jsou například rychlý populační růst, demografická revoluce, plodnost žen a podobně.

Z Velkého lékařského slovníku (on-line) bylo čerpáno v kapitole věnující se zdraví obyvatelstva k popisu jednotlivých chorob a jejich průvodních jevů.

K dosažení cílů zvolených pro tuto práci je zapotřebí pracovat s velkým množstvím statistických dat. K získání dat v jednotlivých kapitolách je použito statistických ročenek a nejrůznějších výročních zpráv organizací OSN, jako jsou WHO, UNICEF nebo UNESCO. Jejich nejaktuálnější verze jsou dostupné na internetových stránkách. V této práci jde hlavně o internetové stránky www.worldbank.org. Jako další zdroj statistických dat slouží aktuální Geografické tabulky (2007). Bohužel často ve statistických pramenech nejsou postihnuty všechny státy a mnohdy se jedná spíše o dohady, což je vzhledem k situaci, panující v tomto regionu, pochopitelné.

2.2 Metodika práce

Na počátku práce bylo provedeno vytyčení cílů a dílčích pracovních otázek na ně navazujících, které mají vést k naplnění těchto cílů.

Na jejich základě byl proveden výběr vhodných zdrojů literatury a dat pro dané téma. V jednotlivých kapitolách pak bylo využíváno především kompilace dat, v případě nutnosti pak byla provedena jejich úprava pro geografické potřeby. Dále byla využita metoda statistické analýzy dat a jejich následná komparace na několika úrovních, světových regionů a jednotlivých států. Poté byla provedena jednoduchá analýza a syntéza výsledných dat.

Pro účely analýz faktorů ovlivňujících nízkou úroveň vzdělání a vývoje a stavu vzdělání v jednotlivých zemích Subsaharské Afriky, ale také pro porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a ostatních světových regionech byla vytvořena řada grafů, tabulek a obrázků z převzatých statistických dat.

Část pojednávající o faktorech ovlivňujících vzdělání byla zařazena na počátek práce, neboť je důležité si uvědomit v jakých podmínkách sledovaná skupina obyvatel žije. Faktorů ovlivňujících vzdělání je mnoho, pro účely této práce byly proto vybrány jen některé základní faktory. Těmito faktory jsou chudoba, zdraví a konflikty.

Pokud by se diplomová práce zabývala pouze faktory ovlivňujícími vzdělání, bylo by na místě porovnávat faktory na úrovni jednotlivých států. I tak je ale značně diskutabilní, zda by bylo možné skutečně hodnověrně určit váhu jednotlivých faktorů ve vybraných zemích. Situace by také byla značně komplikována nedostatkem potřebného materiálu a dat.

S ohledem na hlavní cíl práce a důvodům, proč jsou jednotlivé faktory ovlivňující vzdělání do práce zařazeny, je pro porovnání faktorů ovlivňujících vzdělání ve většině případů použito porovnání na úrovni světových regionů. Výjimku tvořil faktor konflikty, pro něž byla data na úrovni světových regionů nedostupná. Úkolem faktorů porovnávaných na úrovni světových regionů je poukázat, že nejhorší životní úroveň a situace lidí se nachází v Subsaharské Africe, což jak je snahou doložit, je pro míru i vývoj vzdělání v tomto regionu značně limitující. Celková vzdělanost obyvatel je totiž v tomto regionu nejnižší z celého světa.

K analýze stavu a vývoje vzdělání v jednotlivých zemích Subsaharské Afriky byly některé ukazatele přejaty a některé vypočteny. V případě přejatých ukazatelů nebylo možné je vypočíst, neboť pro jejich výpočet nebyla dostupná data.

V tabulkách 5, 6, 7, které slouží pro porovnávání míry a vývoje vzdělanosti v jednotlivých zemích Subsaharské Afriky jsou použity následující převzaté ukazatele. Hrubá zápisová míra pak slouží také k porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a v ostatních světových regionech.

Vstupní míra do prvního a posledního ročníku (použita pro všechny úrovně vzdělání, vyjma terciárního)

Tato míra je počítána jako poměr počtu dětí, neopakujících první nebo posledním ročník určitého stupně vzdělání, k celkové populaci dětí ve věku, který je odpovídající ročníkům. Například pro nižší stupeň sekundárního vzdělání, který trvá 4 roky a vstupní věk dětí je 12 let, by byly tyto míry počítány následovně:

Vstupní míra do prvního ročníku:

$$\left(\frac{\text{počet neopakujících dětí první ročník}}{\text{celkový počet dětí ve věku 12 let}} \right) \times 100$$

Vstupní míra do posledního ročníku:

$$\left(\frac{\text{počet neopakujících dětí poslední ročník}}{\text{celkový počet dětí ve věku 15 let}} \right) \times 100$$

Přechodná míra (použita pro primární/nížší sekundární stupeň a nižší/vyšší sekundární stupeň)

Tato míra vyjadřuje poměr vstupní míry do prvního ročníku daného stupně k vstupní míře do posledního ročníku předchozího stupně pro určitý rok. Například přechodná míra pro primární a nižší stupeň sekundárního vzdělání v roce 2005 by byla počítána následovně:

Přechodná míra z primárního na nižší sekundární stupeň:

$$\left(\frac{\text{vstupní míra do prvního ročníku nižšího sekundárního vzdělání 2005}}{\text{vstupní míra do posledního ročníku primárního stupně 2005}} \right) \times 100$$

Hrubá zápisová míra (použita pro všechny úrovně vzdělání, vyjma terciárního a pro porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a v ostatních světových regionech)

Tato míra vyjadřuje procento dětí, které jsou zapsány do daného stupně vzdělávání z celkového počtu dětí daného věku odpovídajícímu tomuto stupni. Například pro primární stupeň vzdělání by byla počítána takto:

Hrubá zápisová míra :

$$\left(\frac{\text{počet zapsaných dětí do primárního stupně}}{\text{celkový počet dětí tohoto věku}} \right) \times 100$$

Tato míra může dosahovat hodnot vyšších než 100 %, neboť jsou do ní započítávány i děti, které propadly a opakují, a děti které nastoupily do daného stupně mladší nebo starší. Je ukazatelem možnosti zápisu dětí školního věku do daného vzdělávacího systému.

V práci se nabízela možnost porovnání všech těchto v tabulce zmíněných ukazatelů. Výsledkem by ovšem bylo velké množství dat s pravděpodobně stejnými výsledky, neboť jednotlivé ukazatele spolu souvisejí. Po porovnání dat jednotlivých států s různými hodnotami ukazatelů, je možné tuto souvislost vysvětlit následovně. Vyšší hrubá zápisová míra částečně podmiňuje vyšší vstupní míru do prvního ročníku daného stupně. Ta zase ovlivňuje vyšší vstupní míru do posledního ročníku daného stupně, protože pokud nastoupí více žáků do prvního ročníku, má také větší množství žáků šanci daný stupeň dokončit. Pokud jich více úspěšně daný stupeň dokončí, je vyšší pravděpodobnost, že budou mít zájem o vzdělání vyššího stupně.

Pro porovnání míry a vývoje vzdělání byl tedy vybrán pouze jeden ukazatel a to vstupní míra do posledního ročníku. Neboť číslo, které udává, ukazuje procento dětí, které se dostanou až do posledního ročníku daného stupně vzdělání, tedy s největší pravděpodobností daný stupeň úspěšně dokončí. Pro porovnání míry a vývoje vzdělání v jednotlivých stupních bylo použití této míry nejvhodnější, nejhodnověrněji totiž vystihuje situaci daného stupně. Hrubá míra

zápisu, vstupní míra do prvního ročníku a přechodná míra jsou v tabulkách uvedeny pro získání komplexnějšího přehledu o daných stupních.

U terciárního stupně bylo k porovnání míry a vývoje vzdělání použito počtu studentů na 100 tisíc obyvatel, nebylo možné použít stejných ukazatelů jako pro předchozí stupně, protože pro terciární vzdělání nebyly tyto míry v ročenkách UNESCO uvedeny.

Index vzdělanosti, zařazený do kapitoly analýzy stavu a vývoje vzdělání v jednotlivých zemích Subsaharské Afriky proto, že ukazuje celkovou úroveň vzdělání populací jednotlivých vybraných zemí, byl díky dostupnosti dat vypočítán a to následovně:

Index vzdělanosti:

Počet vzdělaných dospělých v dané zemi

Celkový počet obyvatel v dané zemi

Výsledek tohoto výpočtu může dosahovat hodnot od 0 do 1. Čím více se hodnoty blíží nule tím je nižší celkový počet vzdělaných v daném státě. Čím více se hodnoty blíží jedné znamená to, že tím více obyvatel dosáhlo vzdělání. Hodnota jedna tedy znamená, že se v daném státě nevyskytují žádní negramotní obyvatelé.

V tabulce 10, 12 a grafu 3, jsou ukazatele potřebné pro zhodnocení úrovně vzdělání. Je mezi nimi zařazen také **Index lidského rozvoje**.

Jeho dosažená hodnota závisí na úrovni tří ukazatelů:

1. očekávané době dožití – reprezentuje průměrnou délku života a zdravotní stav obyvatel
2. dosaženém vzdělání – odráží vědomostní úroveň populace, dvě třetiny váhy má ukazatel gramotnosti dospělé populace a jednu třetinu váhy má ukazatel kombinovaného základního, středního a vysokého vzdělání
3. průměrném HDP na obyvatele za rok v paritě kupní síly – vyjadřuje průměrný životní standart

Hodnota tohoto indexu vyjadřuje, jak daleko se daná země nachází od cílů, které jsou definovány jako optimální: průměrný věk dožití 85 let, možnost vzdělání pro všechny a dostačující úroveň příjmu, za kterou je považována částka 5000 US\$/ob. v paritě kupní síly ročně.

Hodnota indexu lidského rozvoje může nabývat hodnot od 0 (minimum) do 1 (maximum). Zbytek hodnoty do jedné je u každé země pomyslná vzdálenost, kterou musí ještě urazit, aby dosáhla optimálního stavu. (Jeníček, Foltýn, 2003)

Z důvodu složitosti výpočtu tohoto indexu, ale také z důvodu nedostupnosti některých dat, nutných pro tento výpočet nebyl index v této práci počítán, ale převzat ze statistické ročenky.

Pro porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a v ostatních světových vybraných regionech byla zvolena hrubá zápisová míra z toho důvodu, že její hodnoty byly dostupné kontinuálně v delším časovém úseku a pro všechny vybrané regiony. Výběr regionů byl závislý na dostupnosti dat pro jednotlivé regiony. Některé světové regiony zde nejsou zahrnuty, neboť pro ně v ročenkách nejsou udávána data.

Reakce zahraničí na nízkou úroveň vzdělání v Subsaharské Africe byla do práce zařazena poté, co se ukázalo, že může mít na vzdělání v některých zemích zásadní vliv.

Kapitola 3

3 Vymezení a charakteristika regionu

3.1 Vymezení regionu

Častým zdrojem dat této práce jsou ročenky OSN, proto bylo převzato jejich regionální členění. Z vybraného regionu Subsaharská Afrika bylo pro tuto práci zvoleno 41 států. V práci nejsou uvažovány ostrovy patřící k tomuto regionu, neboť se v mnoha ohledech liší od pevninské části území.

Státy vybrané pro tuto práci:

Angola	Ghana	Mauritánie	Tanzanie
Benin	Guinea	Mosambik	Togo
Botswana	Guinea-Bissau	Namibie	Uganda
Burkina Faso	Jižní Afrika	Niger	Zambie
Burundi	Kamerun	Nigérie	Zimbabwe
Cote d'Ivoire	Keňa	Rovníková Guinea	
Čad	Konžská Demokratická Republika	Rwanda	
Džibutsko	Konžská Republika	Senegal	
Eritrea	Lesotho	Sierra Leone	
Etiopie	Libérie	Somálsko	
Gabon	Malawi	Středoafriická Republika	
Gambie	Mali	Svazijsko	

3.2 Charakteristika regionu

Subsaharskou Afrikou je nazývána část Afriky jižně od Sahary, jejíž převážnou většinu obyvatel tvoří obyvatelé negroidní rasy. Rozloha této oblasti je zhruba 24,3 milionů kilometrů čtverečních. Žije na ní okolo 782 milionů obyvatel.

Tento region je poměrně řídko osídlený. Na jednom kilometru čtverečním plochy zde průměrně žije asi třicet dva obyvatel. V hustotě zalidnění existují v této oblasti velké rozdíly způsobené jak rozdílnými přírodními, tak socioekonomickými podmínkami. Nejvyšší hustota zalidnění je typická pro oblasti s příznivými podmínkami pro život nebo pro zemědělství. Těmi jsou například delty a dolní toky řek, oázy ale i města. Díky migraci chudých obyvatel z venkova, kteří přicházejí do měst s vidinou snazšího života, počet městského obyvatelstva rychle stoupá. V oblastech tropických lesů a pouští, které tvoří značnou část regionu, je hustota zalidnění nejnižší.

Obyvatelstvo Subsaharské Afriky je velice různorodé svým původem, etnickou a kulturní příslušností, svými tradicemi i náboženstvím. Obyvatelé jsou věřící tradičních rodových kultur, animisté, muslimové, nebo římskokatolíci či evangeličtí křesťané. Etnické a náboženské rozdíly, způsobené mimo jiné necitlivých rozdělení území v období kolonialismu, bývají často důvodem mnoha sporů nebo separatistických tendencí jednotlivých skupin. Tato etnická,

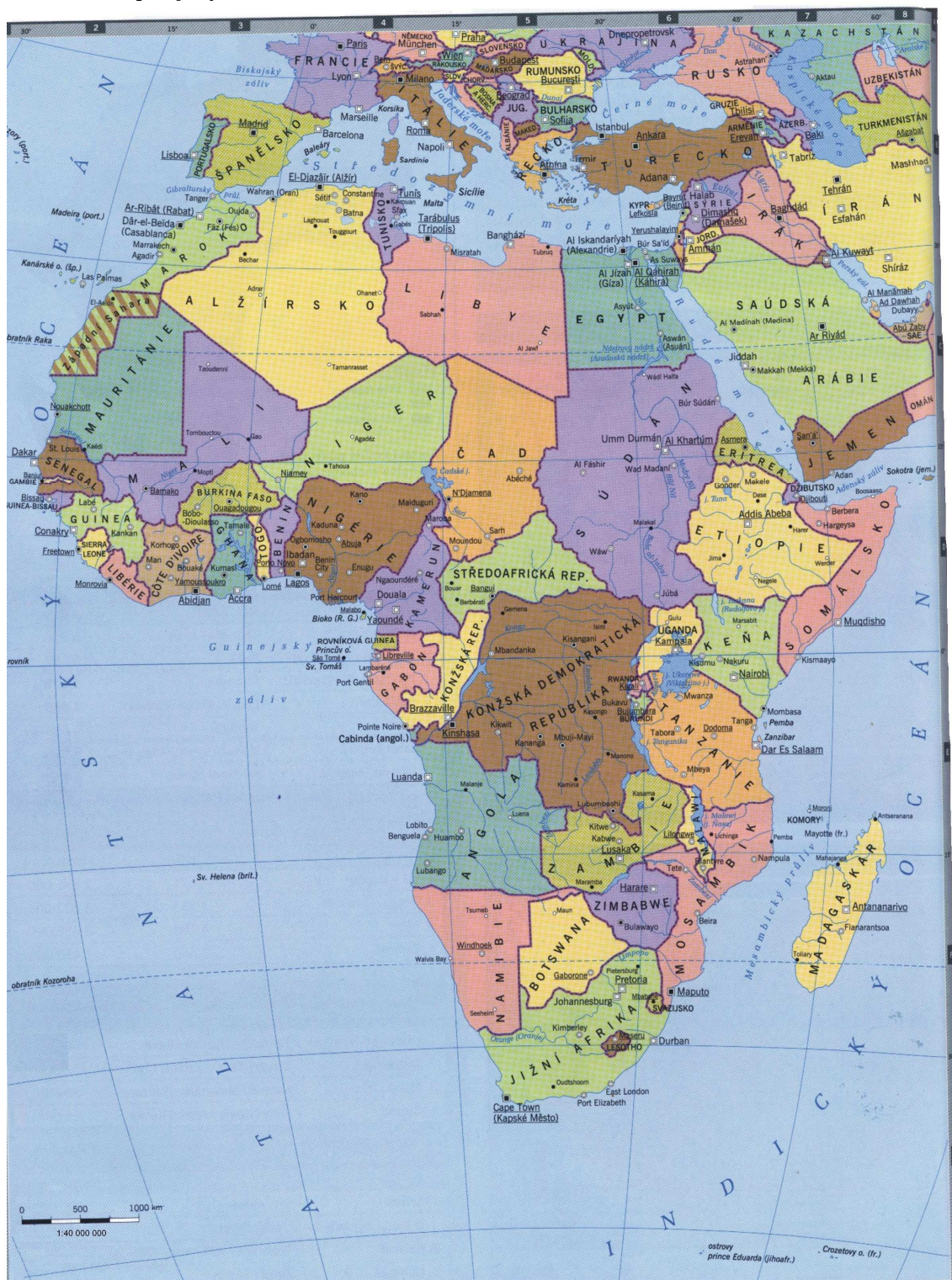
náboženská a kulturní rozmanitost v kombinaci s velmi častou nestabilní politickou situací států, mají za následek světově nejvyšší počet konfliktů a válek v této oblasti.

Subsaharská Afrika je charakteristická rychle rostoucí populací. Svým tempem přirozeného přírůstku (2,7 %) převyšuje ostatní světové regiony. Růst obyvatel je způsoben vysokou natalitou. Mortalita dospělých, ale především dětí, je také velmi vysoká. V důsledku zlepšující se zdravotní péče však klesá. Díky tomuto snížení vysoké míry dětské úmrtnosti zde nyní dochází k velkému nárůstu počtu obyvatel. Možnost úspěšného boje s tímto problémem, ale i s celou řadou zde hojně rozšířených nemocí, snižuje nízká gramotnost obyvatelstva.

Zásadním problémem ekonomiky Subsaharské Afriky je, že nevyrábí téměř nic, co by ostatní svět chtěl koupit, například kvalitní léky, dobrou ocel nebo levné polovodiče. Hospodářství afrických států je ve většině případů jednostranně zaměřeno na těžbu, produkci a export jedné, nebo několika vývozních plodin. Jednoduché plantážní zemědělství nebo orientace většiny afrických států na těžbu jedné suroviny způsobuje jejich hospodářskou závislost na pohybu cen příslušné komodity na světových trzích. Přesto, že má Subsaharská Afrika obrovské zdroje surovin a nadbytek levné pracovní síly, nedostatek kvalifikovaných sil, nedostatek kapitálu a nedostatečná dopravní síť zapříčiňují nízkou rozvinutost průmyslu.

Nízká hospodářská vyspělost států má za následek malou výrobu kapitálu a z ní plynoucí nízký ekonomický rozvoj. Ten nestíhá pokrýt zvyšující se potřeby států na vysoké populační přírůstky, soběstačnost ve výživě se snižuje a celkově klesá životní úroveň lidí. Přibývá obyvatel žijících pod hranicí absolutní chudoby. V současné době jejich počet převyšuje více než třetinu populace.

Obrázek 1- Mapa Afriky

Zdroj: Školní Atlas dnešního světa, 2001.

Kapitola 4

4 Vybrané faktory ovlivňující vzdělání v Subsaharské Africe

4.1 Chudoba

Chudoba či bohatství jsou komplexní a složité pojmy. V současnosti představuje chudoba jeden z globálních problémů dnešního světa. Ačkoliv neumíme definovat tyto termíny zcela přesně, neboť různé filozofie, náboženství a kultury je vnímají odlišně, jsou tyto pojmy obvykle používány pro označení krajní meze materiálního zajištění života.

Současným světovým trendem je růst průměrné životní úrovně ve většině zemí, a tak do určité míry roste životní úroveň i nejchudších sociálních skupin. Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi světa i mezi jednotlivými sociálními skupinami obyvatel každé země se však nezmenšují, spíše naopak rostou. Neznamena to však, že chudí se stávají ještě chudšími. Většinou jen majetek bohatších jedinců nebo států roste rychleji než majetek chudých.

V současném globalizovaném světě pociťují dopady chudoby nejen chudé rozvojové země, jichž se daný problém přímo dotýká, ale i bohaté vyspělé státy. Příliv migrantů, uprchlíků, nelegální obchod s lidmi, zbraněmi, drogami a mezinárodní i lokální terorismus ohrožují bezpečnost a stabilitu bohatých zemí.

Chudoba je proto vnímána Mezinárodním společenstvím stále intenzivněji jako fenomén, který je třeba vymýtit, nemá-li být nadále brzdou společenského rozvoje. Důvodů pro snižování chudoby je hned několik. V první řadě pragmatické (snížení přílivu migrantů, zastavení terorismu,...), avšak nelze opomíjet ani důvody ekonomické, neboť rozvíjející se státy mohou představovat zájmová odbytí výrobků vyspělých zemí. K motivaci boje západního světa s chudobou přispívá i rozmach celosvětové turistiky a komunikačních technologií, díky nimž se pocit vzdálenosti mezi jednotlivými kulturami a kontinenty relativně snižuje. Vzrostla mezinárodní solidarita a snaha bohatých zemí pomoci převážně svým bývalým koloniím, za jejichž situaci nyní cítí spoluzodpovědnost.

V současnosti je nejdůležitějším dokumentem v oblasti boje proti chudobě program Rozvojové cíle tisíciletí, vytvořený na Summitu tisíciletí OSN v roce 2000. Jednotlivé cíle jsou považovány za velmi ambiciózní, a nepředpokládá se, že se skutečně podaří je všechny do roku 2015 naplnit, přesto však mají vysokou morální a ideologickou hodnotu.

4.1.1 Definice chudoby

Definovat pojem chudoba není jednoduché. V současných sociálních vědách neexistuje jednotný konsenzus o podobě této definice. Jednotlivé dostupné definice chudoby sice mají společný základ, ale většina z nich není komplexní. Definují chudobu z různých dílčích hledisek podle odlišných zaměření výzkumů. Existuje proto mnoho definic chudoby. Jedna se však od konce druhé světové války stala nejpoužívanější většinou vlád, mezinárodních organizací i obyvatel vyspělých západních zemí. Je jí definice koncipovaná Světovou bankou (hranice denních příjmů na osobu).

Světová banka definuje extrémní chudobu jako finanční příjem jedné osoby, který je podle parity kupní síly (Purchasing Power Parity) nižší než 1 USD/den. Chudoba je definována jako finanční příjem jedné osoby, který je podle parity kupní síly nižší než 2 USD/den.

Kodaňská deklarace definuje chudobu jako nedostatek lidských práv, včetně nedostatku základních potravin, pitné vody, zdravotního a hygienického zajištění, právní ochrany, vzdělání a přístupu k informacím.

Dle wikipedie chudoba označuje sociální status člověka vyznačující se hmotným nedostatkem. Pojem chudoba se používá pro stav, který nezajišťuje člověku základní podmínky pro důstojný život a uspokojení nejzákladnějších lidských potřeb.

Podle významových encyklopedických slovníků pojem „chudoba“ je nedostatek:

- materiálních potřeb typických a nezbytných pro denní běžný život (potraviny, ošacení, zvykové právo, vzdělání, zdravotní péče apod.). Rozumí se tím nedostatek základních potřeb
- ekonomického zajištění (nedostatek základního kapitálu, peněz, přírodních zdrojů apod.). Většinou se jedná o nerovnoměrné rozdělení těchto zdrojů, některý stát je chudý, jiný bohatý
- sociálních vztahů, svobody, právního zajištění, svobody vyznání, rovnoprávnosti žen a mužů apod.

(www.u3v.czu.cz, 3.7.2008)

Při veškeré různorodosti chápání chudoby lze obecně shrnout, že pojem chudoba označuje sociální stav člověka vyznačující se určitým materiálním nedostatkem.

4.1.2 Členění chudoby

Obecně lze stav chudoby rozdělit na dvě odlišné skupiny a to na:

1) subjektivní - Tento stav chudoby vychází z vlastního hodnocení sociální situace jedince. Což v praxi znamená, že si člověk sám klade otázku zda je chudý. Porovnává svá přání (žádané potřeby) se svými zdroji nebo se svými sousedy.

2) objektivní – Objektivní stav chudoby je na rozdíl od subjektivního stavu stanovován zvenčí nějakou autoritou, zpravidla státem nebo některou organizací. Rozlišujeme přitom chudobu:

a) *absolutní*- Hranice tohoto typu chudoby je dána absolutním minimem finančních prostředků, kdy člověk není schopen uspokojit své základní životní potřeby, je a nebo může být ohrožen jeho život. Tento typ chudoby je rozšířen především v rozvojových zemích.

b) *relativní*- Hranice tohoto typu chudoby je pohyblivá v závislosti na vývoji příjmů ve společnosti. Určuje se podle průměrného životního standardu země. Za relativně chudého je považován člověk, pokud je schopen uspokojit své základní životní potřeby, avšak na výrazně nižší úrovni, nežli je uznávaná průměrná úroveň v dané společnosti. Tento pojem se kříží s pojmenováním moderní chudoba, což je vlastně chudoba existující i v nejbohatších zemích světa. (Németh, 2006)

4.1.3 Příčiny chudoby

Neexistuje jednotný názor na to, co způsobuje chudobu, neboť faktorů, které se na ní podílí je celá řada. Za některé z hlavních příčin lze považovat nepříznivou geografickou polohu, politické a ekonomické rozložení moci ve světě, špatně fungující stát, nevzdělanost a špatný zdravotní stav populace.

Nejdůležitějším fyzicko-geografickým faktorem ovlivňujícím chudobu je geografická poloha a s ní spojené přírodní podmínky daných zemí. Vyspělé země současného světa leží na kontinentech s příznivým klimatem, mají dostatek vodních zdrojů, využitelných i pro dopravu, kvalitní půdy vhodné pro pěstování rozmanitých druhů plodin a bohatá ložiska přírodních zdrojů. Značná část zemí Subsaharské Afriky však leží v oblastech s méně příznivým klimatem, extrémně vlhkým nebo naopak suchým, což se projevuje nižší kvalitou půd a výskytem některých nemocí jako je třeba malárie. Obtížná přístupnost některých oblastí způsobená výskytem pouští, hor, bažin nebo lesů, odlehlost od hospodářských center nebo pobřeží a nesplavnost řek omezují zapojení států do systému světového obchodu.

Chudé země jsou ovlivňovány světovým rozložením politických a ekonomických sil. Čelí ze strany bohatých zemí mnoha obchodním překážkám nebo jiným politicko hospodářským tlakům, které brzdí jejich rozvoj.

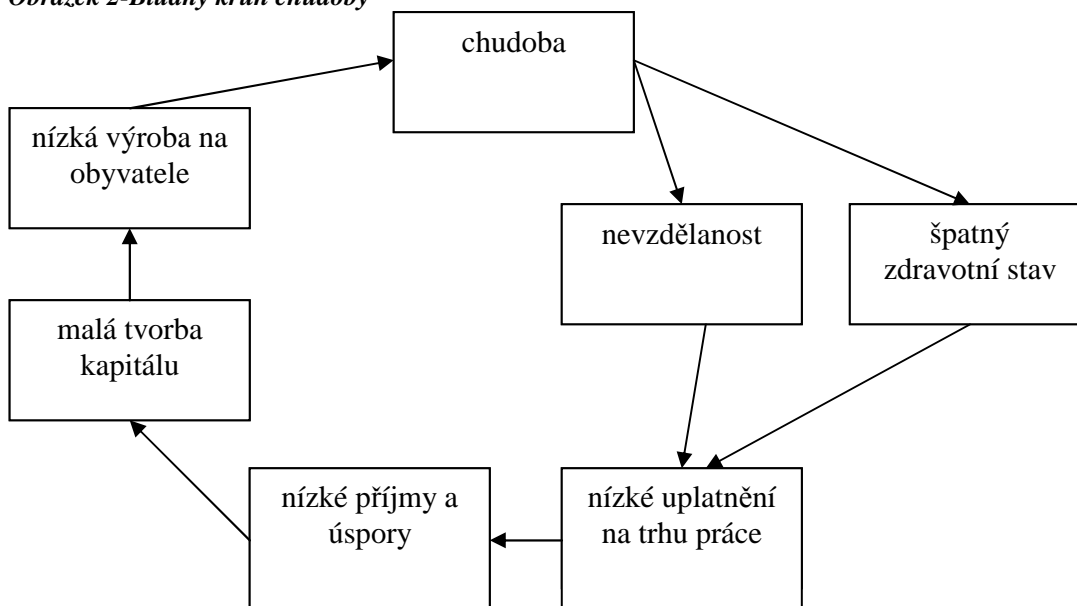
Vlády špatně fungujících států, které se často dostanou k moci nedemokratickou cestou, nevytvářejí příznivé podmínky pro fungování a rozvoj ekonomiky. Pro rozvoj je potřeba chybějících finančních zdrojů, které by pomohly budování infrastruktury, zajišťování základních sociálních služeb a udržování důležité vnitřní stability a bezpečnosti. Absence těchto základních podmínek má za následek prohlubující se zadluženost státu a snižující se atraktivitu pro zahraniční investory.

Subsaharská Afrika nyní vykazuje vysokou mírou přirozeného přírůstku, který je živnou půdou pro mnoho sociálních problémů plodících chudobu. Chudé nevzdělané rodiny mívají z pravidla více dětí. Finanční náklady spojené se zaopatřením tolika potomků nejsou rodiče schopni pokrýt. Důsledkem je nevzdělanost, podvýživa a špatný zdravotní stav populace, která má potíže s uplatněním své pracovní síly na trhu práce.

Spolupůsobením všech faktorů upadá obyvatelstvo chudých zemí do takzvaného bludného kruhu chudoby (Obr. 2), který je příčinou hospodářské zaostalosti, jež je prohlubována rostoucí

technologickou zaostalostí a nedostatkem inovací těchto zemí. Uniknout z tohoto kruhu chudoby je nesnadná a dlouhodobá záležitost.

Obrázek 2-Bludný kruh chudoby

Zdroj: upraveno dle Johnstona (2002) a Holuba (1997).

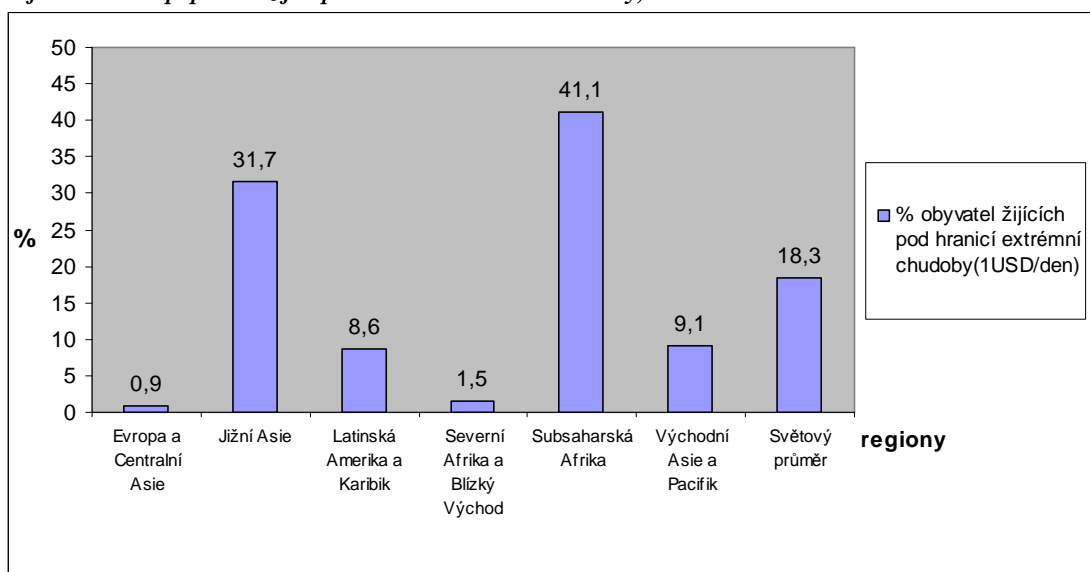
4.1.4 Porovnání chudoby v Subsaharské Africe a v ostatních světových regionech

4.1.4.1 Porovnání podle procent obyvatel žijících pod hranicí absolutní chudoby

Dle dnes nejpoužívanější klasifikace chudoby, vytvořené Světovou bankou, která definuje extrémní chudobu jako finanční příjem jedné osoby podle parity kupní síly nižší než 1USD/den, žilo v roce 2001 1,1miliardy lidí ve stavu extrémní chudoby. Za méně než 2USD/den, tedy ve stavu chudoby, žilo ve stejném roce 2,7 miliardy lidí. (cs.wikipedia.org, 23.6.2008)

Sběrem a porovnáním dat pro jednotlivé regiony bylo zjištěno (viz. Graf 1), že největší procento populace žijící pod hranicí absolutní chudoby žije v Subsaharské Africe. A to 41,1% obyvatel. Druhé místo v počtu obyvatel pod hranicí absolutní chudoby zaujímá Jižní Asie s 31,7 %. Následují ji Východní Asie a Pacifik s 9,1%, Latinská Amerika a Karibik s 8,6%, Severní Afrika a Střední Východ s 1,5%. Nejmenší počet obyvatel pod hranicí absolutní chudoby 0,9% žije v Evropě a Centrální Asii.

Graf 1-Procento populace žijící pod extrémní hranicí chudoby, r.2005

Zdroj dat: Global monitoring report 2007. World bank 2007

Pro dokreslení situace byl zařazen kartogram (viz. Příloha 1), jež zobrazuje údaje o procentu populace pod hranicí absolutní chudoby pro jednotlivé státy. I z něj je patrné, že nejhůře jsou na tom obyvatelé zemí Subsaharské Afriky.

4.1.4.2 Porovnání podle HDP

Jak již bylo zmíněno a v bludném kruhu chudoby (Obr. 2), nízké příjmy mají za následek malou tvorbu kapitálu, která se projeví na nízké výrobě na obyvatele. Tato spojitost je patrná při porovnání dat z grafu 1 a tabulky 1. V regionech Subsaharská Afrika a Jižní Asie s nejvyššími procenty extrémně chudého obyvatelstva jsou vytvářeny nejnižší hodnoty HDP. (viz. Tab. 1)

Pomocí použitých ekonomických ukazatelů bylo prokázáno, že Subsaharská Afrika je nejchudším regionem světa. Je zde vytvářena nejnižší hodnota HDP a žije zde nejvíce obyvatel pod hranicí extrémní chudoby na světě.

4.1.5 Chudoba a vzdělání

Dosažení nízkých hodnot HDP nepříznivě ovlivňuje možnosti financování školství. Nejsou peníze na platy kvalitních učitelů, na školní pomůcky ani na budování škol jako takových. Děti z odlehlých vesnic často nemohou školu navštěvovat, neboť nejbližší školy jsou příliš vzdálené od jejich bydliště. Vyspělejší regiony mohou a investují do vzdělání více finančních prostředků, což se následně projeví na vyšší míře gramotnosti obyvatelstva. Tento fakt je dokázán v tab.1, kde můžeme vidět, že nejnižší míra gramotnosti je skutečně v regionech s nejnižší dosaženou mírou HDP, tedy v Subsaharské Africe a Jižní Asii.

Nízká úroveň vzdělání však není ovlivněna pouze špatnou finanční situací států. Podílí se na ní také nízké příjmy rodin, které nutí rodiče posílat své děti spíše než do školy do práce.

Tabulka 1-Investice vybraných světových regionů do vzdělání, r. 2005

Region	HDP (mil.USD)	% HDP investované do vzdělání	Celkový výdaj na vzdělání (mil. USD)	Celková míra gramotnosti dospělých (15 let a více)
Evropa a Centrální Asie	2073624	4,4	91239,5	97,4
Jižní Asie	1016882	2,9	29489,6	58,4
Latinská Amerika a Karibik	2538776	4,3	109167,4	89,9
Subsaharská Afrika	630770	4,3	27123,1	59,3
Východní Asie a Pacifik	3049531	2,7	82337,3	90,8

Zdroj: www.worldbank.org, 8. 2. 2008.

4.2 Konflikty

Pokud se Subsaharská Afrika porovnávala s ostatními kontinenty, bylo zjištěno, že je zde vedeno nejvíce válek a ozbrojených konfliktů.

Ozbrojené konflikty současnosti v mnoha případech vycházejí z doby bipolárního rozdělení světa během studené války, která probíhala současně s procesem dekolonizace. Státy vznikaly bez jakékoliv politické tradice či kultury, jediná správa do té doby byla infrastruktura evropských kolonizátorů, která zdaleka neodpovídala demokracii, což také vysvětluje časté autoritářské režimy.

„Režimy v nově vzniklých státech se často orientovali na supervelmoci ve snaze buď se k moci dostat, nebo se u ní udržet, a to bez ohledu této politiky na situaci v konkrétní zemi. Při tom nedocházelo pouze k drancování nerostného, kulturního i ostatního bohatství na straně jedné, ale také k poskytování objemné ekonomické pomoci a dodávek vojenského materiálu ze strany druhé. To většinou vedlo buď k dalšímu posilování nejrůznějších autokratických režimů, nebo ke vzniku ohnisek dalších konfliktů, kdy sousední státy hledaly ochranu proti svým sousedům na druhé straně pomyslné barikády. Vážné následky mělo také přenášení nejrůznějších socialistických experimentů do nově vznikajících států, které po zanesení do zcela odlišných podmínek ohrožovali samotnou podstatu a sociální struktury tamějších společností. Více než 90% válek od roku 1945 probíhalo v rozvojových zemích.“ (Exnerová (2005), s.59).

Na vzniku mnoha současných etnických či politických konfliktů mají podíl bývalé koloniální mocnosti. Když si tyto evropské mocnosti z administrativních důvodů rozdělovaly Afriku, málokdy se ctily přirozené hranice, a nebyl brán ohled na to, zda se rozdělí či spojí kmeny příbuzné nebo nepřátelské. To má za následek, že hranicemi jsou většinou odděleny spřátelené a příbuzné kmeny, zatímco v jednom celku jsou spojeny kmeny, které jsou nepřátelské.

Přestože se Afrika zbavila koloniální nadvlády a získala tolik vytouženou svobodu, revoluční a politické změny po dekolonizaci zdaleka nenaplnily očekávání obyvatelstva pokud jde o jeho ekonomické, politické a sociální potřeby.

Důsledkem stále trvajících nepokojů, ozbrojených povstání, vojenských vzpour, převratů a vražedných útoků na politické oponenty, ať už jsou jejich příčiny vzniku jakékoli, je hluboká

destabilizace států, zhroutila se zdravotnická, ekonomická i vzdělávací infrastruktura. Přibývá lidí utíkajících či vyhnaných ze svých domovů. V uprchlických táborech pak žijí ve velmi špatných životních podmínkách, často bez velkých šancí na návrat do svých domovů.

4.2.1 Konflikty v zemích Subsaharské Afriky

Přesná klasifikace průběhu konfliktů uvnitř Subsaharské Afriky není, vzhledem k nestálosti regionu, jednoduchá, obecně je však možné rozdělit konflikty do čtyř skupin:

- 1) Konflikty uvnitř jednotlivých zemí.
  - 2) Konflikty mezi africkými státy.
  - 3) Konflikty mezi zájmy světových velmocí v Africe (odehrávající se prostřednictvím jejich afrických klientelských režimů).
  - 4) Konflikty mezi africkými státy a velmocemi.
- (Geldu (1998), s.59)

Ad1) Charakteristické pro postkoloniální vývoj Subsaharské Afriky se stalo stupňující se napětí uvnitř jednotlivých zemí způsobené především vnitřní nestabilitou státu a režimu. Protistátní ozbrojené konflikty či vnitřní povstání mají velký vliv na zahraniční politiku konkrétní země a ovlivňují průběh, charakteristiku a záměry její mezinárodní politiky a mezinárodních vztahů. Mestfin Geldu (1998) identifikoval čtyři vzájemně související příčiny těchto konfliktů

- Soupeření mezi vládoucí skupinou a těmi, kteří jsou mimo mocenskou sféru, což odráží boj o politickou a ekonomickou moc mezi elitami, a to nezávisle na etnických nebo jiných specifických zájmech.
- Zájmový nesoulad mezi vládoucí skupinou a specifickými zájmovými skupinami ve společnosti, jako jsou odbory, studenti, zemědělci, armáda, náboženské kongregace atd.
- Konflikty etnického původu např. mezi vládoucí etnickou skupinou a těmi etnickými skupinami, které se nemohou podílet na moci ve státě
- Konflikty rasového původu např. mezi bílými a černými, mezi domácími populacemi a Asiaty, mezi Araby a negroidními rasami atd.

Ad2) Jako hlavní příčiny konfliktů mezi jednotlivými státy Geldu (1998) označil rivalitu ideologického, teritoriálního a osobního původu.

Současné konflikty ideologického původu nejsou omezeny pouze na vztahy mezi státy a politiky zastávající rozdílná náboženská a kulturní stanoviska, týkají se také taktiky a militantnosti, které používají některé režimy s úmyslem změnit dosavadní politický status quo (např. Uganda, Eritrea versus Keňa, Gabon, Kamerun).

Osobní rivalita mezi africkými politiky má většinou teritoriální nebo ideologický původ, někdy však dochází k situacím, kde jednotlivé státy soupeří o větší vliv v mezinárodních vztazích.

Konflikty teritoriálního původu mají rozmanitou řadu příčin. Může se jednat o problémy delimitace hranic (Nigérie versus Kamerun – poloostrov Bakassi, Botswana versus

Namibie -Kapriivi pas) nebo o iredentismus (Somálsko versus Etiopie). O teritoriální konfliktu mluvíme i v případě, kdy jednotlivé země soupeří o přírodní zdroje jako je například zemědělská půda, pastviny, voda nebo nerostné bohatství jako je třeba ropa, diamanty atd. (Dem.Kongo versus Rwanda - colthan).

Ad3) Do bipolární rivality mezi Západem a Východem v období studené války byly zapojeny i státy Subsaharské Afriky. Zapojení se do této rivality zvyšovalo význam zemí v mezinárodním kontextu a skýtalo jim větší možnosti získávání vnější pomoci z obou stran. Bipolarita poskytovala africké diplomacii důležitost v mezinárodní politice a vztazích, daleko převyšující jejich skutečnou reálnou moc.

Rivalita mezi mocnostmi nad kontrolou a ovlivňováním politiky a ekonomiky afrických států se účastnily a účastní velmoci USA, Rusko, Velká Británie, Francie, Čína, ale i další menší evropské mocnosti. Africká politika i ekonomika je ovlivňována jak přímo tak i nepřímo prostřednictvím multinacionálních finančních, obchodních a průmyslových organizací.

Ad4) Přestože byla africká dekolonizace prakticky dokončena. Existuje řada příčin konfliktů mezi velkými mocnostmi a africkými státy. Tyto spory mají podle Gelda (1998) v podstatě dvě hlavní příčiny

- Snahu afrických států zůstat neutrálními co se týče možností a volby své zahraničně politické aktivity.
- Neokolonialismus.

4.2.2 Konflikty a vzdělání

Ať už jsou konflikty jakéhokoli charakteru, jejich vliv na děti je zásadní. Pokud je válka jedinou realitou, kterou děti za svůj život poznaly, může to snadno negativně tvarovat jejich představy o světě. Ještě dlouho po skončení války se musí vypořádávat se zraněními, psychickými traumaty, či dalšími důsledky války a násilí. Stávají se objekty násilí a sexuálního zneužívání, nebo se sami na konfliktu jako dětští vojáci aktivně podílejí. Během válek a konfliktů trpí děti nedostatkem základních potřeb jako je jídlo, nezávadná pitná voda, přístřeší, zdravotní péče atd. Všechny tyto aspekty ovlivňují jak zdravý fyzický tak psychický vývoj dětí. Ten má vliv na schopnost dětí celkově rozvíjet své dovednosti a vědomosti.

4.2.2.1 Hlavní příčiny nízké úrovně vzdělání spojené s konflikty

Jednou z nejdůležitějších příčin ovlivňujících nízkou úroveň vzdělání ve spojení s konflikty, je rozdělování státního rozpočtu mimo jiné na vzdělání a na vojenské výdaje. Přesto, že peněz na rozvoj infrastruktury států se nedostává, na zbrojení se najdou vždy, neboť ty jsou potřebné na občanské války, etnické střety převraty a udržení křehkého míru. Často se u států Subsaharské Afriky stává, že na vojenské výdaje je uvolňováno větší procento hrubého domácího produktu než na vzdělání a jeho rozvoj. Například Angola, Mauritánie, Eritrea, Kongo nebo Čad dávají ze svého rozpočtu dvojnásobek, někdy i více, finančních prostředků na vojenské účely než na podporu vzdělání (viz. Tab. 2).

Tabulka 2-Procento HDP vyčleněné státy na vojenské výdaje a na vzdělání, r. 2005/2006

Stát	% HDP na vzdělání	% HDP na vojenské výdaje
Angola	2,4	5,7
Benin	4,4	1,7
Botswana	9,7	3,3
Burkina Faso	4,2	1,2
Burundi	5,1	5,9
Cote d'Ivoire	4,6 (r. 2000)	1,6
Čad	1,9	4,2
Džibutsko	8,4	3,8
Eritrea	2,4	6,3
Etiopie	6	3
Gabon	3,8 (r. 2000)	3,4
Gambie	2	0,5
Ghana	5,4	0,8
Guinea	1,6	1,7
Guinea-Bissau	5,2 (r.2000)	3,1
Jižní Afrika	5,4	1,7
Kamerun	3,3	1,3
Keňa	6,9	2,8
Konžská republika	1,9	3,1
Lesotho	13	2,6
Malawi	4,1 (r.2000)	1,3
Mauritánie	2,9	5,5
Mosambik	5	0,8
Namibie	7,9 (r.2000)	3,7
Niger	3,4	1,3
Nigérie	0,6 (r. 1995)	1,5
Rovněková Guinea	0,7 (r. 2000)	0,1
Rwanda	3,8	2,9
Senegal	5	1,4
Sierra Leone	3,8	2,3
Středoafriká republika	1,4	1,1
Svazijsko	7	4,7
Tanzanie	2,2 (r. 2000)	0,2
Togo	4,4 (r. 2000)	1,6
Uganda	5,2	2,2
Zambie	2	1,8
Zimbabwe	4,6 (r. 2000)	3,8

Poznámka: U států neuvedených v tabulce chyběla data.

Zdroj: CIA - The World Factbook. CIA 2008, Human development report 2007/2008. UNDP 2007/2008

Jak uvedla média, kvůli konfliktům přišla Afrika od konce studené války skoro o 300 miliard dolarů. Toto číslo uveřejnila humanitární organizace Oxfam. V článku bylo také upozorněno na to, že tato částka zhruba odpovídá celkové mezinárodní pomoci Africe během této doby. Také to zhruba odpovídá sumě, která je podle odhadů zapotřebí na to, aby se v Africe podařilo úspěšně bojovat s AIDS, zlepšit situaci ve vzdělání, se zajištěním nezávadné vody, sanitace či zabránit šíření tuberkulózy a malárie. V letech 1990 až 2005 se konkrétně jednalo o 23 států. Kvůli konfliktům přišla například Jižní Afrika v 90. letech o 22 miliard dolarů, Kongo (bývalý Zair) v letech 1998 až 2005 takto ztratilo 18 miliard a malá Rwanda v letech 1990 až 2001 více než 8 miliard. (Belousová, 2007)

Další příčinou je zvyšující se počet civilních obětí válek. „Holsti (1996) uvádí, že v 19. století činil podíl civilních obětí 10 až 20%, v 1. světové válce 43%, ve 2. světové válce 67%, v poválečném období stoupl na 75% a na začátku 90. let dosáhl vrcholu – 90%.“ (Tomeš, Festa, Novotný (2007), s.136.)

„Hovoří se také o zvyšujícím se podílu dětských obětí (až 50% civilních obětí) v ozbrojených konfliktech, i když zjišťovat přímé a nepřímé oběti je obtížné. Nejvyšší odhady uvádějí, že každý rok zahyne v důsledku konfliktu až milion dětí. UNICEF uvádí, že ozbrojené konflikty 90. let měly na svědomí (ať přímo či nepřímo) 2 miliony dětí. Asi třikrát více dětí bylo těžce zraněno a doživotně postiženo. Více než půl miliardy jich žije v ohrožení života.“ (Tomeš, Festa, Novotný (2007), s.139.)

Díky těmto skutečnostem mnoho dětí přichází o rodiče. U sirotků je pravděpodobnost chození do školy velmi mizivá. Nemají téměř žádné nebo žádné finanční prostředky, proto musí chodit pracovat, aby si zajistily alespoň peníze potřebné na základní životní potřeby.

Pro děti, které byly zmrzačeny se možnost vzdělání také snižuje. Není výjimkou, že africké děti někdy musí jít do školy i několik hodin, což je pro děti s handicapem obtížné nebo přišly –li během konfliktu o končetiny nemožné.

Příčinou nízké úrovně vzdělání je i problém miliónů afrických dětí, které bojují jako dětská vojska. Někdy jsou děti odebrány od rodiny a přinuceny, aniž by rozuměly o čem válka vůbec je, aby bojovaly, nebo musí bojovat, aby zachránily své rodiny. Aktivní účast dětí na konfliktu vylučuje možnost školní docházky, nehledě na to že dětem hrozí velké nebezpečí zranění nebo smrti.

4.3 Zdraví

Zdraví bylo v roce 1948 definováno světovou zdravotnickou organizací nejen jako nepřítomnost nemoci nebo vady, ale také jako celkový fyzický, duševní a sociální blahobyt. Stává se tedy klíčovým předpokladem pro příznivý sociální, kulturní i ekonomický vývoj společnosti.

Pokud jsou lidé nemocní, nemohou pracovat, nebo je jejich výkonnost nižší než výkonnost zdravých jedinců. Zdravá populace je tedy hnacím motorem ekonomického růstu. Špatné zdraví má také důsledky sociální, nemocní, především nemocní dlouhodobě, nemohou plnit své společenské role a to především v rodině, zaměstnání a občanské společnosti. U zemí Subsaharské Afriky, které vykazují vysokou nemocnost svého obyvatelstva, je tedy zpomalován jak ekonomický, tak sociální vývoj.

„Zdraví je ovlivněno a podmíněno celou řadou faktorů. Nejčastěji se hovoří o těchto:

1. biologické faktory – genetická výbava jedince
2. životní styl – stravovací návyky, pohybové aktivity, zvládání stresu, kouření, alkohol, drogy atd.
3. životní prostředí – znečištění vzduchu, vody, půdy, radiace, potravinového řetězce apod.
4. sociální a ekonomické faktory – výše příjmu/chudoba, nezaměstnanost, výše dosaženého vzdělání, kvalita bydlení
5. zdravotnické služby – jejich kvalita, dostupnost, organizace

Podle odhadů odborníků ovlivňují zdravotnické služby zdraví lidí pouze z 10-15%, zatímco vliv životního stylu a sociálních a ekonomických podmínek je několikanásobně vyšší (60%). To také vysvětluje propastné rozdíly mezi zdravým obyvatel různých částí světa a rozličné zdravotní problémy s nimiž se jednotlivé země potýkají.“(Exnerová (2005), s. 40)

Mezi rozvinutými a rozvojovými státy v současnosti existují jak velké rozdíly v délce života obyvatel, tak v hlavních příčinách jejich úmrtí. Pro obyvatelstvo rozvinutých zemí je udávána střední délka života okolo 79 let, pro rozvojové země 65,2 let, pro nejchudší země je udáváno pouhých 52,4let (Geografické tabulky, 2007). Rozdíl ve střední délce života mezi nejchudšími a rozvinutými zeměmi tedy může činit až 30 let.

V rozvinutých státech jsou hlavní příčinou smrti civilizační nemoci, například nemoci oběhové soustavy nebo onkologická onemocnění. Proti těmto nemocem mají lidé z rozvojových zemí díky tvrdé práci a horší výživě vybudovanou vyšší odolnost organismu. Stav zdravotní péče, která má úroveň konce osmnáctého až počátku dvacátého století v Evropě, tedy před všemi významnými pokroky v medicíně a úspěchy v boji s infekčními chorobami, způsobuje, že většina lidí z rozvojových zemí umírá na infekční a parazitární choroby.

„Pro srovnání: na infekční onemocnění umírá 40% obyvatel chudých zemí, zatímco v zemích bohatých je to pouze 1%.“ (Exnerová (2005), s.39)

V Subsaharské Africe jsou nejčastějšími příčinami úmrtí HIV/AIDS, tuberkulóza, malárie nebo podvýživa. Střední délka života pro subsaharskou Afriku je udávána 46,1 let (Geografické tabulky, 2007), což je v porovnání s ostatními světovými regiony nejméně.

4.3.1 Hlad a nedostatečná výživa

Hlad a nedostatečná výživa jsou obecně považovány za jeden z nejvýznamnějších problémů současného světa.

„Přestože dnes v globálním měřítku existuje dostatek potravin pro celou šestimiliardovou populaci, existují rozsáhlé oblasti hladu a podvýživy. Lze tedy usoudit, že výskyt hladu zdaleka nesouvisí pouze s hojností potravin ve světě. Například Indie, původně země závislá na dovozech potravin, se díky zelené revoluci stala čistým exportérem potravin. V této zemi tedy existuje relativní přebytek potravin. To však ještě neznamená konec hladu. Lidé trpící hladem

jsou totiž chudí a nemohou si dovolit koupit potraviny, které jsou k dispozici. Hlad je tedy základním projevem chudoby.“(Jeníček, Foltýn (2003), s.111).

Problém hladu a podvýživy se v Subsaharské Africe stále prohlubuje, je to následek zvyšujícího se počtu chudého obyvatelstva v zemích s nepatrnými potravinovými zdroji, kde je zemědělská technika dosud na velmi nízké a podprůměrné úrovni.

Zlepšení situace brání také možné globální klimatické změny, v jejichž důsledku trpí Afrika v posledních letech abnormálním suchem. Pro chudé zemědělce v suchých oblastech Afriky mají klimatické změny a nedostatek vodních srážek nebo dokonce jejich dlouhodobá absence nedozírné následky. Sucha způsobují neúrodu zemědělských plodin a vysychání pastvin. V rozvojových zemích, ve kterých je většina obyvatel závislá na samozásobitelském zemědělství, mohou dlouhotrvající sucha způsobit všeobecné hladovění a následně smrt.

4.3.1.1 Definice podvýživy a členění hladu

Podvýživa je stav, který nastává v době, kdy organismus dlouhodobě nedostává dostatečný příjem potravy. Je tedy projevem dlouhotrvajícího hladu. Projevuje se oslabováním tělesné stavby, větší náchylností k onemocnění a v extrémním případě dochází k úmrtí jedince. (cs.wikipedia.org, 20.7.2008)

Hlad je možné podle jeho příčin vzniku rozdělit na několik typů (<https://fzp.ujep.cz>, 20.7.200):

Akutní hlad je používán pro stav, kdy je příjem energie nižší než je biologické minimum a to je 1800Kcal/osoba/den. Tento typ hladu vede k bezprostřednímu umírání.

Chronický hlad – podvýživa je stavem, kde trvalé nedostatečné přijímání energie v rozmezí mezi 1800 a 2300Kcal/osobu/den, vede ke snížení imunity, nemocnosti a degradaci.

Bílkovinný hlad je nedostatečný příjem bílkovin a to méně než 20g/osoba/den. Tento typ hladu patří dnes k největším problémům mnohých rozvojových zemí. Charakteristický je pro oblasti „rýžových států“ Jihovýchodní Asie nebo u států s převahou okopanin (maniok, jamy), kde odhadem až 2/3 kaloricky nasycených dětí trpí bílkovinným hladem (jedná se zejména o nedostatek bílkovin živočišného původu).

Specifický hlad je nedostatečný příjem některých strukturálně nenahraditelných součástí potravy (vitamín A, B1, solí, ...). Stává se problémem některých zemí především s jednotvárnou stravou.

4.3.1.2 Hlad a podvýživa v Subsaharské Africe

Subsaharská Afrika je nejzaostalejší rozvojový region a existují zde velké problémy s podvýživou. Dle tabulky 3 vidíme, že podíl podvyživených obyvatel je v tomto regionu nejvyšší, a to 34%, tedy zhruba asi 1/3 obyvatelstva. Druhým nejzaostalejším regionem se ukázala být Jižní Asie s 24% podvyživeného obyvatelstva. Následují ji Latinská Amerika s 11%, Východní a Jihovýchodní Asie a Blízký východ a Severní Afrika s 10%.

Tabulka 3-Počet a podíl podvyživených ve vybraných rozvojových regionech, r.1998-2000

Region	Podíl podvyživených (%)	Počet podvyživených (mil.)
Subsaharská Afrika	33	196
Severní Afrika a Blízký východ	10	40
Východní a Jihovýchodní Asie	10	193
Jižní Asie	24	315
Latinská Amerika	11	55

Zdroj dat: The State of Food insecurity in the world, 2002 in Jeníček, Foltýn(2003), s.123.

Výše uvedené údaje se týkají hladovění způsobeného nedostatečným přísunem energie. Tento typ hladu má za následek buď přímo smrt, nebo snižuje imunitu a zvyšuje pravděpodobnost výskytu nemocí.

V Subsaharské Africe v důsledku nevyvážené stravy trpí chronickým nedostatkem některých důležitých látek, vitamínů a stopových prvků (vápníku a železa) miliony obyvatel. V některých oblastech lidé jedí jeden druh potravy celý život. Tato potravina sice může být energeticky bohatá a nasycit, chybí jí ale pro organismus důležité látky. Přitom nepřítomnost těchto důležitých látek v potravě může mít i horší následky než nedostatek energie. V tomto smyslu hovoříme o specifickém nebo bílkovinném hladu (především nedostatkem živočišných bílkovin). Chronický nedostatek železa způsobuje chudokrevnost lidí, a to hlavně matek a dětí. Chronický nedostatek vitamínu A má za následek slepotu mnoha tisíců dětí. Nedostatek jódu způsobuje endemickou strumu. Při dlouhodobém deficitu minerálních látek dochází ke špatnému vývoji kostí, při hypo a avitaminózách k chorobným stavům jako jsou kurděje, beri beri, křivice a pelagra s nevratnými změnami na organismu. Nedostatek bílkovin může mít za následek zpomalený nebo nedostatečný vývoj mozku dětí, záněty jater a posléze i jejich rakovinu.

4.3.1.3 Vliv hladu a podvýživy na vzdělání

Nejničivější účinky má podvýživa na lidský plod. Dnes již víme, že pokud během vývoje v těle matky a poté v kritickém období prvních tří let života dítě není dostatečně živeno, tento handicap již později nemůže dohnat, neboť jeho tělo nemělo potřebný stavební materiál pro tvorbu enzymů, hormonů a ostatních látek, kterých je zapotřebí pro vývoj nervového a imunitního systému. Na velkém množství dětí, které tento kritický věk přežijí zanechává podvýživa doživotní následky v podobě nízkého vzrůstu, oslabeného imunitního systému a sníženého intelektu.

Díky chronickému nedostatku některých, pro lidské tělo důležitých látek, stejně jako díky nedostatečnému přísunu energie, je u velkého počtu dětí snížena schopnost plnohodnotně a všestranně se rozvíjet a vzdělávat. To má následně vliv na nízkou míru vzdělanosti.

4.3.2 Nemoci

Na nemocnosti a úmrtnosti dospělých i dětí mají v Subsaharské Africe vysoký podíl tradice a rituály. Vliv prarodičů a rodičů na způsob života je příčinou marného boje humanitárních pracovníků proti malárii, tuberkulóze, parazitům, ale především přenosným nemocem včetně AIDS. Místní lidé nedbají na jejich rady a doporučení. Léčba nemocí je navíc komplikována

avitaminózou, chudokrevností a nedostatkem jódu v potravinách. Navíc je tato část Afriky sužována mnoha vážnými tropickými infekčními chorobami. Špatná dostupnost zdravotní péče, pitné vody, špatná hygiena, špatná úprava potravin a k tomu nevzdělanost a neinformovanost tuto situaci ještě zhoršují.

4.3.2.1 HIV/AIDS

4.3.2.1.1 Charakteristika nemoci

HIV (*Human Immunodeficiency Virus, virus lidské imunitní nedostatečnosti*) je obalený RNA virus náležící mezi retroviry, což je skupina virů mající schopnost vytvořit podle své RNA řetězec DNA a ten vložit do genomu hostitelské buňky. Tento virus způsobuje nemoc AIDS – zkratka anglického výrazu pro „syndrom získané imunitní nedostatečnosti“.

Virus se přenáší především krví, některými sexuálními aktivitami (zejména nechráněným pohlavním stykem), a z matky na dítě. Běžný kontakt s nakaženou osobou nepředstavuje žádné riziko. Virus je obsažen v tělních tekutinách nakažené osoby. Kontaktem tělní tekutiny obsahující virus se sliznicí nebo otevřenou ránou může dojít k přenosu. Mezi nejrizikovější tělesné tekutiny patří krev, sperma a poševní sekret.

Virus napadá T-lymfocyty, což jsou bílé krvinky v organizmu odpovídající za řízení imunitní odpovědi. Ta je zpočátku velmi silná, postupem času však dochází k jejímu oslabování až selhání. Organismus poté musí vyvinout nezměrné úsilí na zvládnutí i té sebemenší infekce. Dochází k extrémnímu vyčerpání organizmu a následně i smrti. (cs.wikipedia.org, 20.7.2008)

4.3.2.1.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe a na světě

Tato nemoc představuje v současné době jeden z největších zdravotních problémů, který se týká všech oblastí světa. Dle dat Světové zdravotnické organizace (WHO) žilo v roce 2005 s touto nemocí 40,3 milionů nemocných, 38 milionů dospělých z nichž 17,5 milionů byly ženy a 2,3 milionů dětí mladších 15 let. V tom samém roce se nově infikovalo celkem 4,9 milionů lidí, z toho 4,2 milionů dospělých a 700 tisíc dětí mladších 15 let. Na tuto nemoc zemřelo v roce 2005 2,6 milionů dospělých a 570 tisíc dětí mladších 15 let, celkem tedy 3,1 milionů lidí.

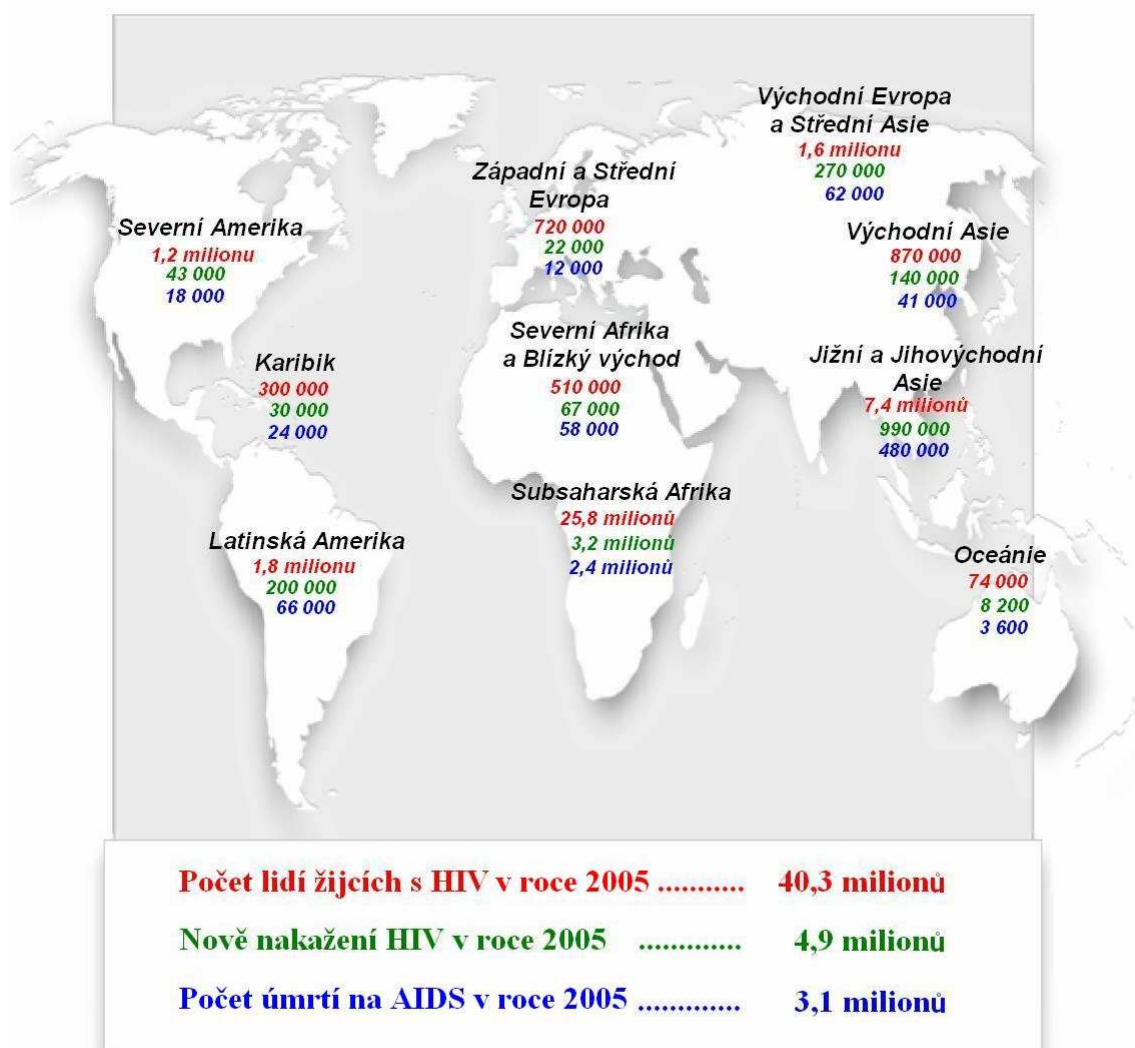
S nejhroší situací se setkáme v regionu Subsaharské Afriky. Žije zde 25,8 milionů nakažených dětí a dospělých z toho 57% žen, což je 13,5 milionu. Nově infikovaných přibýlo v roce 2005 3,2 milionu. A pro 2,4 miliony obyvatel se stal tento virus příčinou smrti (viz. Obr. 3).

Na některých místech Subsaharské Afriky je nemocí postiženo až 40% obyvatelstva v produktivním věku (viz. Příloha 2). Postižení umírají na oportunní infekce, které nemocné napadají díky jejich snížené imunitě. V Subsaharské Africe jsou to především malárie a tuberkulóza, jejichž výskyt je mnohem vyšší v chudých, než vyspělých zemích.

Pokud nedojde k přijetí účinných opatření pro boj s HIV/AIDS, prevenci a osvětě, bude mít tento stav nedozírné sociální a ekonomické důsledky. Problém ovšem představují předsudky a společenské tabu, které je s nemocí spojeno, a které znemožňují efektivní boj proti epidemii. Ekonomický pokles v důsledku HIV/AIDS již navíc nastal, postihuje kromě dělnických profesí i další sociální skupiny, například lékaře, učitele, inteligenci a studenty středních a vysokých škol. Obrovským sociální problém představuje mnoho sirotků, jejichž rodiče zemřeli na

HIV/AIDS a o něž se nemá kdo postarat. Přibývá tak dětí žijících na ulici, bez možnosti vzdělání a přístupu ke zdravotnickým službám.

Obrázek 3-Počet nemocných, nově nakažených a zemřelých na HIV/AIDS ve světových regionech, r. 2005

Zdroj dat: AIDS epidemic update, December 2005, UNAIDS/WHO 2005. WHO 2005.

4.3.2.1.3 HIV/AIDS a vzdělání

Kvůli nemoci AIDS se 15 milionů dětí stalo sirotky, což znamená, že ztratilo alespoň jednoho z rodičů. V průběhu příštích deseti let se očekává jejich další nárůst. Počet sirotků v Subsaharské Africe se pohybuje okolo 12% (12,3 milionů) z celkové dětské populace a je téměř dvojnásobný oproti dvěma dalším rozvojovým regionům, Asii (7%) a Latinské Americe (6%). V 19 afrických státech žije více než 100 tisíc osiřelých dětí vlivem AIDS, v Nigérii, Demokratické republice Kongu a Etiopii je jich bezmála milion (<http://pomozafrice.blog.cz>, 11.7.2008).

AIDS nejčastěji způsobuje smrt obou rodičů, kteří se vzájemně nakazili. „Dvojnásobní“ sirotci jsou v daleko větší nevýhodě, protože ztratili přístup k dostatečné výživě, základní lékařské péči, bydlení a oblečení. Pravděpodobnost, že nedokončí ani základní vzdělání je velká, buď proto, že se musejí starat o jiné postižené nemocí HIV/AIDS, nebo o sebe a své mladší sourozence. Školu navštěvuje v průměru o 17 % méně dvojnásobných sirotků než dětí, které ztratily pouze jednoho nebo žádného z rodičů (<http://pomozafrice.blog.cz>, 11.7.2008). Z toho je patrné, že HIV/AIDS má významný vliv na nízkou úroveň vzdělání obyvatel Subsaharské Afriky.

4.3.2.2 Malárie

4.3.2.2.1 Charakteristika nemoci

Malárie je infekční parazitární onemocnění, způsobené prvokem *Plasmodium*. Vyskytuje se v (sub) tropických oblastech. Plasmodií způsobujících malárii u lidí existuje několik druhů. Jsou to *Plasmodium falciparum* (který je zodpovědný za 80% známých případů a asi 90% úmrtí), *Plasmodium vivax*, dále pak *Plasmodium ovale*, *Plasmodium malaria*, *plasmodium knowlesi* a *Plasmodium semiovale*. Každý druh má jiný životní cyklus, což se projevuje na odlišném průběhu choroby.

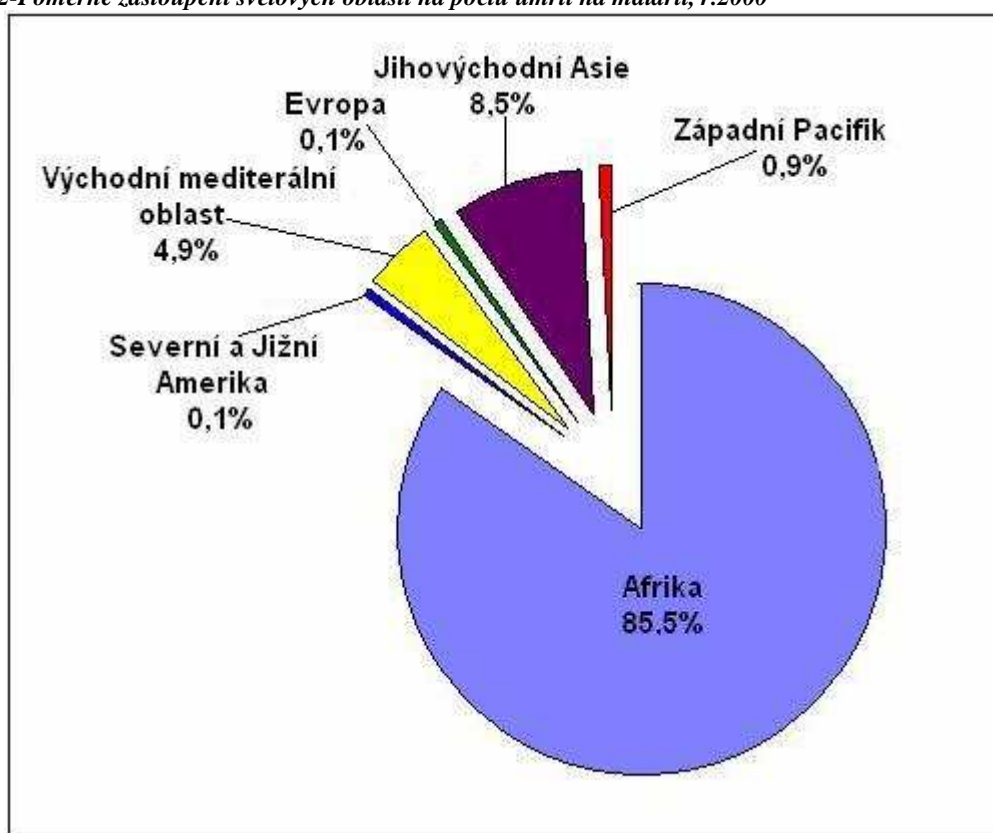
Plasmodium prodělává část životního cyklu v samičkách komára rodu *Anopheles*, které ho přenáší na člověka štípnutím. Jakmile se *Plasmodia* dostanou do lidského těla putují do jater, zde se nachází *Plasmodium* ve stádiu sporozoitu. V játrech pak dochází k reprodukci parazitů a k přechodu do dalšího stádia – merozoitu. Merozoity se dostávají do krve a vstupují do červených krvinek, kde se množí. V periodických intervalech dochází ke zvětšení a prasknutí červených krvinek a masovému uvolňování merozoitů do krevního řečiště. Tomu odpovídají i typické malarické záchvaty, kdy dochází ke zvýšení teploty každé tři nebo čtyři dny, což je v době kdy je krev zaplavena čerstvou vlnou merozoitů. Některé merozoity se mění do samčích a samičích gametocytů. Bodne-li komár infikovanou osobu a nasaje-li gametocyty s krví, oplodnění proběhne ve stěvě komára. Tím vzniká stádium sporozoitu, které putuje do slinných žláz komára. Tím dochází k uzavření reprodukčního cyklu *Plasmodia*.

Lidé nakažení malárií trpí horečkou, zimnicí, bolestí svalů a hlavy, únavou. Navíc je malárie příčinou chudokrevnosti a žloutenky. *Plasmodia* mohou přežívat v játrech nakaženého a onemocnění se může vracet i po mnoha letech a vést k poškození vnitřních orgánů. Pokud se choroba neléčí, může dojít k selhání ledvin, bezvědomí a smrti nemocného. (cs.wikipedia.org, 20.7.2008, www.maxdorf.cz, 20.7.2008)

4.3.2.2.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe

Pokud byla porovnána situace v Subsaharské Africe a ostatních regionech, počet infikovaných, ale i procento lidí zemřelých na následky malárie je zde nejvyšší (viz. Graf 2). Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) z celkových zhruba 1,2 milionů úmrtí na celém světě v roce 2000, zemřelo 963 tisíc nakažených malárií právě v Africe (85,5 % z celkového počtu zemřelých v důsledku malárie). Druhým nejvíce postiženým regionem je Jihovýchodní Asie s 95 tisíci obětí (8,5 % z celkového počtu zemřelých v důsledku malárie). Naopak nejméně lidí zemřelo v důsledku malárie v Evropě a to méně než 1 tisíc (méně než 1% z celkového počtu zemřelých v důsledku malárie) a v Severní a Jižní Americe a to okolo 1 tisíce (taktéž méně než 1 % z celkového počtu zemřelých v důsledku malárie). Výskyt malárie v jednotlivých státech světa je znázorněn v příloze 3.

Graf 2-Poměrné zastoupení světových oblastí na počtu úmrtí na malárii, r.2000

Zdroj dat: www.worldbank.org, 8. 2. 2008.

V posledních dvou desetiletích se zvyšovala nemocnost a úmrtnost na malárii zejména kvůli špatným zdravotnickým systémům, zvyšující se odolnosti nemoci a jejích přenašečů vůči lékům a insekticidům, ale také kvůli lidské migraci a konfliktům.

Největší hrozbu představuje malárie pro děti a těhotné ženy, jejichž organismus si s chorobou neumí poradit. Této chorobě podlehnou každých 30 sekund jedno africké dítě (www.bbc.co.uk, 20. 7. 2008). Je také hlavní příčinou novorozenecké úmrtnosti zapříčiněné nízkou porodní váhou a anémií. Nakažené těhotné ženy umírají buď přímo na důsledky malárie, nebo na vážnou anémii, která vede k potratům, k úmrtí dítěte po porodu nebo k jeho extrémně

nízké váze. Malárie je samozřejmě také velice nebezpečná pro lidi nakažené virem HIV či nemocné AIDS.

4.3.2.2.3 Malárie a vzdělání

Malárie je příčinou jedné pětiny dětských úmrtí a v naprosté většině případů jí podlehnou děti mladší pěti let. Pokud děti nezemřou, v mnoha afrických oblastech jsou již děti přinejmenším třikrát infikováni, což u nich může způsobovat rozvoj epilepsie nebo poškození mozku. Děti s poškozením mozku mají snížený intelekt, díky kterému je snížena i schopnost učení. Malárie tedy díky svému možnému patologickému působení na mozek dětí, a tím i na rozvoj dětského intelektu, má vliv na nízkou úroveň vzdělání obyvatel Subsaharské Afriky.

4.3.2.3 Tuberkulóza

4.3.2.3.1 Charakteristika nemoci

Tuberkulóza (TBC, souchotiny) je chronické, bakteriální infekční onemocnění, jehož vyvolavatelem je nejčastěji bakterie *Mycobacterium tuberculosis*.

K přenosu zárodků na člověka dochází hlavně kapénkovou infekcí nebo mlékem tuberkulózního skotu. Tuberkulózní bakterie napadají nejčastěji plíce (plicní TBC), dále mízní uzliny, hrtan, střeva, ledviny, kosti (kostní TBC), kůži (kožní TBC) a další orgány. Při masivním pomnožení zárodků TBC a jejich roznesením krevní cestou vzniká těžký takzvaný miliární stav TBC. Po napadení člověka *Mycobacterium tuberculosis* dochází ke vzniku uzlíků (tuberkulů), které mohou v procesu hojení ztvárnit nebo se rozpadají a vzniká další chorobný proces. Po postupném rozšíření a četných rozpadech může docházet k postižení funkce plic a k šíření nákazy i do jiných orgánů a na jiné osoby. V některých případech může dojít ke zhojení, mykobakterie však mohou v člověku přežívat mnoho let a vyvolat onemocnění při poklesu odolnosti organismu.

Nejčastějšími příznaky jsou kašel, zvýšená teplota, nechutenství, celková malátnost. Při těžším průběhu nemoci dochází k výraznému hubnutí, závažným projevům plicního onemocnění a následně pak poruchám plicních funkcí. (www.wikipedia.org, 20.7.2008, www.maxdorf.cz, 20.7.2008)

4.3.2.3.2 Současný stav nemoci v Subsaharské Africe

Porovnáním Subsaharské Afriky a ostatních regionů (viz. Tab. 4), bylo zjištěno, že nejrozšířenější byla tato nemoc v roce 2005 v Subsaharské Africe. Na 100 tisíc obyvatel připadalo 348 nakažených touto nemocí. Dále se tato nemoc vyskytuje nejvíce v regionu Jižní Asie, zde na 100 tisíc lidí připadalo 174 nemocných, a v regionu Východní Asie a Pacifik, kde počet nemocných na 100 tisíc obyvatel dosahoval počtu 136 lidí. Nejméně případů tuberkulózy na 100 tisíc obyvatel pak bylo zjištěno v regionu Severní Afriky a blízkého východu a to 43 nakažených a 61 nakažených v regionu Latinské Ameriky a Karibiku. Výskyt tuberkulózy v jednotlivých státech světa znázorňuje příloha 4.

Tabulka 4-Výskyt tuberkulózy na 100, 000 lidí v jednotlivých světových regionech, r. 2005

Region	Výskyt tuberkulózy na 100 tisíc lidí
Evropa a centrální Asie	84
Jižní Asie	174
Latinská Amerika a Karibik	61
Severní Afrika a Blízký Východ	43
Subsaharská Afrika	348
Východní Asie a Pacifik	136
Světový průměr	136

Zdroj dat: www.worldbank.org, 11.7.2008

V Subsaharské Africe narůstá počet případů, kdy nemocný tuberkulózou trpí navíc nákazou virem HIV nebo nemocí AIDS. Infikování virem HIV, díky své snížené imunitě, snáze podléhají nákaze a nejčastěji umírají právě na tuberkulózu. Zda se tedy podaří snížit výskyt tuberkulózy v tomto regionu, je do určité míry závislé i na vývoji epidemie HIV/AIDS.

Prevence této nemoci vyžaduje izolaci nemocných s otevřenou TBC, ozdravovací plány v chovu skotu, správnou výživu a také ochranné očkování. V důsledku chybějících finančních prostředků je uskutečňování prevence v Subsaharské Africe velmi obtížné.

4.3.2.3.3 Tuberkulóza a vzdělání.

Tato nemoc ovlivňuje jak nákazou samotné zdraví dětí, tak z nich, v mnohých případech, činí sirotky. To má za následek již zmiňovanou nízkou navštěvovanost škol. Nemocné děti nemohou chodit do školy, a děti bez rodičů nemají na školu dostatek finančních prostředků. I tato nemoc má tedy vliv na nízkou úroveň vzdělání obyvatel Subsaharské Afriky.

4.4 Závěr kapitoly 4

Faktorů ovlivňujících vzdělání je mnoho. Navíc se různě prolínají a spolupůsobí, takže zhotovení jejich přesného a uceleného výčtu by bylo téměř nemožné. Pro tuto práci jsou tedy vybrány jen některé základní faktory.

Těmito faktory jsou chudoba, zdraví a konflikty. U všech v této práci zkoumaných faktorů, byla prokázána jistá souvislost nebo vliv na nejnižší míru vzdělanosti na světě vyskytující se v regionu Subsaharské Afriky.

Kapitola 5

5 Vývoj a současný stav vzdělání ve vybraných státech Subsaharské Afriky

5.1 Vzdělání

Vzdělání je základním předpokladem rozvoje jednotlivce i komunit všude na světě, proto se stalo jedním z důležitých nástrojů celkového rozvoje a modernizace v rozvojových zemích. Této skutečnosti jsou si vědomi nejen mezinárodní organizace, ale do jisté míry i vlády rozvojových států, které rozvojovou pomoc od mezinárodních organizací přijímají. Klíčovou součástí rozvojových plánů těchto zemí se stala právě podpora vzdělávání a znalostí společnosti.

V mnoha afrických zemích je však vzdělání pro většinu lidí téměř nedosažitelné. I když by umožnilo velkou změnu kvality života. „Vzdělání může velmi významně ovlivnit postavení jednotlivce ve společnosti. Vzdělaný člověk je schopen chápat život v širších souvislostech, snáze si uvědomit své svobody i odpovědnost za ně. Vzdělání mu poskytuje možnost změnit své postavení ve společnosti, samozřejmě za předpokladu, že tomu sám chce. Vzdělání tak umožňuje jednotlivcům aktivnější účast v občanském a politickém životě. Vzdělaní mohou lépe ovlivňovat své okolí a tím i svůj vlastní osud.“ (Exnerová (2005, s. 37)

Nejrozvinutější státy světa znásobují své bohatství především proto, že investují do vzdělání a budují znalostní ekonomiku. Většina afrických zemí se potýká s nedostatkem potřebných financí i kvalifikovaných pracovních sil, nedokáží tedy vybudovat systém kvalitního školství.

V mnoha případech se jim snaží být oporou rozvojová pomoc. Z té ale vyvstává jeden problém. Vzdělání kromě znalostí a kompetencí předává také společenské a kulturní vzorce a hodnoty. V současnosti existují výhrady vůči rozšíření evropského typu vzdělávání, které může vést k přebírání kulturních vzorců, jež pak mohou být v jiných podmínkách společensky nefunkční. Například západní ideál individuálního sebeprosazování může narušit způsoby řešení společenských problémů v rámci širší rodiny. Na druhé straně je možnost vnést do vzdělávání nové prvky, které mohou pozitivně ovlivnit rozvoj společenství, jako je například zavedení osvěty pro boj s pandemií AIDS. Vzdělávací systém tedy do jisté míry spěje k jistému typu rozvoje. Je proto důležité, aby obsah i forma vzdělávání vycházeli z možností jejich využití v dané oblasti. Zároveň by však měli připravovat studenty na to, aby se uměli vyrovnat se změnami, které přináší současná globalizace a industrializace světa. Pokud vzdělání vyhovuje místním podmínkám a je-li pro ně použitelné, jsou absolventi škol schopni vést takový život, jaký si představují a vzdělání je jedním z nejučinnějších nástrojů jak dospět k lidskému rozvoji.

Africké země mají díky omezeným finančním prostředkům problém udržovat dlouhodobě přístupné a bezplatné vzdělání. Bez toho se možnost chudých dětí navštěvovat školu podstatně snižuje. Vezmeme-li v úvahu, že více než polovina obyvatel afrických zemí se živi samozásobitelským zemědělstvím, což znamená, že tito lidé nevyprodukují téměř žádné přebytky, které by mohli prodat, nemají tedy možnost získat finanční prostředky na nákup školních potřeb.

V Subsaharské Africe je špatná situace na trhu práce, to způsobuje problém vytváření pracovních míst pro mladé vzdělané lidi, jejichž možnosti uplatnění jsou naprosto nedostatečné.

To potom může vést k emigraci a takzvanému „odlivu mozků“ nebo se tito lidé, ač vzdělaní, ocitají na okraji společnosti. Dalším důsledkem této špatné situace na trhu práce je vysídlování venkova. Vzdělaní lidé odcházejí do měst v dobré víře, že zde naleznou práci, ne vždy ovšem pracovní příležitost nacházejí, čímž se dostávají do situace, kdy jsou nejen bez práce, ale i bez domova. Tím ve městech roste kriminalita a další sociální problémy.

Ať jsou již důvody pro nemožnost získání vzdělání v Subsaharské Africe jakékoli, nepříznivé kulturní prostředí, nedostatek financí nebo právě probíhající ozbrojený konflikt, výsledkem je prohlubující se ekonomické zaostávání zemí. Když investoři ze zemí, kde stále větší procento obyvatel získává vysokoškolské vzdělání, narážejí na nedostatek vzdělané a kvalifikované síly, raději své podnikání stěhují do rozvinutějších zemí. Únik investic pak vede k hospodářskému úpadku a tím k nárůstu chudoby, nezaměstnanosti a dalším sociálním problémům. Zde se tedy opět dostáváme k bludnému kruhu chudoby, z něhož lze uniknout jen velmi nesnadno.

5.1.1 Definice vzdělání

„Tradiční definicí vzdělání je schopnost číst a psát nebo schopnost použít jazyk ke čtení, psaní, naslouchání a mluvení. V moderním kontextu se řadí čtení a psaní na úroveň komunikace nebo na úroveň schopnosti porozumění a sdělení myšlenek ve vzdělané společnosti, tzn. začlenění se do společnosti.

UNESCO vzdělanost definuje jako schopnost identifikovat, rozumět, interpretovat, vytvářet, komunikovat, zpracovat a používat tištěné a psané materiály s širokou škálou témat. Vzdělanost ovlivňuje proces učení, který umožňuje jedinci dosáhnout vlastních cílů, rozšířit jeho vědomosti, potenciál a plně se začlenit do širší společnosti.“(přeloženo dle en.wikipedia.org, 22.7.2008)

Hovoříme-li o vzdělanosti pouze ve smyslu ovládnutí určité činnosti, jako je například schopnost číst a psát, je tato gramotnost nazývána jako prvotní. Jejím opakem je pak ngramotnost.

Společnost ovšem klade na jedince vyšší nárok, jedinec musí být schopen určité osvojené činnosti využít. Tento typ gramotnosti je nazývám gramotnost funkční. Do té spadá například lineární gramotnost (schopnost porozumět textu), dokumentová gramotnost (schopnost vyhledat informace i jinde, než v daném textu) nebo gramotnost numerická (schopnost pracovat s čísly nebo matematickými operacemi).

Dále se rovněž hovoří například o gramotnosti počítačové, informační a dalších, jako o schopnostech řešit různé problémové situace v moderní společnosti.

5.1.2 Bariéry bránící vzdělání v Subsaharské Africe

Je hodně důvodů, proč děti školu nenavštěvují, školní docházku vůbec nezahájí nebo ji ukončí po několika málo letech. Bariér vzdělávání je mnoho a navzájem se prolínají. Podle příčin vzniku by se daly bariéry rozčlenit například takto:

- 1) Ekonomické bariéry,
- 2) Zdravotní bariéry,
- 3) Psychické a kulturní bariéry,
- 4) Dětská práce,
- 5) Fyzické bariéry,
- 6) Válečné bariéry,
- 7) Jazykové bariéry.

5.1.2.1 Ekonomické bariéry

Velkou překážku rozšiřování vzdělání v Subsaharské Africe představuje nedostatek finančních zdrojů ve státním rozpočtu i v rozpočtech většiny rodin. Mnoho zemí Subsaharské Afriky je extrémně zadlužených nebo vydávají velkou část příjmů na zbrojení, případně o prioritách rozpočtu rozhodují zkorumpovaní úředníci rozdělující lukrativní státní zakázky. Stát tedy v mnoha případech není schopen vydávat na vzdělání větší finanční částky a obyvatelstvo, jehož největší část je extrémně chudá, je nuceno i na základní vzdělání doplácet velké částky z rodinných rozpočtů.

Tyto částky jsou pro mnohé chudé rodiny, zvláště mají-li více dětí, nepřekonatelné. „Například školní uniforma v Keni stojí kolem 20 USD. To je pro rodinu s pěti dětmi školního věku, kde rodiče vydělávají 1USD denně (23 % Keňanů), velmi vysoká částka.“ (<http://vseoadopci.ic.cz>, 7. 7. 2008)

5.1.2.2 Zdravotní bariéry

Nedostatečná nebo nevhodně strukturovaná potrava vede ke vzniku různých poruch a nemocí. Pokud děti hladoví od útlého dětství, projeví se to na trvalém poškození jejich mozku, to determinuje vzdělavatelnost dětí. Podvyživené děti mají navíc oslabenou imunitu, díky níž snadněji podlehnou celé řadě nemocí, kvůli kterým pak nemohou do školy chodit.

Rodiče v chudých rodinách se dětem snaží zajistit alespoň jedno jídlo denně, někdy se však ani to nepodaří. Není tedy ani možné, aby rodiče vybavili své děti do školy svačinou nebo obědem. Hladovějícím dětem je ve škole často špatně, nemohou se na vyučování soustředit, proto se nic nenaučí, a tak pro ně ztrácí smysl do školy chodit.

Zdravotně postižené děti, ať psychicky či fyzicky, nedostávají od státu žádné podpory (invalidní důchod, léčení, pomůcky), jsou tedy odkázány na péči rodiny a docházka do školy je pro ně v podstatě nemožná.

5.1.2.3 Psychické a kulturní bariéry

Důvodem proč děti nechodí do školy, je nezáměr rodičů o vzdělání dětí. Rodiče nechápu, co by jejich dětem mohlo vzdělání přinést. Oni sami žádné vzdělání nedostali, tak ani své děti do školy neposílají.

Než dítě vystuduje základní školu, popřípadě další vyučení, trvá to několik let. Prospěch ze vzdělání se tedy projevuje až v horizontu mnoha let. To bývá příliš dlouhá doba pro rodinu, která má dnes hlad, teď potřebuje přinést vodu, nebo do týdne sehnat léky pro nemocného člena rodiny. Rodiče nemají motivaci posílat děti do školy pravidelně a stabilně tolik let, obzvláště nevidí –li po roce či dvou žádné viditelné výsledky.

Z tradičních kulturních zvyklostí a náboženství vyplývá diskriminace žen. V některých zemích jsou více než polovina negramotných ženy. Pokud má rodina pouze omezené množství peněz, a do školy tak může chodit jedno či jen několik z jejich dětí, velmi často je dána přednost chlapcům. Ty zajistí pro rodinu lepší zhodnocení investice, neboť i v dospělosti zůstávají součástí své rodiny.

Problém s pravidelnou školní docházkou mají i děti pocházející z rodin žijících tradičním kočovným způsobem života. Pro ně je dodržení této docházky prakticky nemožné.

5.1.2.4 Dětská práce

V rurálních oblastech Subsaharské Afriky je nutností, aby děti celý den pomáhaly v domácnosti či pracovaly. Děti mají na starosti chodit pro vodu (často i několik kilometrů), hlídat mladší sourozence, pomáhat na poli či pást dobytek. Tyto činnosti dětem často zaberou celý den, takže na školní docházku nezbyvá čas.

Ani děti z urbánních oblastí nejsou práce nijak ušetřeny. Musí často pracovat mimo domácnost, někdy i 12 hodin denně. Většina z nich pracuje v zemědělství, ve zpracovatelském průmyslu, obchodu, dopravě, v hotelích či restauracích. Mnoho z nich najde také uplatnění jako pouliční prodavači, čističi bot nebo služebné v domácnostech bohatších spoluobčanů. Není výjimkou že děti pracují v dolech či kamenolomech. Děti dostávají mizivou mzdu, i tak však alespoň trochu přispívají do rodinných rozpočtů. Je zřejmé, že děti, které takto pracují, nemají čas chodit do školy.

V mnoha případech děti pečují o své nemocné rodiče. Tato péče může být například v případě jejich onemocnění HIV/AIDS dlouhodobá a bez naděje na zlepšení. V těchto situacích pak musejí děti naprosto všechnu práci zastat za rodiče, což samozřejmě znamená definitivní ukončení školní docházky.

5.1.2.5 Fyzické bariéry

Možnou příčinou, proč děti nechodí do školy, může být prostá skutečnost, že v dostupném okolí žádná škola není. Anebo je, ale v takové vzdálenosti, že by děti musely do školy a ze školy jít celý zbytek dne. Tuto situaci lze řešit pobytem na internátě či dojížděním, v tom případě začnou hrát roli finanční limity rodin.

Cesta do školy může být také znemožněna nepříznivými klimatickými prvky jako je období dešťů nebo písečných bouří, přítomností ozbrojených skupin, které často unášejí děti, či přítomností nebezpečných zvířat.

5.1.2.6 Válečné bariéry

„Školu nemohou navštěvovat také děti z oblastí zmínaných válkou. UNICEF odhaduje, že kvůli konfliktům a krizovým situacím je 50 milionů lidí na celém světě nuceno žít mimo domov.

Women's Commission for Refugee Women and Children odhaduje, že polovina těchto uprchlíků jsou děti.“ (<http://vseoadopci.ic.cz>, 7. 7. 2008)

Je jasné, že největší starostí uprchlíků je, přežít, což znamená nebyť zabit a obstarat si potravu. O školní docházce zde nemůže být vůbec řeč.

5.1.2.7 Jazykové bariéry

Možnou bariérou vzdělání může být rozmanitost jazyků. Jazyková rozdílnost zabraňuje některým etnikům v přístupu ke vzdělání. Až na pár výjimek jako je například Etiopie, jazyková bariéra v zemích Subsaharské Afriky nehraje velkou roli. Ve školách se totiž již od první třídy vyučuje v úředním jazyce, kterým je až na pár výjimek jazyk koloniální mocnosti, které země patřila (v naprosté většině tedy angličtina nebo francouzština).

5.2 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti ve vybraných zemích Subsaharské Afriky

5.2.1 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v primárním stupni vzdělání

„Hlavním cílem primárního vzdělání je dosažení základní gramotnosti (umět číst a psát) a znalosti počtů u všech žáků, stejně jako načrtnutí základů vědy, zeměpisu, historie a jiných společenských věd.“(cs.wikipedia.org, 28.7.2008)

Primární vzdělání zahrnuje první roky formálního strukturovaného vzdělání, které probíhá během dětství. Obvykle je poskytováno ve školách, kde děti zůstávají v nepřítomnosti rodičů, nebo jiných rušících faktorů. Děti se obvykle učí ve třídách s jedním učitelem, který je primárně zodpovědný za jejich vzdělání a prospěch v daném roce. Primární vzdělání začíná v Subsaharské Africe obvykle mezi šestým a sedmým rokem věku dětí. A jeho délka se pohybuje od čtyř (Angola) do osmi (Malawi, Etiopie)let, nejčastěji však trvá šest let (Čad, Ghana, Mali, Niger,...). (viz. Tab. 9)

Míra a vývoj primárního stupně vzdělání byly porovnávány podle vstupní míry do posledního ročníku. Míra byla zjišťována z dat pro rok 2003-2006. Vývoj byl počítán z dat pro roky 1990-1993 a 2003-2006.

Vyhodnocením dat z tabulky 5, bylo zjištěno následující:

- Nejvyšší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měla Jižní Afrika (100 %), Keňa (95 %) a Botswana (92 %).
- Nejnižší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měla Středoafriická Republika (31 %), Niger (28 %), Rwanda (24 %).

- Nejvyšší přírůstek ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovala Guinea (+39 %), Togo (+37 %) a Mali (+31 %). (viz. Obr. 4)
- Nejnižší přírůstek nebo pokles ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovala Zimbabwe (-14 %), Burundi (-10 %), Tanzanie (-6 %). (viz. Obr. 4)

Tabulka 5-Ukazatele primárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006

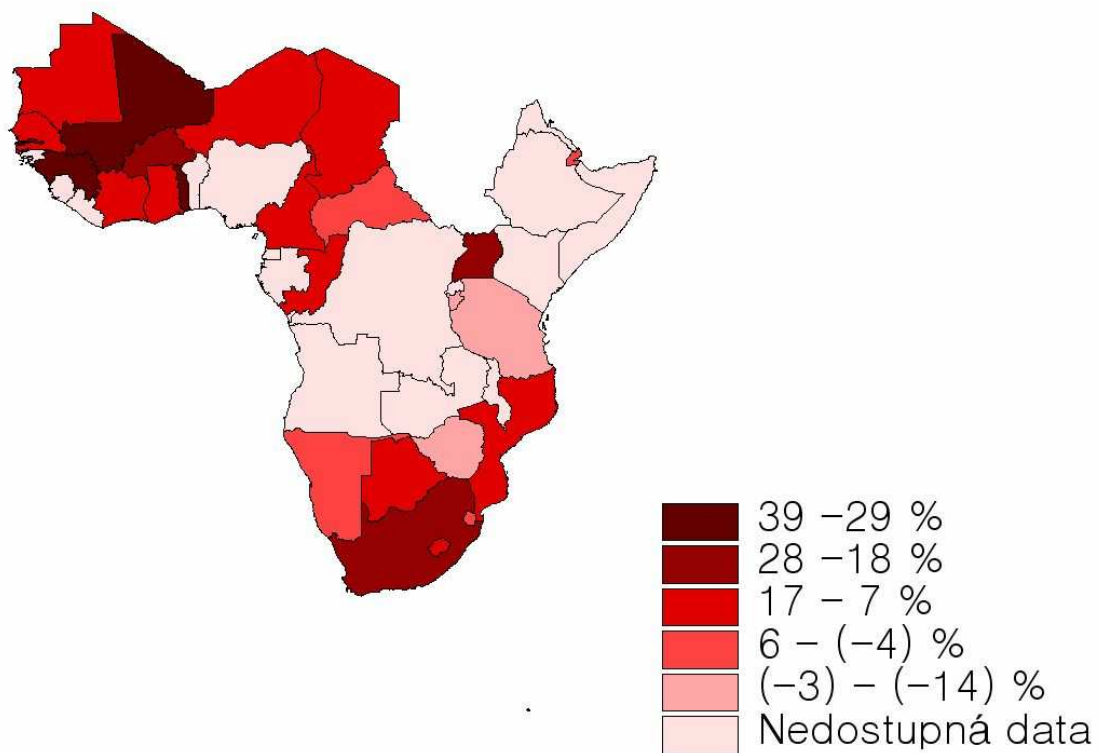
Stát	Hrubá zápisová míra (%), 1990- 1993	Hrubá zápisová míra (%), 2003- 2006	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 2003- 2006	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 2003- 2006	Přechodná míra primární /nižší sekundární stupeň (%), 1990- 1993	Přechodná míra primární /nižší sekundární stupeň (%), 2003- 2006
Angola	-	-	-	-	-	-	-	-
Benin	-	96	-	100	-	65	-	91
Botswana	98	104	100	100	82	92	73	99
Burkina Faso	36	62	36	79	21	40	50	49
Burundi	71	85	66	88	46	36	14	50
Cote d'Ivoire	66	72	54	72	41	48	59	60
Čad	55	81	59	96	19	35	52	71
Džibutsko	35	40	33	43	29	32	50	98
Eritrea	-	65	-	59	-	51	-	87
Etiopie	-	76	-	100	-	36	-	84
Gabon	-	132	-	95	-	61	-	89
Gambie	62	81	66	89	44	63	59	100
Ghana	74	88	82	95	63	72	96	94
Guinea	34	77	39	75	17	56	65	70
Guinea-Bissau	-	93	-	100	-	36	-	82
Jižní Afrika	109	105	100	100	75	100	98	92
Kamerun	99	117	83	100	56	63	47	59
Keňa	-	114	-	100	-	95	-	97
Konžská Dem.Rep.	-	-	-	-	-	-	-	-
Konžská Rep.	113	112	84	95	61	73	66	77
Lesotho	108	131	100	100	58	74	62	74
Libérie	-	-	-	-	-	-	-	-
Malawi	-	110	-	100	-	45	-	42
Mali	26	69	26	67	11	42	84	80
Mauritánie	50	93	56	100	33	45	40	62
Mosambik	64	105	72	100	27	42	54	49
Namibie	124	99	100	99	70	75	79	99
Niger	26	47	25	58	17	28	59	65
Nigérie	-	-	-	-	-	-	-	-
Rovňková Guinea	-	-	-	-	-	-	-	-
Rwanda	-	100	-	100	-	24	-	56
Senegal	53	78	51	91	40	50	40	60
Sierra Leone	-	154	-	100	-	61	-	72
Somálsko	-	-	-	-	-	-	-	-
Středoafriická Rep.	67	75	61	76	28	31	60	56
Svazijsko	94	105	100	100	62	64	84	95
Tanzanie	68	107	75	100	61	55	11	35
Togo	94	104	84	90	35	72	45	84
Uganda	68	123	93	100	34	58	41	43
Zambie	-	113	-	100	-	79	-	55
Zimbabwe	102	97	100	100	94	80	74	71

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

Obrázek 4-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku primárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

5.2.2 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v nižším sekundárním stupni vzdělání

Sekundární stupeň je stupněm, který následuje po primárním stupni. V případě nižšího sekundárního vzdělání se jedná o všeobecnou konečnou fázi povinné školní docházky, kterou zajišťují základní školy. Vyšší sekundární vzdělání povinné není, může být všeobecné nebo odborné a poskytují jej střední školy. Sekundární stupeň je charakterizován jako přechodný stupeň z povinného komplexního primárního vzdělávání mladistvých na volitelné, výběrové, terciární, „post-sekundární“ nebo „vyšší“ vzdělávání (např. univerzita, odborná škola) pro dospělé.

V případě nižšího sekundárního vzdělání se tyto školy nazývají školy druhého stupně. U vyššího sekundárního vzdělání, v závislosti na vzdělávacím systému, je označujeme středními školami, gymnázii, licei, akademiemi, nebo odbornými školami (přesný význam závisí na rozdílech mezi jednotlivými vzdělávacími systémy).

Smyslem sekundárního stupně je předat běžné vědomosti a připravit na další vyšší nebo odborné vzdělávání nebo připravit přímo na určitou profesi. (přeloženo dle en.wikipedia.org, 28.7.2008)

Nižší sekundární vzdělání začíná v Subsaharské Africe v rozmezí mezi desátým a patnáctým rokem věku dětí, v závislosti na délce trvání primárního stupně. Jeho délka se pohybuje od dvou (Etiopie, Jižní Afrika, Mosambik,..) do čtyřech (Senegal, Togo,..)let, nejčastěji však trvá čtyři roky (Čad, Ghana, Mali, Niger,..). (viz. Tab. 9)

Míra a vývoj nižšího sekundárního stupně vzdělání byly porovnávány podle vstupní míry do posledního ročníku. Míra byla zjišťována z dat pro rok 2003-2006. Vývoj byl počítán z dat pro roky 1990-1993 a 2003-2006.

Vyhodnocením dat z tabulky 6, bylo zjištěno následující:

- Nejvyšší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měla Jižní Afrika (87 %), Botswana (82 %), Keňa (78 %).
- Nejnižší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měli Tanzanie a Rwanda (9 %), Burundi a Středoafriická Republika (8 %), Niger (6 %).
- Nejvyšší přírůstek ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovala Ghana (+44 %), Botswana (+35 %), Gambie (+34 %). (viz. Obr. 5)
- Nejnižší přírůstek nebo pokles ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovala Zimbabwe (-3 %), Niger a Středoafriická Republika (+1 %), Svazijsko (+2 %). (viz. Obr. 5)

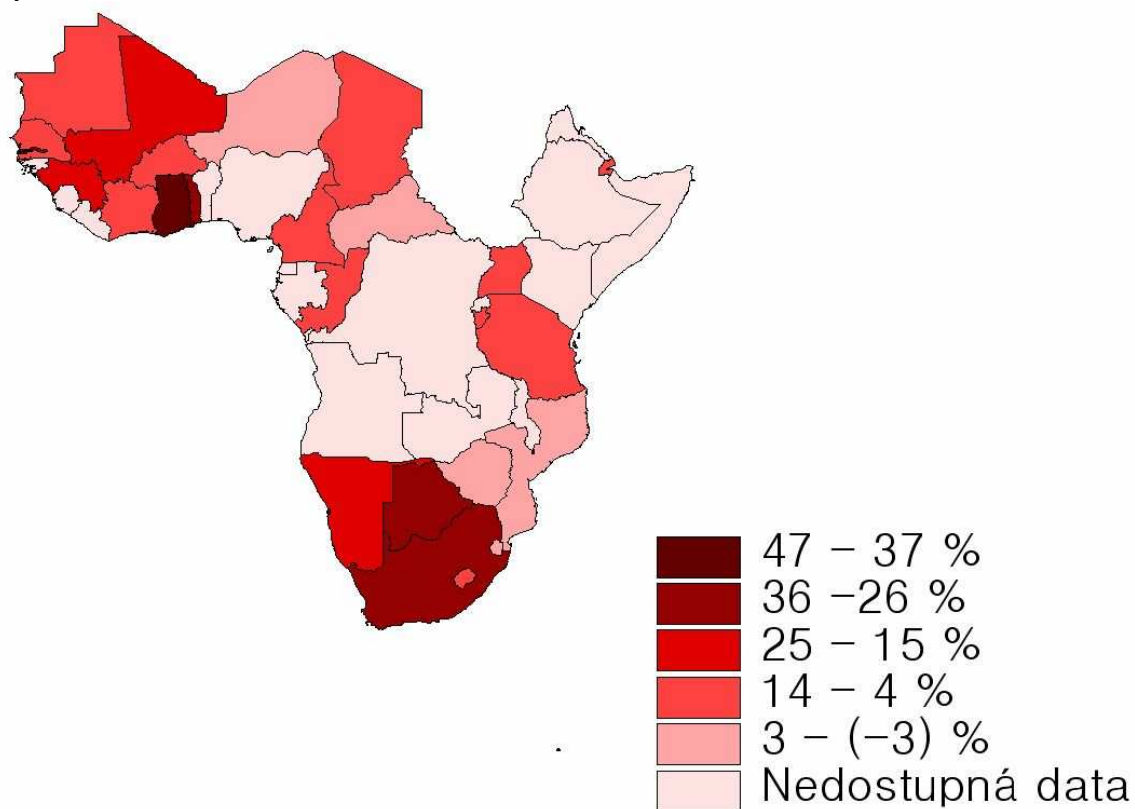
Tabulka 6-Ukazatele nižšího sekundárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006

Stát	Hrubá zápisová míra (%), 1990- 1993	Hrubá zápisová míra (%), 2003- 2006	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 2003- 2006	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 2003- 2006	Přechodná míra nižší/vyšší sekundární stupeň (%), 1990- 1993	Přechodná míra nižší/vyšší sekundární stupeň (%), 2003- 2006
Angola	-	-	-	-	-	-	-	-
Benin	-	47	-	59	-	27	-	64
Botswana	54	86	60	91	47	82	42	56
Burkina Faso	10	19	10	20	5	11	39	46
Burundi	6	17	6	18	4	8	43	70
Cote d'Ivoire	25	29	24	29	16	22	57	58
Čad	9	22	10	25	5	13	59	73
Džibutsko	13	28	15	31	9	20	36	64
Eritrea	-	44	-	44	-	34	-	67
Etiopie	-	30	-	30	-	23	-	19
Gabon	-	61	-	54	-	34	-	70
Gambie	26	65	26	62	25	59	97	53
Ghana	50	64	60	68	9	53	85	42
Guinea	11	38	11	39	8	25	52	87
Guinea-Bissau	-	32	-	30	-	18	-	80
Jižní Afrika	77	99	74	91	54	87	87	98
Kamerun	28	35	26	37	22	33	61	53
Keňa	-	91	-	93	-	78	-	40
Konžská Dem.Rep.	-	-	-	-	-	-	-	-
Konžská Rep.	58	62	40	56	33	39	36	36
Lesotho	31	47	36	54	20	30	60	83
Libérie	-	-	-	-	-	-	-	-
Malawi	-	19	-	19	-	18	-	76
Mali	10	35	9	33	6	21	22	40
Mauritánie	14	26	13	28	11	19	90	88
Mosambik	16	20	15	21	9	12	24	79
Namibie	56	75	55	74	32	56	39	55
Niger	8	12	10	18	5	6	44	51
Nigérie	-	-	-	-	-	-	-	-
Rovníková Guinea	-	-	-	-	-	-	-	-
Rwanda	-	13	-	13	-	9	-	96
Senegal	18	28	16	30	15	19	64	60
Sierra Leone	-	42	-	44	-	30	-	46
Somálsko	-	-	-	-	-	-	-	-
Středoafriická Rep.	15	15	17	17	7	8	69	65
Svazijsko	49	53	52	61	33	35	84	97
Tanzanie	6	14	7	19	5	9	18	25
Togo	25	62	16	61	13	42	48	50
Uganda	13	23	14	25	10	20	26	43
Zambie	-	45	-	43	-	40	-	42
Zimbabwe	65	52	69	57	49	46	7	13

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

Obrázek 5-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku nižšího sekundárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

5.2.3 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti ve vyšším sekundárním stupni vzdělání

Vyšší sekundární vzdělání začíná v Subsaharské Africe v rozmezí mezi čtrnáctým a osmnáctým rokem věku dětí, v závislosti na délce trvání primárního a nižšího sekundárního stupně. Jeho délka se pohybuje od dvou (Namibie, Somálsko,..) do čtyřech (Zimbabwe, Konžská Dem. Rep,..) let, nejčastěji však trvá tři roky (Togo, Senegal, Niger,..). (viz. Tab. 9)

Míra a vývoj vyššího sekundárního stupně vzdělání byly porovnávány podle vstupní míry do posledního ročníku. Míra byla zjišťována z dat pro rok 2003-2006. Vývoj byl počítán z dat pro roky 1990-1993 a 2003-2006.

Vyhodnocením dat z tabulky 7, bylo zjištěno následující:

- Nejvyšší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měli Jižní Afrika a Botswana (46 %), Namibie (30 %), Svazijsko (26 %).
- Nejnižší vstupní míru do posledního ročníku pro rok 2003-2006 měla Zimbabwe (5 %), Mosambik, Etiopie, Burkina Faso a Burundi (3 %), Tanzanie a Niger (2 %).
- Nejvyšší přírůstek ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovala Botswana (+32 %), Namibie (+20 %), Gambie (+19 %). (viz. Obr. 6)
- Nejnižší přírůstek nebo pokles ve vstupní míře do posledního ročníku, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, vykazovaly Zimbabwe, Senegal, Mosambik, Středoafrická Republika, Kamerun, Burundi a Burkina Faso (+2 %), Tanzanie a Niger (+1 %), Konžská republika (0 %). (viz. Obr. 6)

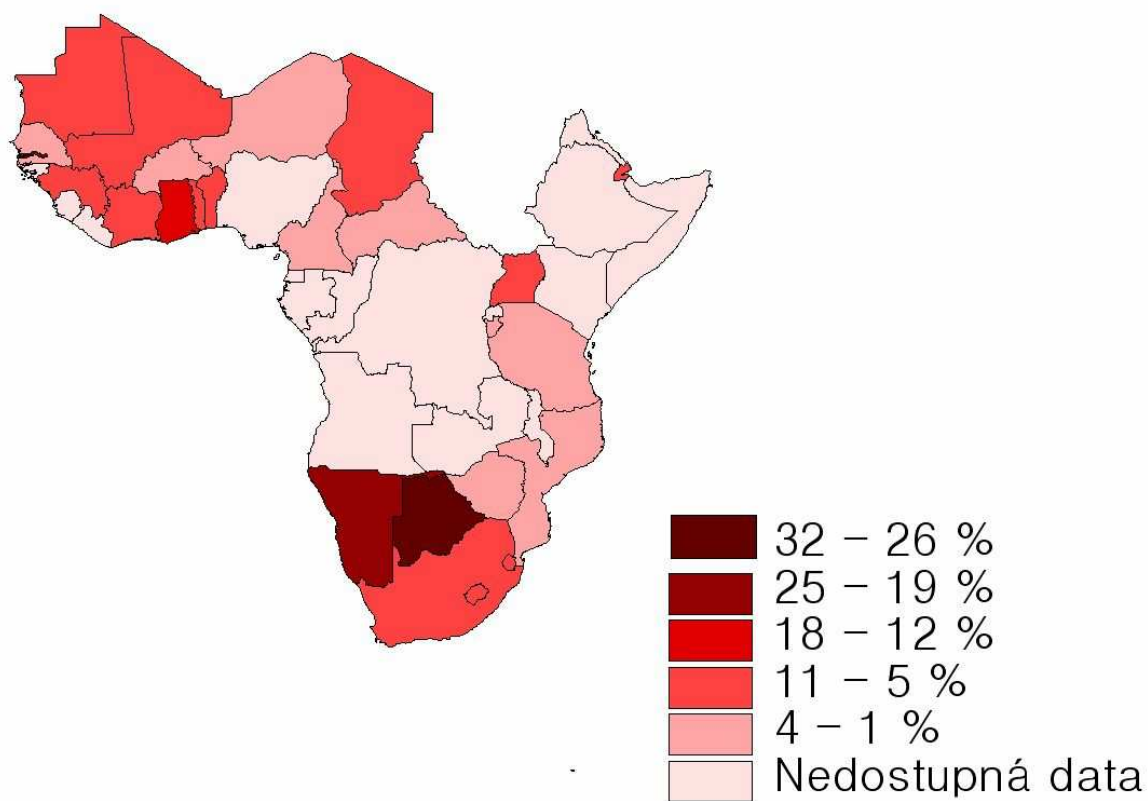
Tabulka 7-Ukazatele vyššího sekundárního stupně vzdělání pro roky 1990-1993 a 2003-2006

Stát	Hrubá zápisová míra (%), 1990-1993	Hrubá zápisová míra (%), 2003-2006	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do prvního ročníku stupně (%), 2003- 2006	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 1990- 1993	Vstupní míra do posledního ročníku stupně (%), 2003- 2006
Angola	-	-	-	-	-	-
Benin	-	16	-	17	-	10
Botswana	18	46	20	46	14	46
Burkina Faso	2	5	2	5	1	3
Burundi	2	6	2	6	1	3
Cote d'Ivoire	10	15	9	13	3	12
Čad	3	11	3	9	2	9
Džibutsko	3	14	3	13	3	12
Eritrea	-	20	-	23	-	8
Etiopie	-	4	-	4	-	3
Gabon	-	25	-	24	-	17
Gambie	11	26	24	31	2	21
Ghana	4	21	8	23	2	18
Guinea	5	20	4	22	2	10
Guinea-Bissau	-	16	-	15	-	12
Jižní Afrika	55	80	47	85	39	46
Kamerun	14	19	13	17	8	10
Keňa	-	28	-	31	-	23
Konžská Dem.Rep.	-	-	-	-	-	-
Konžská Rep.	18	16	12	14	11	11
Lesotho	12	24	12	25	9	18
Libérie	-	-	-	-	-	-
Malawi	-	14	-	14	-	13
Mali	2	10	7	8	1	6
Mauritánie	12	19	10	17	9	16
Mosambik	2	7	2	10	1	3
Namibie	13	31	13	31	10	30
Niger	2	3	2	3	1	2
Nigérie	-	-	-	-	-	-
Rovníková Guinea	-	-	-	-	-	-
Rwanda	-	9	-	8	-	7
Senegal	9	11	9	12	6	8
Sierra Leone	-	13	-	14	-	9
Somálsko	-	-	-	-	-	-
Středoafriická Rep.	6	7	5	6	4	6
Svazijsko	26	33	28	34	20	26
Tanzanie	1	2	1	2	1	2
Togo	8	20	6	21	3	9
Uganda	3	9	3	9	3	8
Zambie	-	17	-	17	-	16
Zimbabwe	3	6	3	6	3	5

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

Obrázek 6-Přírůstky nebo úbytky ve vstupní míře do posledního ročníku vyššího sekundárního stupně mezi roky 1990-1993 a 2003-2006

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

5.2.4 Porovnání míry a vývoje vzdělanosti v terciérním stupni vzdělání

Terciérní vzdělání, nebo také třetí stupeň, třetí úroveň a post-sekundární vzdělávání, je úroveň vzdělání, která následuje po dokončení sekundární školy jako je střední všeobecná, nebo odborná škola. Vyšší vzdělání běžně obsahuje vysokoškolské a postgraduální vzdělání.

Instituce, které nejčastěji poskytují terciérní vzdělání jsou univerzity, vyšší odborné školy nebo technické vzdělávací instituty. Terciérní vzdělání je většinou zakončeno obdržením certifikátu, diplomu nebo akademického titulu. (přeloženo dle en.wikipedia.org, 28.7.2008)

Smyslem terciérního vzdělání je výchova vysoce kvalifikovaných odborníků a výzkumných pracovníků.

Terciérní vzdělání začíná v Subsaharské Africe v rozmezí mezi sedmnáctým (Angola, Somálsko) a dvacátým (Burkina Faso, Burundi) rokem věku studentů, v závislosti na délce trvání primárního, nižšího a vyššího sekundárního stupně.

Míra a vývoj terciérního stupně vzdělání byly porovnávány podle počtu vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel. Míra byla zjišťována z dat pro rok 2003-2006. Vývoj byl počítán z dat pro roky 1990-1993 a 2003-2006.

Vyhodnocením dat z tabulky 8, bylo zjištěno následující:

- Nejvyšší počet vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel v roce 2003-2006 měla Jižní Afrika (1530), Kamerun (623), Gabon (615).
- Nejnižší počet vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel v roce 2003-2006 měla Středoafriická republika (94), Malawi (41), Guinea-Bissau (35).
- Nejvyšší přírůstek v počtu vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, měla Cote d'Ivoire (+374), Kamerun (+338), Jižní Afrika (+340). (viz. Obr. 7)
- Nejnižší přírůstek nebo úbytek v počtu vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel, mezi roky 1990-1993 a 2003-2006, měla Gambie (-39), Zimbabwe (+4), Konžská republika (+10). (viz. Obr. 7)

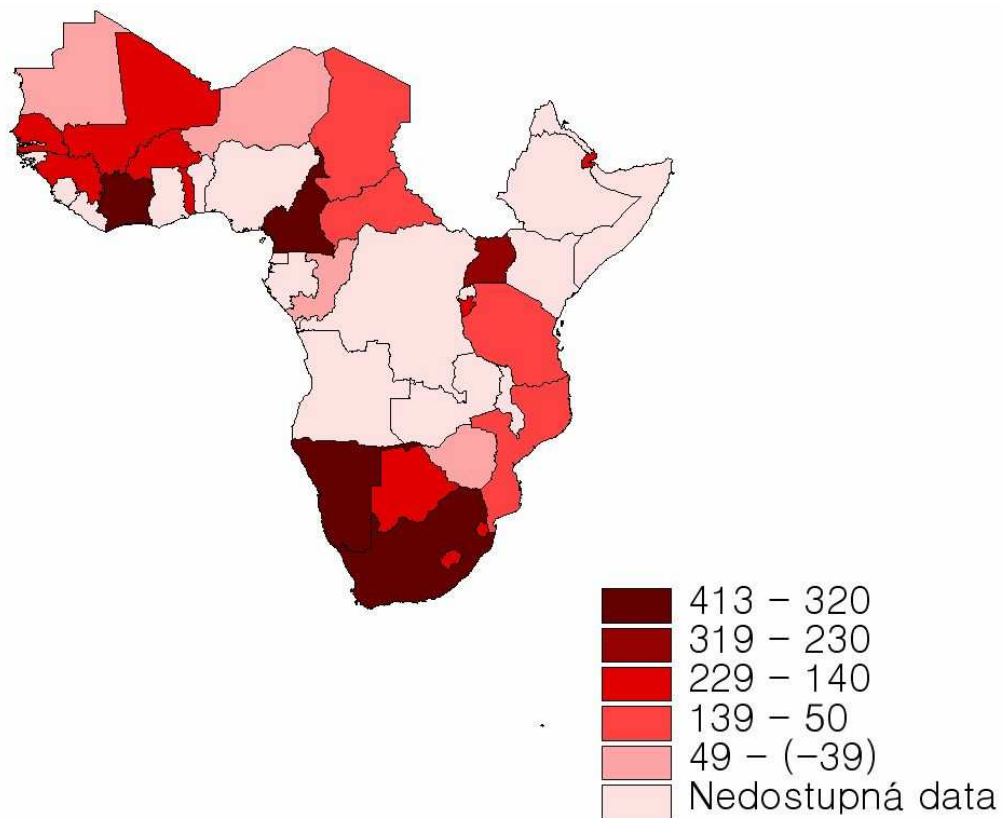
Tabulka 8-Počet studentů terciárního stupně vzdělání na 100 tisíc obyvatel, pro roky 1990-1993 a 2003-2006

Stát	Počet vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel v roce 1990-1993	Počet vysokoškolských studentů na 100 tisíc obyvatel v roce 2003-2006
Angola	-	-
Benin	-	592
Botswana	366	576
Burkina Faso	64	218
Burundi	63	232
Cote d'Ivoire	230	604
Čad	51	117
Džibutsko	9	218
Eritrea	-	114
Etiopie	-	233
Gabon	-	615
Gambie	148	109
Ghana	-	330
Guinea	89	280
Guinea-Bissau	-	35
Jižní Afrika	1190	1530
Kamerun	285	623
Keňa	-	331
Konžská Dem. Rep.	-	-
Konžská Rep.	430	440
Lesotho	127	339
Libérie	-	-
Malawi	-	41
Mali	54	278
Mauritánie	263	294
Mosambik	32	146
Namibie	286	614
Niger	52	80
Nigérie	-	-
Rovníková Guinea	-	-
Rwanda	-	297
Senegal	288	470
Sierra Leone	-	312
Somálsko	-	-
Středoafriická Rep.	0	94
Svazijsko	373	570
Tanzanie	28	116
Togo	226	372
Uganda	99	329
Zambie	-	229
Zimbabwe	467	471

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

Obrázek 7-Přírůstky nebo úbytky v počtu studentů terciárního stupně na 100 tis. obyvatel mezi roky 1990-1993 a 2003-2006

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

Tabulka 9-Délka školní docházky na jednotlivých vzdělávacích stupních, r. 2004.

Stát	Věk žáků při nástupu na primární stupeň	Délka školní docházky na primárním stupni	Délka školní docházky na nižším sekundárním stupni	Délka školní docházky na vyšším sekundárním stupni
Angola	6	4	4	3
Benin	6	6	4	3
Botswana	6	7	3	2
Burkina Faso	7	6	4	3
Burundi	7	6	4	3
Cote d'Ivoire	6	6	4	3
Čad	6	6	4	3
Džibutsko	6	6	4	3
Eritrea	7	5	2	4
Etiopie	7	8	2	2
Gabon	6	6	4	3
Gambie	7	6	3	3
Ghana	6	6	3	3
Guinea	7	6	4	3
Guinea-Bissau	7	6	3	2
Jižní Afrika	7	7	2	3
Kamerun	6	6	4	3
Keňa	6	6	2	4
Konžská Dem.Rep.	6	6	2	4
Konžská Rep.	6	6	4	3
Lesotho	6	7	3	2
Libérie	6	6	3	3
Malawi	6	8	2	2
Mali	7	6	3	3
Mauritánie	6	6	3	3
Mosambik	6	7	2	3
Namibie	6	7	3	2
Niger	7	6	4	3
Nigérie	6	6	3	3
Rovníková Guinea	7	5	4	3
Rwanda	7	6	3	3
Senegal	7	6	4	3
Sierra Leone	6	6	3	3
Somálsko	6	7	2	2
Středoafriická Rep.	6	6	4	3
Svazijsko	6	7	3	2
Tanzanie	7	7	4	2
Togo	6	6	4	3
Uganda	6	7	4	2
Zambie	7	7	2	3
Zimbabwe	6	7	2	4

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

5.2.5 Zhodnocení situace úrovně a vývoje vzdělání v zemích Subsaharské Afriky

Výsledky, které vyšly z dat pro primární, nižší a vyšší sekundární a terciární vzdělání měly být původně zdůvodněny tím, že bohatší státy mají možnost investovat do vzdělání vyšší finanční částky a tím pádem hospodářsky vyspělejší státy mají vyšší zápisové hodnoty do jednotlivých stupňů vzdělání. A naopak nejchudší státy nemají dostatek finančních prostředků, které by mohly investovat do vzdělání a proto mají zápisové míry do jednotlivých stupňů nejnižší.

Toto odůvodnění se ale potvrdilo pouze částečně, a jen u některých států. Neboť podrobnější zkoumání situace ukázalo, že velké procento vybraných států Subsaharské Afriky své finanční možnosti neumí nebo v některých případech pravděpodobně ani nechce efektivně využívat ve prospěch vzdělání a celkového rozvoje společnosti.

K tomuto zjištění došlo porovnáním světového pořadí států v jejich indexu lidského rozvoje a pořadí hrubého domácího produktu přepočteného na paritu kupní síly na osobu. Pokud se odečte od pořadí hrubého domácího produktu pořadí indexu lidského rozvoje, vyjde číslo, které ukazuje jak je stát schopen využít ekonomického růstu pro zlepšení životní situace obyvatel. Čím vyšší je kladná hodnota, tím daná země více využívá svého ekonomického potenciálu pro rozvoj potřeb populace, a naopak, čím vyšší je záporná hodnota, tím je transformace ekonomického růstu v růst životní úrovně obyvatel méně efektivní. Hodnoty čísel, které vyšla tímto odečtením pro jednotlivé státy Subsaharské Afriky, jsou uvedena v tabulce 10, z níž je také zřejmé, že skutečně většina států, a nejmarkantnější je to u nejvyspělejších, nevyužívá efektivně svého ekonomického růstu pro rozvoj potřeb populace.

Jak je tedy možné, že některé nejvyspělejší státy mají nejvyšší míry, přesto, že do vzdělání ve skutečnosti neinvestují tolik, kolik by jim možnosti dovozovaly?

Vysvětlení je následující. Buď jsou finanční částky uvolňované hospodářsky rozvinutějšími zeměmi na rozvoj společnosti stále vyšší než částky uvolňované hospodářsky zaostalejšími státy, i přes to, že to nejsou částky maximálně možné. Což by potvrzovalo počáteční původní zdůvodnění. Nebo za vysokými zápisovými mírami stojí vysoká zahraniční rozvojová pomoc (viz. Tab. 10). Ta vysvětluje i nejvyšší přírůstky zápisových měr u států, které by na tyto hodnoty za normálních podmínek neměly předpoklady.

Celkově lze tedy situaci týkající se úrovně a vývoje vzdělání popsat následovně:

Státy, které měly v roce 2003-2006 nejvyšší míry zápisu do posledního ročníku daného stupně, nebo státy, které vykazovaly, mezi lety 1990-1993 a 2003-2006 nejvyšší přírůstky, jsou státy, které vytvářejí buď nejvyšší míry hrubého domácího produktu z daného regionu, nebo jim byla poskytnuta vysoká zahraniční rozvojová pomoc. Často za vysokými výsledky stojí kombinace obojího. Politicky stabilnější a ekonomicky rozvinutější státy, totiž umí přijatou pomoc využít efektivněji, než státy ekonomicky zaostalé, navíc často s nestabilní politickou situací.

Státy, které měly v roce 2003-2006 nejnižší míry zápisu do posledního ročníku daného stupně, nebo státy, které vykazovaly mezi lety 1990-1993 a 2003-2006 nejnižší přírůstky nebo úbytek, jsou státy, které vytvářejí buď nejnižší míry hrubého domácího produktu z daného regionu, nebo státy s nedostatkem, nebo s neefektivním využitím zahraničních rozvojových investic. I zde platí, že se často jedná o kombinaci obojího. Neboť do nestabilních a ekonomicky

zaostalých států neplyne většinou tak vysoká zahraniční rozvojová pomoc jako do států vyspělejších nebo ji tyto státy neumí efektivně využít. Jako tomu je například v případě Tanzanie, jejíž zahraniční dotace na rozvoj vzdělání byly skutečně nezanedbatelné. Jak ale vyplývá z tabulek pro úroveň a vývoj jednotlivých stupňů vzdělání (Tab. 5, 6, 7, 8), nedošlo v Tanzanii k žádnému významnému pokroku, tato investice tedy byla značně neefektivní. Zde se tedy potvrzuje studie Světové banky, která zjistila, že pokud je stát spravován špatně, tak se množství zahraniční pomoci na hospodářském růstu nijak neprojeví. Na vině však není pouze korupce, rozkrádání, špatná organizace distribuce a podobně, jak se široká veřejnost většinou domnívá. Tyto negativní jevy hrají bezpochyby velikou roli, ale nejsou jediné. Obvykle totiž také platí, že čím méně rozvinutá a čím chudší země je, tím více se efektivnost snižuje, a to často proto, že pomoc musí být využívána na dluhovou službu a na udržení základní infrastruktury a správy země.

Na vzdělání jako takové působí řada faktorů, které se ve většině případů ovlivňují a spolupůsobí. Je tomu tak i u faktorů, které bychom mohli nazvat jako vnitřní a vnější. Vnitřními faktory je zde myšlena vnitřní situace v daném státě (chudoba, nemocnost obyvatel, hrubý domácí produkt atd.), za vnější faktory je považována zahraniční intervence do jednotlivých států (zahraniční pomoc, atd...) Působení jednotlivých faktorů v daných zemích se může v čase různě měnit, určit tedy jejich přesnou váhu v daném státě je velmi složité. Z porovnávaných dat v tabulce 10 však vyplynulo, a lze tedy obecně říci, že vnější faktory a to konkrétně zahraniční rozvojová pomoc, mají ve velkém počtu případů nejvýznamnější vliv na úroveň a vývoj vzdělání.

Tabulka 10-Ukazatele použité pro zhodnocení úrovně a vývoje vzdělání

Stát	HDP na ob. podle parity kup. síly, 2004 (USD)	Index lidského rozvoje, 2004	Pořadí Indexu lidského rozvoje, 2004	Rozdíl v pořadí HDP na ob. podle parity kup. síly a Indexu lidského rozvoje	Celková finanční pomoc zemím (mil. USD)		
					Roční průměr pro r. 1999-2000	r. 2004	r. 2005
Angola	2180	0,439	161	-32	21	16	66
Benin	1091	0,428	163	-2	37	59	69
Botswana	9945	0,57	131	-73	13	1	64
Burkina Faso	1169	0,342	174	-17	67	160	153
Burundi	677	0,384	169	5	6	18	21
Cote d'Ivoire	1551	0,421	164	-15	126	39	37
Čad	2090	0,368	171	-39	30	37	19
Džibutsko	1993	0,494	148	-13	-	-	-
Eritrea	977	0,454	157	9	33	2	95
Etiopie	756	0,371	170	1	52	222	61
Gabon	6623	0,633	124	-43	50	42	24
Gambie	1991	0,479	155	-19	11	10	1
Ghana	2240	0,532	136	-9	119	194	103
Guinea	2180	0,445	160	-30	41	20	45
Guinea-Bissau	722	0,349	173	-1	13	5	17
Jižní Afrika	11192	0,653	121	-66	83	80	149
Kamerun	2174	0,506	144	13	115	141	72
Keňa	1140	0,491	152	7	63	110	64
Konzská Dem.Rep.	705	0,391	167	6	14	123	40
Konzská Rep.	978	0,52	140	25	16	52	30
Lesotho	2619	0,494	149	-26	16	22	3
Libérie	-	-	-	-	2	4	3
Malawi	646	0,4	166	10	136	39	94
Mali	998	0,338	175	-11	84	119	74
Mauritánie	1940	0,486	153	-12	-	-	-
Mosambik	1237	0,39	168	-14	151	135	262
Namibie	7418	0,626	125	-50	25	8	5
Niger	779	0,311	177	-7	31	79	80
Nigérie	1154	0,448	159	-1	70	70	13
Rovníková Guinea	20510	0,653	120	-90	9	7	8
Rwanda	1263	0,45	158	-5	76	27	42
Senegal	1713	0,46	156	-8	138	142	242
Sierra Leone	561	0,335	176	1	23	20	26
Somálsko	-	-	-	-	5	19	6
Středoafriická Rep.	1094	0,353	172	-12	28	13	17
Svazijsko	5638	0,5	146	-50	1	1	25
Tanzanie	674	0,43	162	13	80	372	95
Togo	1536	0,495	147	3	13	14	17
Uganda	1478	0,502	145	7	147	147	178
Zambie	943	0,407	165	2	134	104	194
Zimbabwe	2065	0,491	151	-18	23	6	5

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Geografické tabulky 2007, EFA- global monitoring report 2007.

5.3 Učitelé v Subsaharské Africe

„Nedostatek peněz na vzdělání způsobuje, že platy učitelů bývají nízké, vzdělávání učitelů nekvalitní, podmínky pro práci neadekvátní. Nadaní lidé tedy vyhledávají raději jiné profese. Ačkoli v mnoha rozvojových zemích je dnes již relativní dostatek vysokoškolsky vzdělaných lidí, neznamená to, že mají dostatek kvalitních učitelů.“(Exnerová (2005), s. 37)

Ačkoli je jich na celém světě šedesát milionů, podle zprávy mezinárodní organizace Oxfam to ani z daleka nestačí. Dle této organizace by bylo potřeba každý rok vyškolit dva miliony nových učitelů pro první stupeň, aby se do roku 2015 dostalo vzdělání všem dětem a byl splněn jeden z rozvojových cílů OSN (konkrétně cíl č. 2). (Zímová, 2008).

Nejvíce tento nedostatek pociťují v Subsaharské Africe. Chudé země tohoto regionu se potýkají s celou řadou problémů, které brání tomu, aby se vzdělání stalo vládní prioritou. V zemích, kde lidé často nemají střechu nad hlavou, nemají co jíst a pro pitnou vodu musí chodit mnoho kilometrů se obtížně hledají finance na zaplacení kvalifikovaných učitelů.

Dosažená kvalifikace učitelů se tedy v zemích Subsaharské Afriky podstatně liší. „V Etiopii sice okolo třetiny pedagogů nemá odpovídající vzdělání, zbytek ale studoval tři roky na speciální škole. Mnohem horší je situace v zemích postižených válkou, například v Angole, kde není výjimkou, když místní děti učí kantoři, kteří mají sami pouze šest tříd základní školy“ (Zímová, 2008). Tato špatná situace ve vzdělání kantorů se poté projevuje nízkou kvalitou výuky.

Nedostatek učitelů a velký počet dětí způsobují, že na jednoho učitele připadá velký počet žáků, což snižuje kvalitu výuky. Učitelé v Subsaharské Africe řeší kromě přeplněných tříd mnoho dalších problémů. Omezené finanční zdroje ze státního rozpočtu mají za následek, že učebnice a studijní materiály jsou velkou vzácností a je pak na učitelích samotných, aby si vyučovací pomůcky vyráběli sami. Učitelé například kreslí různé tabulky, grafy, diagramy nebo části lidského těla na plátno.

Velkou překážkou rozvoje vzdělávacích systémů je také pandemie HIV/AIDS, která nešetří na svých obětech ani v řadách učitelů.

Na zlepšení situace afrického vzdělávání pracuje řada zahraničních i místních iniciativ a mnohdy se zaměřují právě na vzdělávání učitelů, kterým představují nové moderní vyučovací metody. Žáci díky novým formám výuky získávají nové znalosti a dovednosti, které se snaží získat aktivní cestou nikoli pouhým memorováním. K tomu je používáno mnoho příkladů z reálného života. Vzdělání dětí, získané touto metodou je pro ně mnohem přínosnější, neboť nabitě zkušenosti pak dokáží využít v běžném životě.

5.3.1 Počet dětí na jednoho učitele

V mnoha člancích a výročních zprávách je možné se dočíst, že vzdělanost v rozvojových zemích pomalu stoupá. Toto tvrzení je sice pravdivé, málokdy se ale také hodnotí jeho skutečná kvalita. Počet dětí chodících do školy sice stoupá, ale neúměrně počtu kvalitních učitelů. Pak dochází k situacím, kdy na jednoho učitele připadá až osmdesát dětí. Tato situace znemožňuje kvalitní výuku.

Vzdělanost v zemích Subsaharské Afriky tedy stoupá, někdy však bohužel na úkor její kvality. Díky této určité spojitosti jeví, byly do práce zařazeny nejen počty studujících žáků, ale také počet dětí na jednoho učitele, který zde má za úkol poukázat na kvalitu vzdělávání v tomto regionu. Počet dětí na jednoho učitele je porovnáván pro primární stupeň vzdělání, porovnání situace pro vyšší stupně bohužel není možné, neboť pro tyto stupně chybějí data.

V tabulce 11 můžeme vidět, že počet žáků připadajících na jednoho učitele je vysoký. Průměrně dle dat v této tabulce vychází na jednoho učitele 47,5 žáka. Což představuje téměř dvojnásobek běžného počtu žáků třídy rozvinutých zemí. Ve třídách, které navštěvuje mnoho dětí, nejsou dobré podmínky pro vzdělávání. Není v učitelových silách, aby se pokud možno individuálně věnoval každému studentovi, jak bývá zvykem v rozvinutých zemích. To se v rozvojových zemích následně projevuje nízkou kvalitou získaného vzdělání.

Nejméně žáků na jednoho učitele připadá v Botswaně (26), nejvíce pak v Konžské a Středoafrické Republice (83).

Tabulka 11-Počet žáků na jednoho učitele v jednotlivých státech Subsaharské Afriky, r. 2005

Stát	Počet žáků na učitele
Angola	-
Benin	43
Botswana	26
Burkina Faso	52
Burundi	49
Cote d'Ivoire	42
Čad	63
Džibutsko	35
Eritrea	48
Etiopie	72
Gabon	36
Gambie	35
Ghana	33
Guinea	45
Guinea-Bissau	38
Jižní Afrika	36
Kamerun	48
Keňa	40
Konžská Dem.Rep.	-
Konžská Rep.	83
Lesotho	42
Libérie	-
Malawi	64
Mali	54
Mauritánie	40
Mosambik	66
Namibie	33
Niger	44
Nigérie	37
Rovnicková Guinea	32
Rwanda	62
Senegal	47
Sierra Leone	67
Somálsko	-
Středoafriická Rep.	83
Svazijsko	32
Tanzanie	58
Togo	34
Uganda	50
Zambie	51
Zimbabwe	39

Poznámka: (-) nedostupná data

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007

5.4 Index vzdělanosti

Tento index je počítán jako poměr počtu vzdělaných dospělých (15 let a výše) k celkovému počtu obyvatel dané země.

Index vzdělanosti byl vypočítán a zařazen do práce, neboť poskytuje komplexní přehled o celkové úrovni vzdělání populací jednotlivých vybraných zemí Subsaharské Afriky.

Porovnáním hodnot indexu vzdělanosti pro jednotlivé země bylo zjištěno následující (viz.graf 3):

- Nejvyšší index vzdělanosti měla Zimbabwe (0,9), Rovnická Guinea (0,87), Namibie (0,85), Lesotho a Jižní Afrika (0,82), Botswana (0,81). Mají tedy nejvyšší celkovou úroveň vzdělání jejich populace.
- Nejnižší index vzdělanosti měl Benin (0,35), Niger (0,29), Čad (0,26), Burkina Faso (0,22), Mali (0,19). Mají tedy nejnižší celkovou úroveň vzdělání jejich populace.

Porovnáváním pořadí Indexu lidského rozvoje a Indexu vzdělanosti bylo zjišťováno, zda vzdělanost obyvatel zhruba odpovídá vyspělosti států (viz Tab. 12). Pořadí bylo přiděleno pouze státům vybraným pro účely této práce, podle jejich hodnot dosažených ve výše zmíněných indexech.

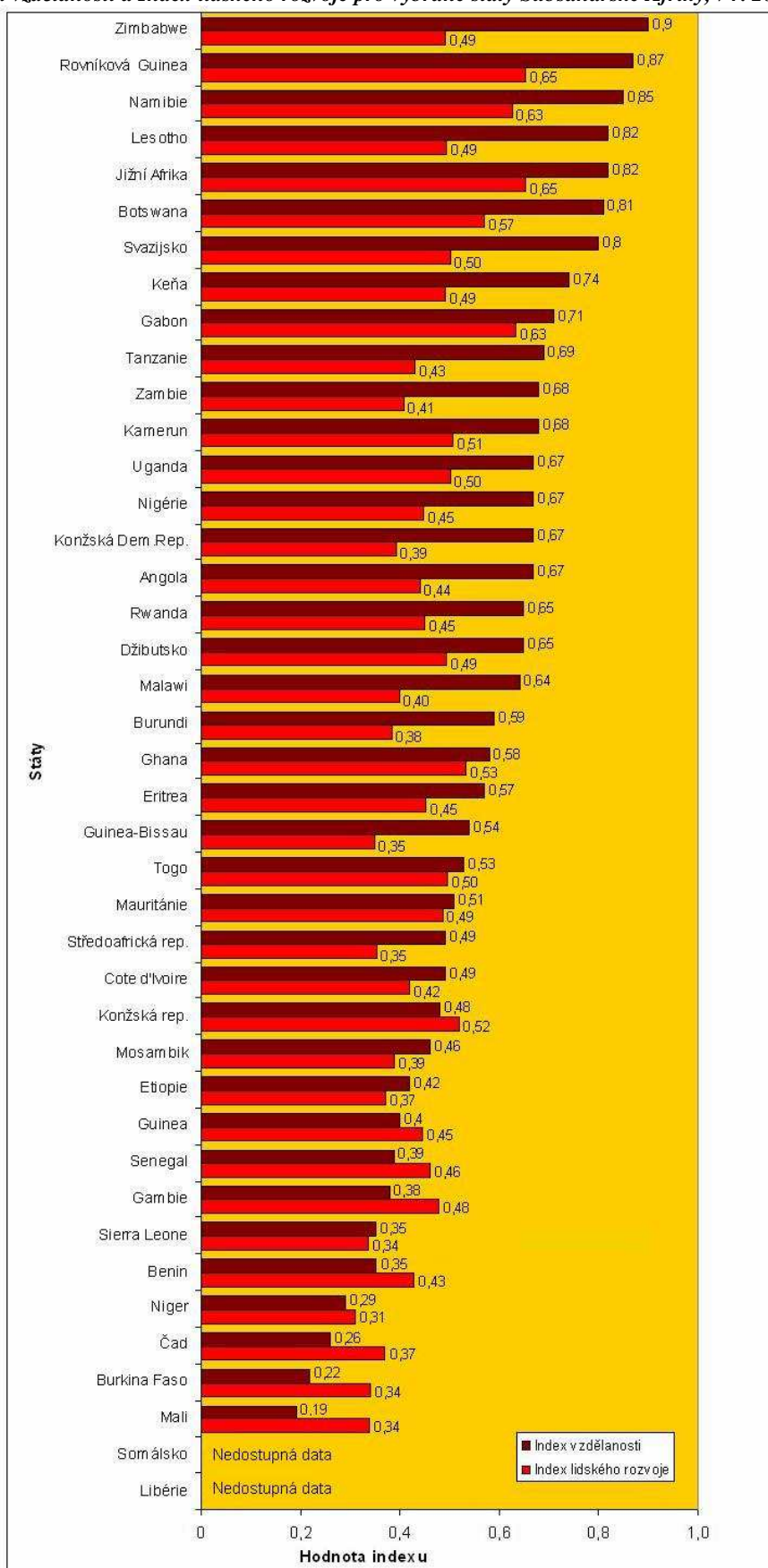
Z tohoto šetření vyšlo najevo, že skutečně ve většině sledovaných států odpovídá vzdělanost obyvatel celkové vyspělosti daného státu. A vzhledem k tomu, že je tento index počítán pro obyvatelstvo starší 15 let, které chodilo do školy v období řádově před pěti až například dvaceti a více lety, je také možné usuzovat, že v těchto státech dochází dlouhodobě k relativně stabilnímu celkovému rozvoji.

Mezi státy se ale našly i takové, jejichž vzdělanost obyvatel byla výrazně vyšší nebo nižší, než by se dalo podle jejich vyspělosti očekávat. Vyšší vzdělanost obyvatel byla zjištěna například u států Zimbabwe, Zambie, Tanzanie, Konžská Demokratická republika, Guinea Bissau. Nižší vzdělanost obyvatel mají například státy Gambie, Konžská Republika nebo Ghana.

Díky tomu, že je index vzdělanosti počítán pro obyvatelstvo starší 15 let, se dá tato situace, kdy index vzdělanosti neodpovídá rozvinutosti státu, tedy indexu lidského rozvoje, a svou očekávanou hodnotu převyšuje, vysvětlit dřívější celkovou vyšší vyspělostí státu. A vycházíme-li z toho, že u většiny států je vzdělanost úměrná vyspělosti, můžeme klesající vyspělost právě těchto států doložit výsledky z kapitoly 5. 2, kde právě u nich dochází k nejvyššímu snižování počtu dětí zapisovaných do školy.

Naopak u států, kde index vzdělanosti dosahuje nižších hodnot, než je jejich předpokládaná výše, se dá tato situace vysvětlit dřívější celkovou nižší úrovní vyspělosti. Stoupající úroveň vyspělosti těchto států dokládají nejvyšší přírůstky v počtu dětí zapisovaných do škol.

Graf 3-Index vzdělanosti a Index lidského rozvoje pro vybrané státy Subsaharské Afriky, v r. 2004

Zdroj dat: Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007, Geografické tabulky 2007.

Tabulka 12- Rozdíl pořadí Indexu vzdělanosti a Indexu lidského rozvoje, r. 2004

Stát	Index lidského rozvoje	Pořadí Indexu lidského rozvoje v rámci vybraných států	Index vzdělanosti	Pořadí Indexu vzdělanosti v rámci vybraných států	Rozdíl mezi pořadím Iv a Ilr
Angola	0,439	23	0,67	15	-8
Benin	0,428	25	0,35	35	10
Botswana	0,57	5	0,81	6	1
Burkina Faso	0,342	36	0,22	38	2
Burundi	0,384	31	0,59	20	-11
Cote d'Ivoire	0,421	26	0,49	26	0
Čad	0,368	33	0,26	37	4
Džibutsko	0,494	12	0,65	17	5
Eritrea	0,454	19	0,57	22	3
Etiopie	0,371	32	0,42	30	-2
Gabon	0,633	3	0,71	9	6
Gambie	0,479	17	0,38	33	16
Ghana	0,532	6	0,58	21	15
Guinea	0,445	22	0,4	31	9
Guinea-Bissau	0,349	35	0,54	23	-12
Jižní Afrika	0,653	1	0,82	5	4
Kamerun	0,506	8	0,68	12	4
Keňa	0,491	14	0,74	8	-6
Konžská Dem.Rep.	0,391	29	0,67	16	-13
Konžská Rep.	0,52	7	0,48	28	21
Lesotho	0,494	13	0,82	4	-9
Libérie	0	40	0	40	0
Malawi	0,4	28	0,64	19	-9
Mali	0,338	37	0,19	39	2
Mauritánie	0,486	16	0,51	25	9
Mosambik	0,39	30	0,46	29	-1
Namibie	0,626	4	0,85	3	-1
Niger	0,311	39	0,29	36	-3
Nigérie	0,448	21	0,67	14	-7
Rovníková Guinea	0,653	2	0,87	2	0
Rwanda	0,45	20	0,65	18	-2
Senegal	0,46	18	0,39	32	14
Sierra Leone	0,335	38	0,35	34	-4
Somálsko	0	41	0	41	0
Středoafriická Rep.	0,353	34	0,49	27	-7
Svazijsko	0,5	10	0,8	7	-3
Tanzanie	0,43	24	0,69	10	-14
Togo	0,495	11	0,53	24	13
Uganda	0,502	9	0,67	13	4
Zambie	0,407	27	0,68	11	-16
Zimbabwe	0,491	15	0,9	1	-14

Poznámka: Nejvyšší kladné hodnoty rozdílů vycházejí podle výpočtu u států , u nichž je vzdělanost na výrazně nižší úrovni, než by se dalo podle vyspělosti očekávat.

Nejvyšší záporné hodnoty rozdílů vycházejí podle výpočtu u států , u nichž je vzdělanost na výrazně vyšší úrovni, než by se dalo podle vyspělosti očekávat.

Iv = Index vzdělání,

Ilr = Index lidského rozvoje

Zdroj dat: Geografické tabulky 2007, Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007.

Kapitola 6

6 Porovnává vzdělání regionu Subsaharské Afriky a ostatních světových regionů.

6.1 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do primárního stupně vzdělání

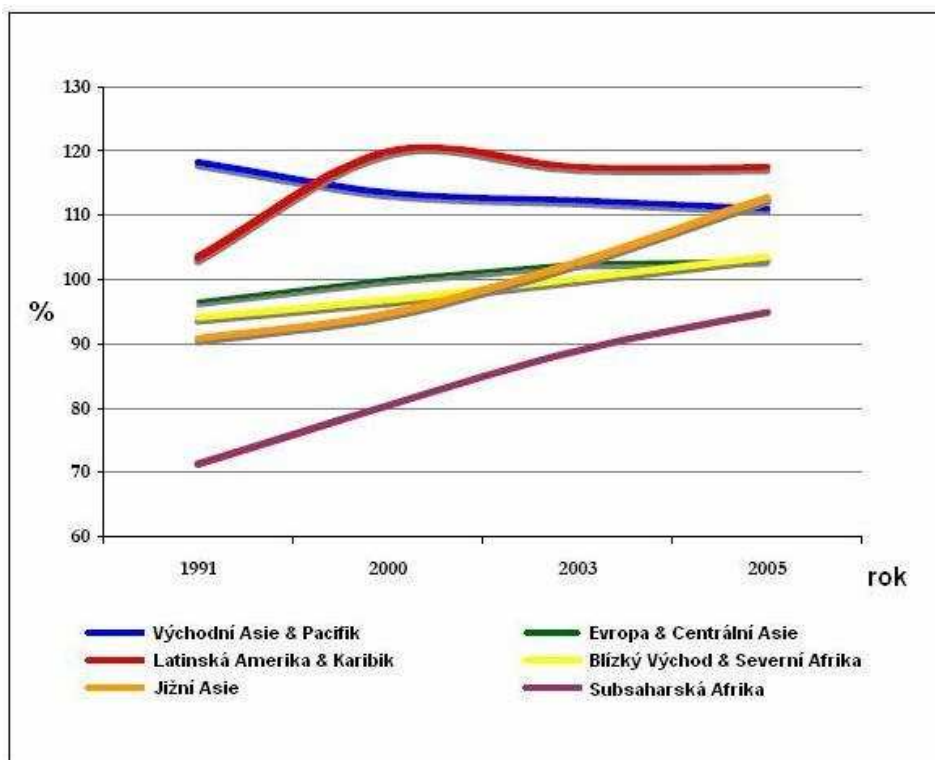
Celosvětově bylo do primárního stupně zapsáno 689 milionů dětí. Všechny v grafu 4 zobrazené regiony, kromě Subsaharské Afriky, měli v roce 2005, hrubou zápisovou míru do primárního stupně vzdělání vyšší než 100 %. Což naznačuje, že studenti, kteří byli zapsaní do primárního stupně často opakovali ročník, pravděpodobně díky nízké kvalitě vzdělání.

Nejvyšší hrubou zápisovou míru do primárního stupně vzdělání měl v roce 2005 region Latinská Amerika & Karibik. Jako vysvětlení tohoto stavu se nabízí vysoká zápisová míra s vysokým počtem opakování v ročnících.

Nejnižší hrubou zápisovou míru do primárního stupně vzdělání měla v roce 2005 Subsaharská Afrika. Od roku 1991 se ale tato míra zvýšila ze 70 % na 90 %. Což ukazuje na pokrok, který byl učiněn ve zlepšení zpřístupnění primárního vzdělání.

Jediným regionem, kde mezi roky 1991 až 2005 docházelo k trvalému snižování hrubé zápisové míry do primárního stupně vzdělání, byl region Východní Asie & Pacifiku. To pravděpodobně znamená, že docházelo ke zkvalitnění vzdělávání a ke snižování počtu dětí, které by opakovaly. (viz. graf 4)

Graf 4-Vývoj hrubé zápisové míry do primárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 1991 do r. 2005

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

6.2 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do sekundárního stupně vzdělání

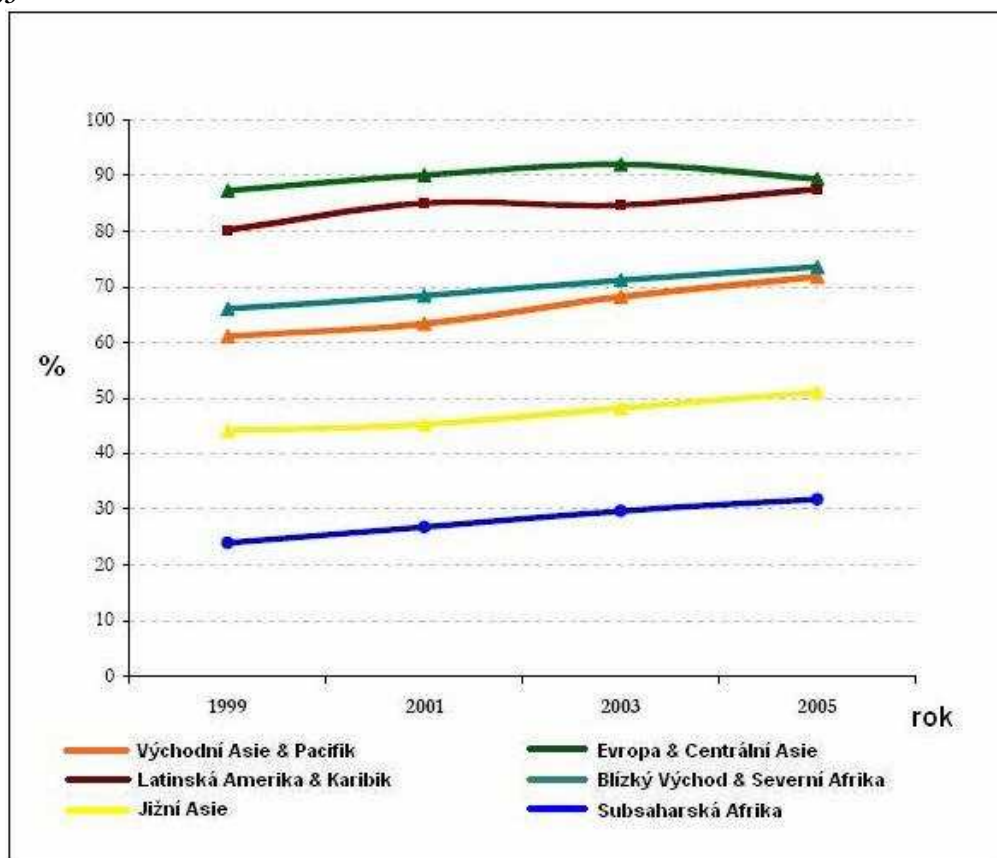
Celosvětově bylo do sekundárního stupně vzdělání zapsáno 512 milionů dětí. V grafu 5, který znázorňuje vývoj hrubé zápisové míry v sekundárním stupni vzdělání mezi roky 1999 a 2005, můžeme pozorovat, že ve většině regionů docházelo každé dva roky ke zvýšení hrubé zápisové míry zhruba o 2-3 %. Lze tedy obecně říci, že hrubá míra zápisu do sekundárního stupně se pozvolna zvyšuje.

Stále je ale přístup k sekundárnímu vzdělání v jednotlivých regionech větším či menším problémem. Ve sledovaném období se totiž žádný z regionů blízce nepřiblížil 100 % hodnoty hrubé zápisové míry do sekundárního stupně.

Nejvyšší hrubou zápisovou míru do sekundárního stupně měly v roce 2005 dva regiony, Evropa & Centrální Asie a Latinská Amerika & Karibik. Jejich hrubá zápisová míra do sekundárního stupně však nepřesáhla 90 %.

Nejnižší hrubou zápisovou míru do sekundárního stupně měla v roce 2005 Subsaharská Afrika. Její hodnota byla 32 %. (viz. graf 5)

Graf 5-Vývoj hrubé zápisové míry do sekundárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 1999 do r. 2005

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

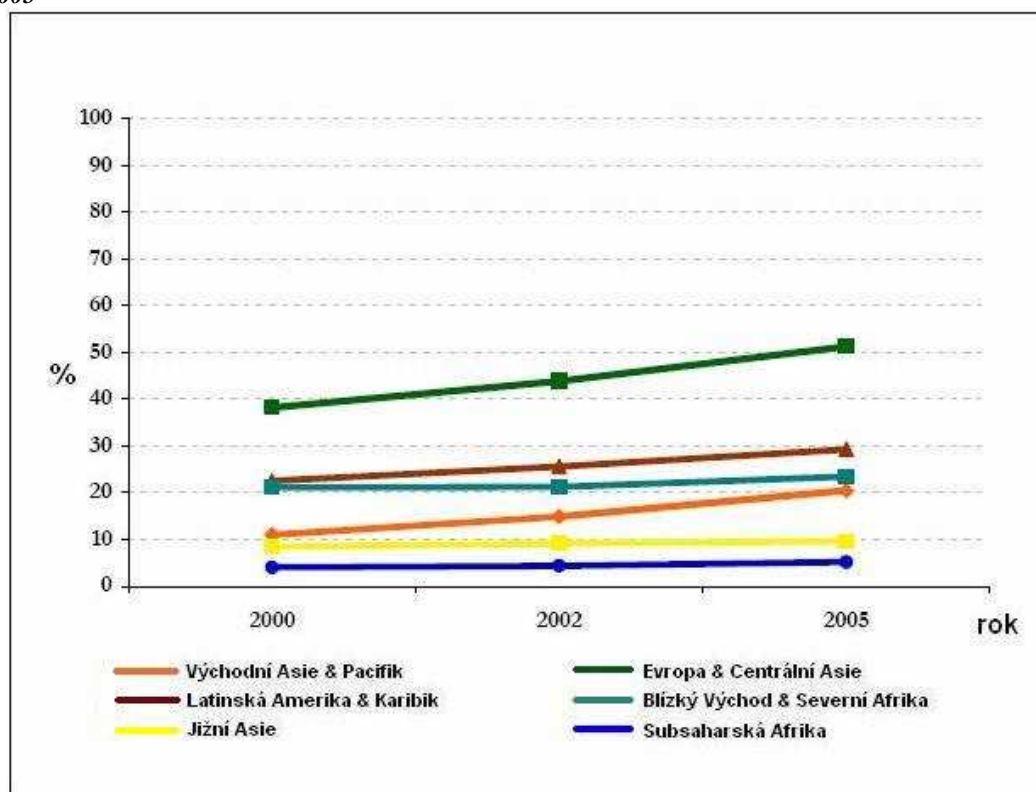
6.3 Porovnání světových regionů v počtu dětí zapsaných do terciárního stupně vzdělání

Hrubá zápisová míra do terciárního stupně vzdělání je nízká ve všech v grafu 6 zobrazených regionech. Evropa & Centrální Asie je jediný region ve kterém hrubá zápisová míra do terciárního stupně převyšuje 50%. Hodnoty méně než 10 % hrubé zápisové míry do terciárního stupně vzdělání vykazují regiony Subsaharská Afrika a Jižní Asie.

Nejvyšší nárůst hrubé zápisové míry do terciárního stupně, mezi sledovanými roky 2000 až 2005, byl zaznamenán v regionu Evropa & Centrální Asie, dosáhl hodnoty 14 %. Dalšími regiony, kde došlo také k výraznějšímu nárůstu hrubé zápisové míry do terciárního stupně, byly Východní Asie & Pacifik a Latinská Amerika & Karibik. Došlo zde k nárůstu hodnot hrubé zápisové míry o 10 %.

Regiony Severní Afrika & Blízký Východ, Jižní Asie a Subsaharská Afrika zaznamenaly také jistý nárůst hodnoty hrubé zápisové míry do terciárního stupně vzdělání, ten však mezi roky 2000 a 2005 nepřesáhl 2 %.

Graf 6-Vývoj hrubé zápisové míry do terciárního stupně vzdělání ve světových regionech od r. 2000 do r. 2005

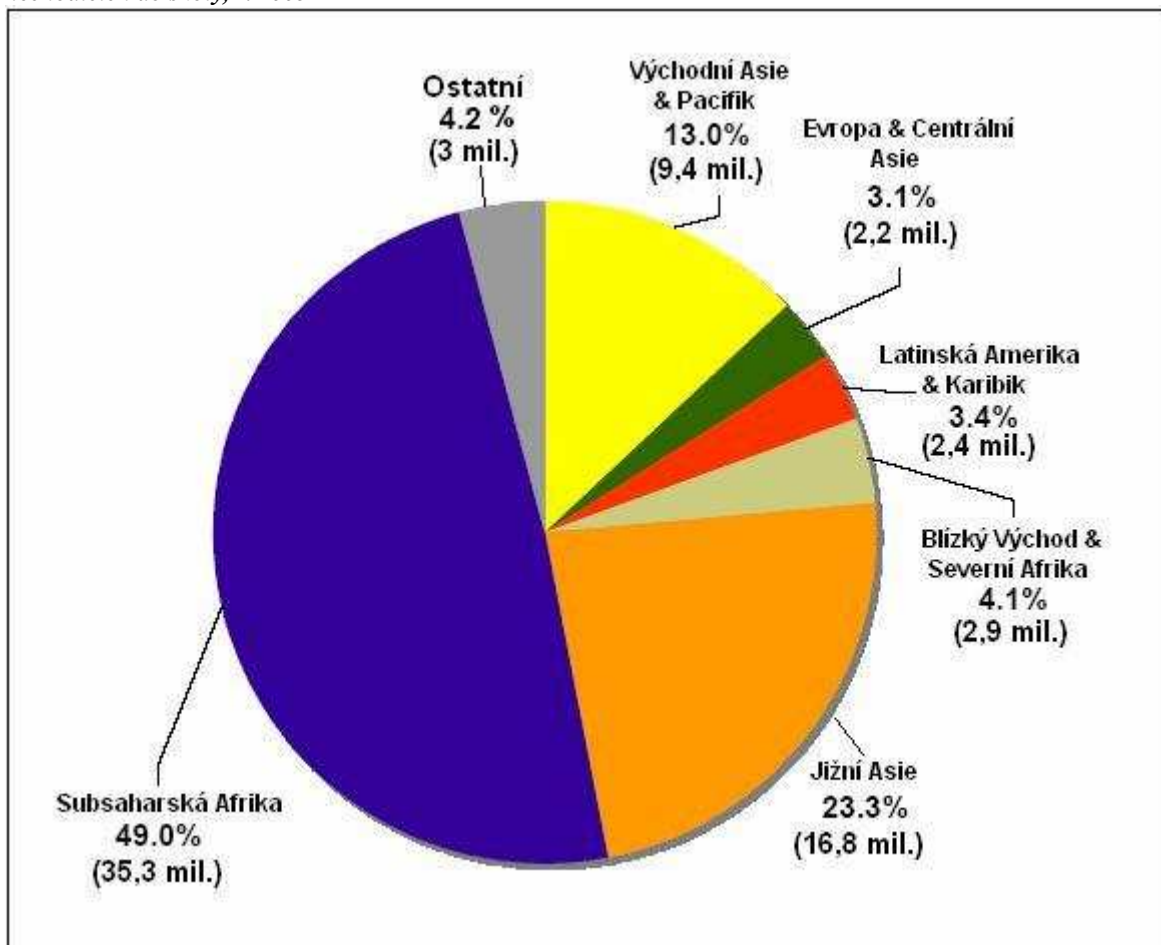

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistics in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

6.4 Porovnání světových regionů v počtu dětí, nechodících do školy

V roce 2005 nechodilo do školy celkem 72 milionů dětí z celého světa. Téměř polovina z nich byla z regionu Subsaharské Afriky. Zhruba jedna třetina byla z regionu Jižní Asie. V ostatních regionech Evropě a Centrální Asii, Latinské Americe a Karibiku a Severní Africe a Blízkém Východě tvořil počet dětí, které nechodí do školy méně než pět procent celosvětového počtu. (viz graf 7)

Graf 7-Procentuelní podíl dětí nechodících do školy ve světových regionech na celkovém počtu dětí nechodících do školy, r. 2005

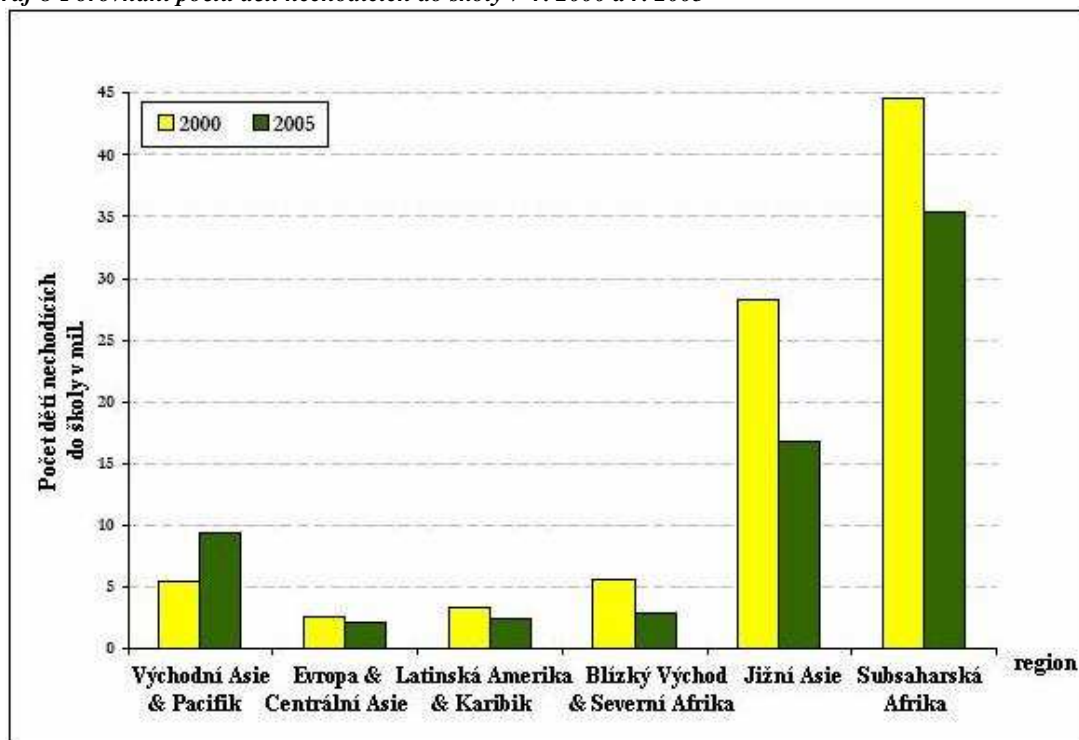

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

V roce 1999 dosahoval počet dětí, nechodících do školy 96,5 milionů. Do roku 2005 jejich počet poklesl na 72 milionů, došlo tím k 25 % snížení počtu dětí nechodících do školy. Lze tedy obecně shrnout, že počet dětí nechodících do školy klesá. V období mezi roky 2000 a 2005 došlo k 41 % poklesu v počtu dětí nechodících do školy v Jižní Asii a k 20 % poklesu v Subsaharské Africe. I přesto jsou ale počty dětí nechodících do školy v těchto regionech suverénně nejvyšší. Téměř na poloviční počet byl snížen počet dětí nechodících do školy v regionu Severní Afriky a Blízkého Východu. Pouze v jednom z regionů došlo k velkému nárůstu počtu dětí nechodících do školy, ve východní Asii a Pacifiku a to o 41 %.(viz graf 8)

Graf 8-Porovnání počtu dětí nechodících do školy v r. 2000 a r. 2005

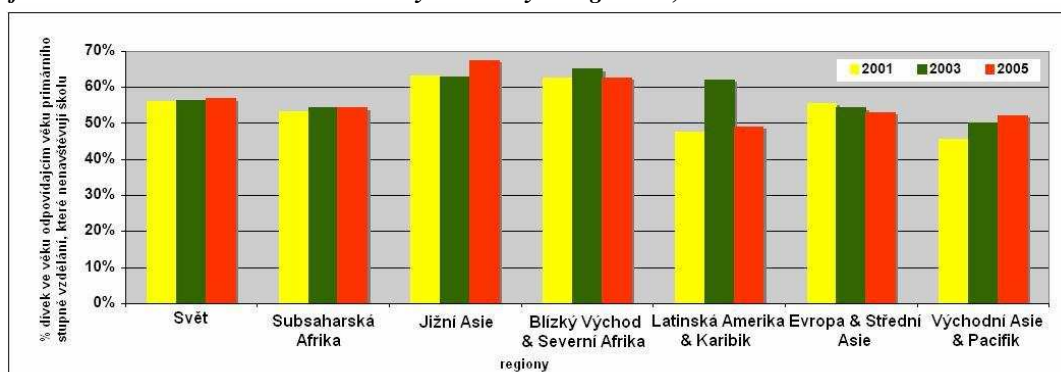

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

6.5 Počet dívek nechodících do školy

Podobně jako v jiných oblastech, i v případě vzdělání je situace výrazně horší, porovná-li se možnost přístupu ke vzdělání žen a mužů. Z celkového počtu dětí, nechodících do školy v roce 2005, tedy ze 72 milionů, bylo 56,8 % dívek, což je světový průměr. V mnoha regionech jako jsou například Jižní Asie a Severní Afrika a Blízký východ je procento dívek nechodících do školy ještě vyšší, převyšuje 60 %.(viz. graf 9)

Graf 9-Procento dívek nechodících do školy ve světových regionech, r. 2005

Zdroj dat: UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

Počet dětí nechodících do školy sice celkově klesá, procento dívek, které nechodí do školy však v mnoha regionech stoupá. Z toho vyplývá, že větší počet dětí, které jsou zapisovány do škol, jsou chlapci. Dívky jsou již v raném věku ovlivňovány tradičními představami o roli mužů a žen, a jako budoucí živitelé rodin jsou do školy posíláni spíše chlapci.

„Problém vzdělání žen je složitou kombinací ekonomických (obživa rodiny, zajištění ve stáří) a sociálních faktorů (tradice), a jeho řešení není jednoduché a rychlé. Přitom zajištění základního vzdělání pro všechny ženy vede k poměrně rychlé pozitivní změně v celé společnosti (pozdějšímu zahájení sexuálního života, snaze o používání kontracepce, snížení počtu dětí na jednu ženu, snaze o zajištění dalšího vzdělávání jako priority pro další generaci apod.), neboť ženy jsou zásadními aktéry rozvoje, pečují o všechny členy společnosti a vychovávají další generace.“ (Exnerová (2005), s. 37)

Tento problém OSN řeší ve třetím rozvojovém cíli tisíciletí, jehož přesné znění je: Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti.

6.6 Shrnutí

Porovnáním hodnot hrubé zápisové míry pro primární, sekundární a terciární stupeň v jednotlivých světových regionech, bylo zjištěno, že nejhorší dostupnost všech tří stupňů vzdělání vykazuje region Subsaharské Afriky. Naopak regionem, ve kterém jsou všechny tři stupně vzdělání dostupné největšímu počtu dětí, je Evropa & Střední Asie.

V počtu dětí nechodících do školy patří prvenství za rok 2005 Subsaharské Africe. Nejnižší počet dětí nechodících do školy byl zjištěn v roce 2005 v regionu Evropy & Centrální Asie.

V počtu procent dívek nechodících do školy v roce 2005 vedl region Jižní Asie. Nejnižší procento dívek nechodících do školy bylo v tom samém roce shledáno v regionu Latinské Ameriky & Karibiku.

Kapitola 7

7 Reakce zahraničí na nízkou úroveň vzdělání v Subsaharské Africe

V lidské historii i kultuře má pomoc lidí v lepší ekonomické situaci lidem chudším dlouhou tradici. Lidé si pomáhali jak v období míru, tak v období válečných krizí nebo přírodních katastrof. Tato tradice byla po staletí formována na základě etických hodnot jednotlivých světových náboženství, moderních filozofických směrů humanismu a osvícenství, tradic odborů, hnutí za politické a sociální reformy, kampaní proti otroctví a dalších ideových zdrojů. Je tedy velmi složité jednotně popsat historii této tradice. Přesto v ní lze najít dva stěžejní důvody, proč lidé vždy měli tendence poskytovat druhým pomoc v nouzi.

Prvním z důvodem jsou důvody náboženské a etické. „V evropském kontextu existuje dlouhá tradice humanity, čerpající z hodnot křesťanství, osvícenství a humanismu. Humanitní přístup má obdobu také ve všech dalších nábožensko-kulturních tradicích světa. Podle tohoto principu je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem, kteří se ocitnou v nouzi.“(Exnerová (2005), s. 101)

Druhým z důvodem jsou důvody politické a pragmatické. „Pomoc lidem v nouzi se velmi často odvíjí také od pragmatických principů, sahajících od konkrétního využití humanitární pomoci v zahraniční politice států až k racionálním úvahám o prevenci konfliktů, mezinárodního terorismu, nelegální migrace a poškozování životního prostředí. Podle pragmatického principu je ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím, protože se tím v dlouhodobém horizontu ušetří prostředky, které by stát musel vynakládat na zajištění vlastní bezpečnosti a prosperity.“(Exnerová (2005), s. 101)

7.1 Humanitární pomoc a rozvojová spolupráce

Většina států Subsaharské Afriky, které byly pro tuto práci vybrány, má nízký index lidského rozvoje (viz tab. 12). Jako vysoký je považován index v rozpětí hodnot 1-0,8. Ani jeden z vybraných států Subsaharské Afriky se však nenachází v tomto rozpětí. Za střední je považován index v rozpětí hodnot od 0,799 do 0,5. Sem lze zařadit 16 států. Zbylých 25 vybraných států má hodnotu indexu v rozpětí od 0,499 do 0. Pro tyto hodnoty je index označován jako nízký. Index je celosvětově počítán pro 177 států. Z těchto 177 pořadí patří posledních 20 pořadí pouze vybraným státům Subsaharské Afriky. Z důvodů této velmi nízké životní úrovně je do tohoto regionu směřována jak humanitární tak rozvojová pomoc.

7.1.1 Humanitární pomoc

Humanitární pomoc zahrnuje aktivity, které bezprostředně reagují na humanitární krizi. Za humanitární krizi je považována situace, kdy jsou v důsledku přírodních nebo lidských krizí narušeny běžné prostředky garantující důstojný život obyvatel. Jedná se tedy o krátkodobou pomoc, která lidem zasaženým humanitární krizí pomůže uspokojit jejich základní životní potřeby a znovu obnovit důstojný život do podoby, jakou měl před danou krizí. Humanitární

pomoc je poskytována ve čtyřech základních sektorech a to voda/hygiena, potraviny/výživa, obydlí, zdravotní a psychosociální péče. Tento typ pomoci ovlivňuje vzdělání zajišťováním důstojné životní úrovně, která je předpokladem možného rozvoje jedinců.

7.1.2 Rozvojová spolupráce

Přímo na rozvoj vzdělání má významnější vliv rozvojová spolupráce. V tomto typu pomoci spolupracují a hledají nejvhodnější řešení problému obě zúčastněné strany, dárci i příjemci. Spolupráce je zaměřena na dlouhodobé monitorování sociálních a ekonomických podmínek, ve kterých lidé v méně rozvinutých zemích světa žijí, a na hledání způsobů jak by se tyto podmínky daly globálně zlepšit.

Za hlavní aktéry rozvojové spolupráce jsou považováni aktéři z rozvinutých zemí, mezinárodní finanční instituce (Mezinárodní měnový fond, Světová banka a obdobné nadnárodní instituce), agentury OSN (UNDP, UNICEF, WHO,...), Evropská Unie (EDF), vlády, občanská hnutí, nevládní organizace, veřejnost a jejich protějšky v rozvojových zemích a konkrétní příjemci v terénu. Díky řešení různých okruhů problémů je jejich vliv na změnu celé situace rozdílný. Každý z nich však má pro rozvojovou spolupráci specifický přínos.

7.1.2.1 Rozvojová spolupráce a vzdělání

Jedno z témat, které je řešeno v rámci rozvojové spolupráce je téma podpora vzdělávání. Negramotnost a nedostatek vzdělání jsou totiž jednou ze základních překážek samostatného vývoje jednotlivých rozvojových zemí. „Školní projekty zaměřené na šíření gramotnosti, posilování učitelských kapacit a metodologie se proto řadí v rámci rozvojové spolupráce ke klíčovým. Právě vzdělání může být, kromě vlastního přínosu pro ekonomické šance lidí, zásadní i pro otázky hygieny, základních zdravotních návyků a alespoň částečného plánování rodiny (znalost možnosti antikoncepce), a může tak zpomalit populační explozi a zvýšit šance na úspěšný rozvoj.“ (Exnerová (2005), s. 104)

Zajímavou formou rozvojové spolupráce ovlivňující vzdělání jsou projekty adopce dětí na dálku. Cílem těchto projektů je zajištění vzdělání dětem, jejichž rodiče nebo opatrovníci si nemohou dovolit hradit školné, koupit učebnic, uniforem a ostatních školních potřeb. Dítě nadále žije se svou rodinou v Africe, ale adoptivní rodič, což může být jedinec, skupina lidí, rodina, organizace nebo firma mu posílají finanční částku, ze které se hradí školné a všechny výlohy spojené s výukou. Adoptivní rodič tím dítěti pomůže dosáhnout alespoň minima životních podmínek nutných k důstojnému životu.

Díky existenci rozvojové spolupráce, která umožňuje celkový sociální rozvoj a růst ekonomické úrovně států, ale také díky tomu, že vzdělání je přímo jednou z klíčových oblastí rozvojové spolupráce, je možné zaznamenat v některých subsaharských státech růst úrovně vzdělání. Tato spojitost ostatně také vyplynula z výsledků kapitoly 5.

Kapitola 8

8 Závěr

V úvodní části práce byly vytýčeny cíle a k nim vztahující se výzkumné otázky, mající vést k jejich dosažení. Podstatou této práce tedy je nalezení odpovědí na jednotlivé výzkumné otázky a tím dosažení stanovených cílů. Odpovědi na jednotlivé pracovní otázky lze najít v textu práce. Vzhledem k rozsahu práce jsou v této kapitole zmíněny stručné odpovědi na příslušné otázky u jednotlivých cílů práce, ke kterým se vztahují.

Jako první cíl práce byl vytýčen tento cíl: ***Pomocí vybraných faktorů objasnit některé příčiny nízké úrovně vzdělání v Subsaharské Africe.***

K tomuto cíli se vztahují jednotlivé níže uvedené zodpovězené výzkumné otázky.

- *Ovlivňuje chudoba vzdělání, pokud ano, jak?*
  - Ano, chudoba ovlivňuje vzdělání. Dosažení nízkých hodnot HDP nepříznivě ovlivňuje možnosti financování školství. Nejsou peníze na platy kvalitních učitelů, na školní pomůcky ani na budování škol jako takových. Vzdělání však není ovlivněno pouze špatnou finanční situací států. Mají na něj vliv také nízké příjmy rodin, které nutí rodiče posílat své děti spíše než do školy do práce.

- *Ovlivňují konflikty vzdělání, pokud ano, jak?*
  - Ano, konflikty mají vliv na vzdělání. V mnoha státech Subsaharské Afriky se stává, že na vojenské výdaje je uvolňováno větší procento hrubého domácího produktu než na vzdělání a jeho rozvoj. To je jedna z nejdůležitějších příčin negativně ovlivňujících vzdělání. Během válek a konfliktů trpí děti nedostatkem základních potřeb jako je jídlo, nezávadná pitná voda, přístřeší, zdravotní péče atd. Všechny tyto aspekty ovlivňují jak zdravý fyzický tak psychický vývoj dětí. Ten má vliv na sníženou schopnost dětí celkově rozvíjet své dovednosti a vědomosti. Během válek mnoho dětí přichází o rodiče, jsou zmrzačeni nebo musí bojovat jako dětské vojáky. Šance těchto dětí navštěvovat školu je pak podstatně snížena.

- *Ovlivňuje zdravotní stav obyvatelstva vzdělání, pokud ano, jak?*
  - Ano, zdravotní stav má na vzdělání vliv. Hlad a podvýživa, kterými děti trpí již během vývoje v těle matky a poté v kritickém období prvních tří let života, způsobují handicap, který dítě již později nemůže dohnat, neboť jeho tělo nemělo potřebný stavební materiál pro tvorbu enzymů, hormonů a ostatních látek, kterých je zapotřebí pro vývoj nervového a imunitního systému. Na velkém množství dětí které tento kritický věk přežijí zanechává podvýživa doživotní následky v podobě nízkého vzrůstu, oslabeného imunitního systému a sníženého intelektu. Díky chronickému nedostatku některých, pro lidské tělo důležitých látek, stejně jako díky nedostatečnému přísunu energie,

je u velkého počtu dětí snížena schopnost plnohodnotně a všestranně se rozvíjet a vzdělávat.

Nemoc HIV/AIDS nejčastěji způsobuje smrt obou rodičů, kteří se vzájemně nakazili. „Dvojnásobní“ sirotci jsou v daleko větší nevýhodě, protože ztratili přístup k dostatečné výživě, základní lékařské péči, bydlení a oblečení. Pravděpodobnost že nedokončí ani základní vzdělání je velká, buď proto, že se musejí starat o jiné postižené nemocí HIV/AIDS, nebo o sebe a své mladší sourozence.

Malárie je příčinou jedné pětiny dětských úmrtí a v naprosté většině případů jí podlehnou děti mladší pěti let. Pokud děti nezemřou, v mnoha afrických oblastech jsou již děti přinejmenším třikrát infikovány, což u nich může způsobovat rozvoj epilepsie nebo poškození mozku. Děti s poškozením mozku mají snížený intelekt, díky kterému je snížena i schopnost učení. Malárie tedy díky svému možnému patologickému působení na mozek dětí, a tím i na rozvoj dětského intelektu, má vliv na vzdělání.

Tuberkulóza ovlivňuje jak nákazou samotné zdraví dětí, tak z nich, v mnohých případech, činí sirotky. To má za následek již zmiňovanou nízkou navštěvovanost škol. Nemocné děti nemohou chodit do školy, a děti bez rodičů nemají na školu dostatek finančních prostředků. I tato nemoc má tedy vliv na vzdělání.

Jak je zřejmé ze zodpovězených pracovních otázek, bylo pomocí vybraných faktorů osvětleno mnoho příčin majících za následek nízkou úroveň vzdělanosti obyvatel Subsaharské Afriky. Tento cíl práce byl tedy splněn.

Jako druhý cíl práce byl vytýčen cíl: ***Analýza vývoje a současného stavu vzdělání ve vybraných zemích Subsaharské Afriky.***

K tomuto cíli se vztahují jednotlivé níže uvedené zodpovězené výzkumné otázky.

➤ *Ve kterých z vybraných států Subsaharské Afriky došlo k nejvyššímu a nejnižšímu nárůstu, popřípadě poklesu, počtu dětí navštěvujících mezi roky 1990- 1993 a 2003-2006 primární, nižší a vyšší sekundární a terciární stupeň?*

- Primární stupeň:

- nejvyšší nárůst počtu dětí: Guinea (+39 %), Togo (+37 %) a Mali (+31 %),
- nejnižší nárůst nebo pokles počtu dětí: Zimbabwe (-14 %), Burundi (-10 %), Tanzanie (-6 %).

- Nižší sekundární stupeň:

- nejvyšší nárůst počtu dětí: Ghana (+44 %), Botswana (+35 %), Gambie (+34 %),
- nejnižší nárůst nebo pokles počtu dětí: Zimbabwe (-3 %), Niger a Středoafriká Republika (+1 %), Svazijsko (+2 %).

- Vyšší sekundární stupeň:
  - nejvyšší nárůst počtu dětí: Botswana (+32 %), Namibie (+20 %), Gambie (+19 %),
  - nejnižší nárůst nebo pokles počtu dětí: Zimbabwe, Senegal, Mosambik, Středoafrická Republika, Kamerun, Burundi a Burkina Faso (+2 %), Tanzanie a Niger (+1 %), Konžská republika (0 %).

- Terciární stupeň:
  - nejvyšší nárůst počtu studentů na 100 tis. obyv. : Cote d'Ivoire (+374), Kamerun (+338), Jižní Afrika (+340),
  - nejnižší nárůst nebo pokles počtu studentů na 100 tis. obyv.: Gambie (-39), Zimbabwe (+4), Konžská republika (+10).

- *Které z vybraných států Subsaharské Afriky vykazují nejvyšší a nejnižší počet dětí navštěvujících v roce 2003-2006 primární, nižší a vyšší sekundární a terciární stupeň?*

- Primární stupeň:
  - nejvyšší počet dětí: Jižní Afrika (100 %), Keňa (95 %) a Botswana (92 %).
  - nejnižší počet dětí: Středoafrická Republika (31 %), Niger (28 %), Rwanda (24 %).
- Nižší sekundární stupeň:
  - nejvyšší počet dětí: Jižní Afrika (87 %), Botswana (82 %), Keňa (78 %),
  - nejnižší počet dětí: Tanzanie a Rwanda (9 %), Burundi a Středoafrická Republika (8 %), Niger (6 %).

- Vyšší sekundární stupeň:
  - nejvyšší počet dětí: Jižní Afrika a Botswana (46 %), Namibie (30 %), Svazijsko (26 %),
  - nejnižší počet dětí: Zimbabwe (5 %), Mosambik, Etiopie, Burkina Faso a Burundi (3 %), Tanzanie a Niger (2 %).

- Terciární stupeň:
  - nejvyšší počet studentů na 100 tis. obyv. : Jižní Afrika (1530), Kamerun (623), Gabon (615),
  - nejnižší počet studentů na 100 tis. obyv. : Středoafrická republika (94), Malawi (41), Guinea-Bissau (35).

Zhodnocení výsledků z předchozích dvou zodpovězených výzkumných otázek:

Státy, které měly v roce 2003-2006 nejvyšší počet dětí zapsaných do primárního, nižšího a vyššího sekundárního a terciárního stupně, nebo státy, které vykazovaly mezi lety 1990-1993 a 2003-2006 nejvyšší přírůstky v počtu dětí zapsaných do primárního, nižšího a vyššího sekundárního a terciárního stupně, jsou státy, které vytvářejí buď nejvyšší míry hrubého domácího produktu z daného regionu, nebo jim byla poskytnuta vysoká zahraniční rozvojová pomoc. Často za vysokými výsledky stojí kombinace obojího. Politicky stabilnější

a ekonomicky rozvinutější státy, totiž umí přijatou pomoc využít efektivněji, než státy ekonomicky zaostalé navíc často s nestabilní politickou situací.

Státy, které měly v roce 2003-2006 nejnižší počet dětí zapsaných do primárního, nižšího a vyššího sekundárního a terciárního stupně, nebo státy, které vykazovaly mezi lety 1990-1993 a 2003-2006 nejnižší přírůstky nebo úbytek v počtu dětí zapsaných do primárního, nižšího a vyššího sekundárního a terciárního stupně, jsou státy, které vytvářejí buď nejnižší míry hrubého domácího produktu z daného regionu, nebo státy s nedostatkem, nebo s neefektivním využitím zahraničních rozvojových investic. I zde platí, že se často jedná o kombinaci obojího. Neboť do nestabilních a ekonomicky zaostalých států neplyne většinou tak vysoká zahraniční rozvojová pomoc jako do států vyspělejších nebo ji tyto státy neumí efektivně využít. Jako tomu je například v případě Tanzanie, jejíž zahraniční dotace na rozvoj vzdělání byly skutečně nezanedbatelné. Nedošlo zde však k žádnému významnému pokroku, tato investice tedy byla značně neefektivní. Zde se tedy potvrzuje studie Světové banky, která zjistila, že pokud je stát spravován špatně, tak se množství zahraniční pomoci na hospodářském růstu nijak neprojeví. Na vině však není pouze korupce, rozkrádání, špatná organizace distribuce a podobně, jak se široká veřejnost většinou domnívá. Tyto negativní jevy hrají bezpochyby velkou roli, ale nejsou jediné. Obvykle totiž také platí, že čím méně rozvinutá a čím chudší země je, tím více se efektivnost snižuje, a to často proto, že pomoc musí být využívána na dluhovou službu a na udržení základní infrastruktury a správy země.

Na vzdělání v Subsaharské Africe působí řada faktorů, které se ve většině případů ovlivňují a spolupůsobí. Je tomu tak i u faktorů které bychom mohli nazvat jako vnitřní a vnější. Vnitřními faktory je zde myšlena vnitřní situace v daném státě (chudoba, nemocnost obyvatel, hrubý domácí produkt atd.), za vnější faktory je považována zahraniční intervence do jednotlivých států (zahraniční pomoc, atd...) Působení jednotlivých faktorů v daných zemích Subsaharské Afriky se může v čase různě měnit, určit tedy jejich přesnou váhu v daném státě je velmi složité. Z analýzy výsledných dat států Subsaharské Afriky však vyplynulo, že vnější faktory a to konkrétně zahraniční rozvojová pomoc, mají v mnoha státech převažující vliv na úroveň a vývoj vzdělání.

➤ *Jaký je stav učitelů ve vybraných státech Subsaharské Afriky, a má-li to vliv na vzdělání jaký?*

- Průměrný počet žáků připadajících na jednoho učitele v Subsaharské Africe je vysoký, vychází na 47,5 žáka na jednoho učitele. To představuje téměř dvojnásobek běžného počtu žáků třídy rozvinutých zemí. Ve třídách, které navštěvuje mnoho dětí, nejsou dobré podmínky pro vzdělávání. Není v učitelových silách, aby se pokud možno individuálně věnoval každému studentovi, jak bývá zvykem v rozvinutých zemích. To se v rozvojových zemích následně projevuje nízkou kvalitou získaného vzdělání.

Nejméně žáků na jednoho učitele připadá v Botswaně (26), nejvíce pak v Konžské a Středoafričské Republice (83).

Zde je vidět, jak horší možnosti financování vzdělání v méně vyspělých státech způsobují, že platy učitelů bývají nízké, vzdělávání učitelů nekvalitní, podmínky

pro práci neadekvátní. Nadaní lidé tedy vyhledávají raději jiné profese a učitelů se v těchto zemích nedostává.

- *Jaká je úroveň vzdělanosti dospělé populace ve vybraných státech Subsaharské Afriky?*
- Státy vykazující nejvyšší vzdělanost populace: Zimbabwe , Rovnicková Guinea, Namibie, Lesotho a Jižní Afrika, Botswana.
- Státy vykazující nejnižší vzdělanost populace: Benin, Niger, Čad, Burkina Faso, Mali.
- Úroveň vzdělanosti dospělé populace většiny států Subsaharské Afriky zhruba odpovídá jejich celkové vyspělosti. V tomto regionu se však najdou i státy jejichž úroveň vzdělanosti je nadprůměrná nebo podprůměrná, tedy neodpovídá jejich současné vyspělosti. Vyšší vzdělanost obyvatel byla zjištěna například u států Zimbabwe, Zambie, Tanzanie, Konžská Demokratická republika, Guinea Bissau. Nižší vzdělanost obyvatel mají například státy Gambie, Konžská Republika nebo Ghana.

Z důvodu, že vzdělanost populace je počítána pro obyvatelstvo starší 15 let, které chodilo do školy před řádově pěti až například dvaceti nebo dokonce více lety, lze jejich výchyly ve vzdělanosti, při úvaze, že většinou situace vzdělanosti odpovídá vyspělosti státu, vysvětlit jejich dlouhodobě nestálou úrovní vyspělosti. Muselo v ní také dojít k jistým výchytkám. Státy vykazující vyšší úroveň vzdělanosti, byly dříve vyspělejší, a nyní jejich rozvinutost klesá. A naopak státy vykazující nižší úroveň, byly dříve méně vyspělé a nyní jejich rozvinutost stoupá. Tato úvaha se potvrzuje, v případě klesající úrovně vyspělosti klesajícím, nebo v případě zvyšování vyspělosti stoupajícím, počtem dětí zapisovaných do školy právě v těchto státech.

Zodpovězením výzkumných otázek, vztahujících se k analýze vývoje a současného stavu vzdělání ve vybraných zemích Subsaharské Afriky, a v některých případech také zhodnocením jejich výsledků byl splněn druhý vytyčený cíl této práce.

Třetím cílem vytyčeným pro tuto práci je cíl: ***Porovnání vzdělání v regionu Subsaharské Afriky a v ostatních vybraných světových regionech.***

K tomuto cíli se vztahují jednotlivé níže uvedené zodpovězené výzkumné otázky.

- *Ve kterých regionech se nachází nejvyšší a nejnižší počet dětí zapsaných do primárního, sekundárního a terciárního stupně?*
- Primární stupeň:
  - nejvyšší počet zapsaných dětí (r.2005): Latinská Amerika & Karibik, Jižní Asie
  - nejnižší počet zapsaných dětí (r.2005): Subsaharská Afrika

- Sekundární stupeň:

- nejvyšší počet zapsaných dětí (r.2005): Evropa & Centrální Asie, Latinská Amerika & Karibik
- nejnižší počet zapsaných dětí (r.2005): Subsaharská Afrika

- Terciární stupeň:

- nejvyšší počet zapsaných dětí (r.2005): Evropa & Centrální Asie
- nejnižší počet zapsaných dětí (r.2005): Subsaharská Afrika

➤ *Ve kterých regionech se v nachází nejvyšší a nejnižší počet dětí nechodících do školy?*

- nejvyšší počet dětí (r. 2005): Subsaharská Afrika
- nejnižší počet dětí (r. 2005): Evropa & Centrální Asie

➤ *Ve kterých regionech se nachází nejvyšší a nejnižší počet dívek nechodících do školy?*

- nejvyšší počet dívek (r. 2005): Jižní Asie
- nejnižší počet dívek (r. 2005): Latinská Amerika & Karibik

Z výsledků dat je zřejmé, že dostupnost vzdělání ve všech jeho vzdělávacích stupních, je nejhorší v regionu Subsaharské Afriky.

Zodpovězením výzkumných otázek, vztahujících se k cíli porovnání vzdělání v Subsaharské Africe a v ostatních vybraných světových regionech, a okomentováním výsledných dat v textu práce byl splněn i poslední vytýčený cíl práce.

V práci bylo dosaženo všech vytýčených cílů. Pro hlubší analýzu by ale bylo dobré mít vlastní zkušenost s pobytem v těchto zemích, protože statistiky mohou být zkreslené a jejich věrohodnost nízká. V rozvojových státech lze totiž pochybovat o kvalitě národních statistických zdrojů. Hodnoty pro jednotlivé státy také nevystihují rozdíly uvnitř státu, mezi skupinami a mezi ženami a muži. Díky všem těmto aspektům je možné tuto práci považovat jako vstup do vybrané problematiky.

Seznam použité literatury

Sekundární zdroje literatury

Bičík, I. et al. 2005. Regionální zeměpis světadílů. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o., 2005. 140 s. ISBN 80-86034-43-7.

Bičík, I. et al. 2003. Hospodářský zeměpis: Globální geografické aspekty světového hospodářství. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o., 2003. 96 s. ISBN 80-86034-52-6.

Exnerová, V. ed. 2005. Globální problémy a rozvojová spolupráce: Témata o která se lidé zajímají. Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s., 2005. 255 s. ISBN 80-86961-00-1.

Geldu, M. 1998. Subsaharská Afrika: Problémy demokracie, nacionalismu a mezinárodních vztahů. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998. 119 s. ISBN 80-85864-42-8.

Hobsbawm, E. 1998. Věk extrémů: Krátké 20. století 1914-1991. Praha: Argo, 1998. 619 s. Edice historické myšlení, sv. 4. ISBN 80-7203-185-6.

Holub, A. et al. 1997. Rozvojová ekonomika. Praha: Skripta VŠE, 1997. 128 s.

Illife, J. 1996. Afrika a Afričané: Dějiny kontinentu. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s. r. o., 2001. 376 s. ISBN 80-7021-468-6.

Jeníček, I. Foltýn, J. 2003. Globální problémy a světová ekonomika. Praha: C. H. Beck, 2003. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.

Johnston, R. et al. 2002. The Dictionary of Human Geography. Oxford: Blackwell Publishers Ltd., 2002. 958 s.

Kašpar, V. 1984. Vybrané problémy rozvojových zemí. Praha: Státní pedagogické nakladatelství n. p., 1984. 160 s. ISBN 17-275-84.

Lohr, V. Vraný, J. 1993. Světová ekonomika IV. /rozvojové země/. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1993. 172 s. ISBN 80-7082-084-5.

Macháček, J et al. 2006. Problémy rozvojových zemí, jejich příčiny a cesty k jejich řešení: Výstup z projektu Grantové agentury ČR 402/03/1336. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2006. 447 s. Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-245-1060-X.

Skokan, L. Bursa, M. Peštová, J. 2007. Geografické tabulky. Praha: Fortuna, 2007. 207 s. ISBN 978-80-7373-018-5.

Školní atlas dnešního světa 2001. Praha: Nakladatelství Terra, 2001. 183 s. ISBN 80-902282-2-4.

Šlachta, M. Burda, T. Holeček, M. 2007. Ohniska napětí ve světě. Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, s. r. o., 2007. 187 s. ISBN 978-80-7011-926-6.

Tomeš, J. Festa, D. Novotný, J. 2007. Konflikt světů a svět konfliktů: Sřety idejí a zájmů v současném světě. Praha: Nakladatelství P3K, 2007. 349 s. ISBN 978-80-903587-6-8.

Vallin, J. 1992. Světové obyvatelstvo. Praha: Academia, 1992. 148 s. ISBN 80-200-0437-8.

Zwettler, O. 2002. Lexikon zemí 2003. Praha: Fortuna Print, 2002. 503 s. ISBN 80-7321-038-X.

Primární zdroje literatury

AIDS epidemic update, December 2005, UNAIDS/WHO 2005. WHO 2005.

CIA - The World Factbook. CIA 2008.

Dakar +7: Education for All in Africa. UNESCO 2007.

EFA- global monitoring report 2007. UNESCO 2007.

Global monitoring report 2007. World bank 2007.

Global Tuberculosis Control, WHO Report 2007. WHO 2007.

Human development report 2007/2008. UNDP 2007/2008.

UNESCO Institute for Statistic in EdStats, May 2007. UNESCO 2007.

Internetové zdroje

Články

Belousová, A. (2007). Války obraly Afriku o to, co dostala ze zahraničí.

Dostupný z http://ihned.cz/3-22207020-prezidentkou-O00000_detail-e4, 10. 7. 2008.

Nemeth, I. (2006). Podaří se bohatým uskutečnit vznešené cíle?

Dostupný z nb.vse.cz/~lipka/442_L/nemeth.doc, 3. 7. 2008.

Zímová, I. (2008). Na světě chybí dva miliony učitelů.

Dostupný z www.clovekvtisni.cz/index2.phd?id=281&idArt=460, 25. 7. 2008

Ostatní zdroje

<http://cs.wikipedia.org> – internetová encyklopedie...

cs.wikipedia.org/wiki/chudoba, 23. 6. 2008,

cs.wikipedia.org/wiki/zakladnivzdelani, 28. 7. 2008,

cs.wikipedia.org/wiki/malarie, 7. 7. 2008,

cs.wikipedia.org/wiki/tuberkuloza, 20. 7. 2008,

cs.wikipedia.org/wiki/HIV, 20. 7. 2008

<http://en.wikipedia.org> – internetová encyklopedie...

en.wikipedia.org/wiki/Literacy, 22.7.2008,

en.wikipedia.org/wiki/secondaryeducation, 28. 7. 2008,

en.wikipedia.org/wiki/tertiaryeducation, 28. 7. 2008

<https://fzp.ujep.cz>, – internetové stránky fakulty Životního prostředí Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem ...

https://fzp.ujep.cz/Katgeo/vnitri2/PREDMETY/geografie/prob_vyzi, 20. 7. 2008

<http://pomozafrice.blog.cz> – internetové stránky o pomoci Africe...

<http://pomozafrice.blog.cz/701/hiv-aids-malarie-a-tuberkuloza>, 11.7.2008

<http://vseoadopci.ic.cz>, - internetové stránky o projektu sponzorování dětí z rozvojových zemí.....http://vseoadopci.ic.cz/bludny_kruh.htm, 7. 7. 2008

www.bbc.co.uk – internetové stránky bbc...

www.bbc.co.uk/czech/svet/030425_africa_malaria_day_1500.shtml, 20. 7. 2008 malárie článek

www.cestovatel.cz – internetový časopis o cestování, 1. 8. 2008.

www.maxdorf.cz – velký lékařský slovník on-line, staženo 20.7. 2008

www.u3v.czu.cz, – internetové stránky Univerzity třetího věku České zemědělské univerzity v Praze ...www.u3v.czu.cz/?dl=1&f=4632, 3. 7. 2008

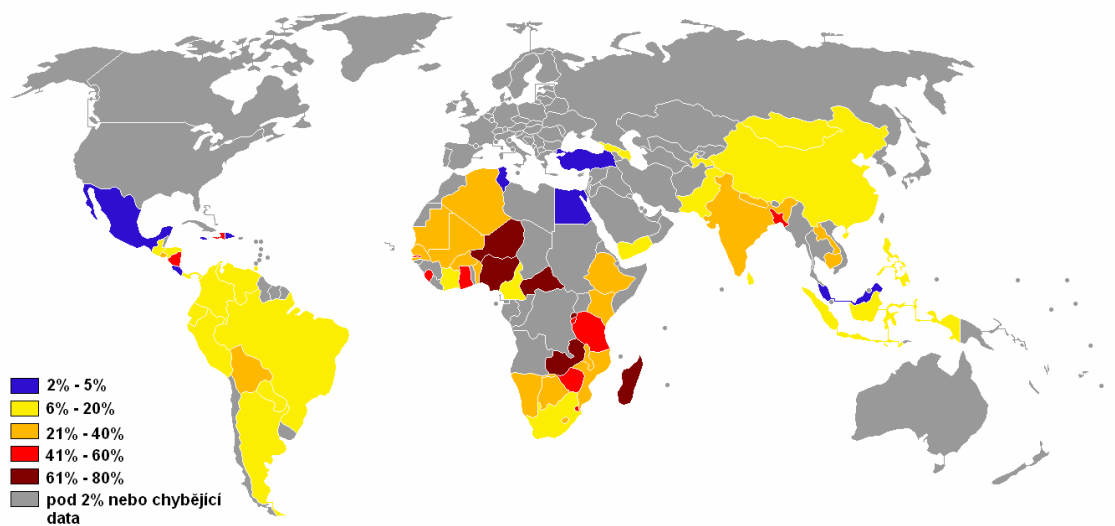
www.who.in – internetové stránky světové zdravotnické organizace...

www.who.int/hiv, 1. 8. 2008.

www.worldbank.org - internetové stránky Světové banky, naposledy staženo 11. 7. 2008

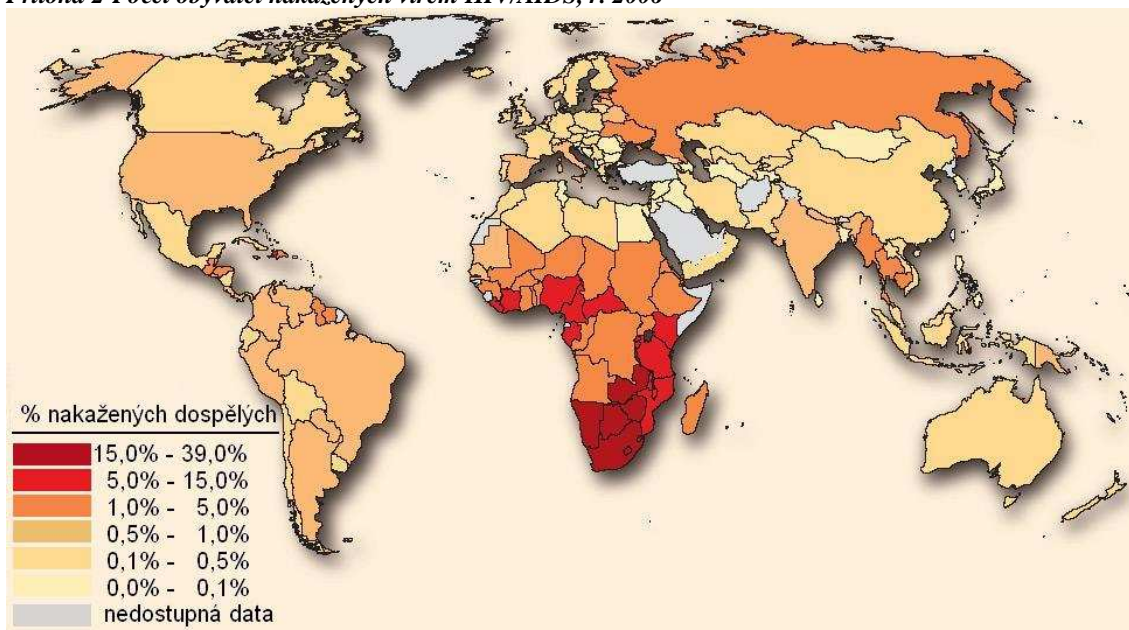
Přílohy

Příloha 1-Počet obyvatel žijících pod hranicí extrémní chudoby (1 USD/den), r. 2005

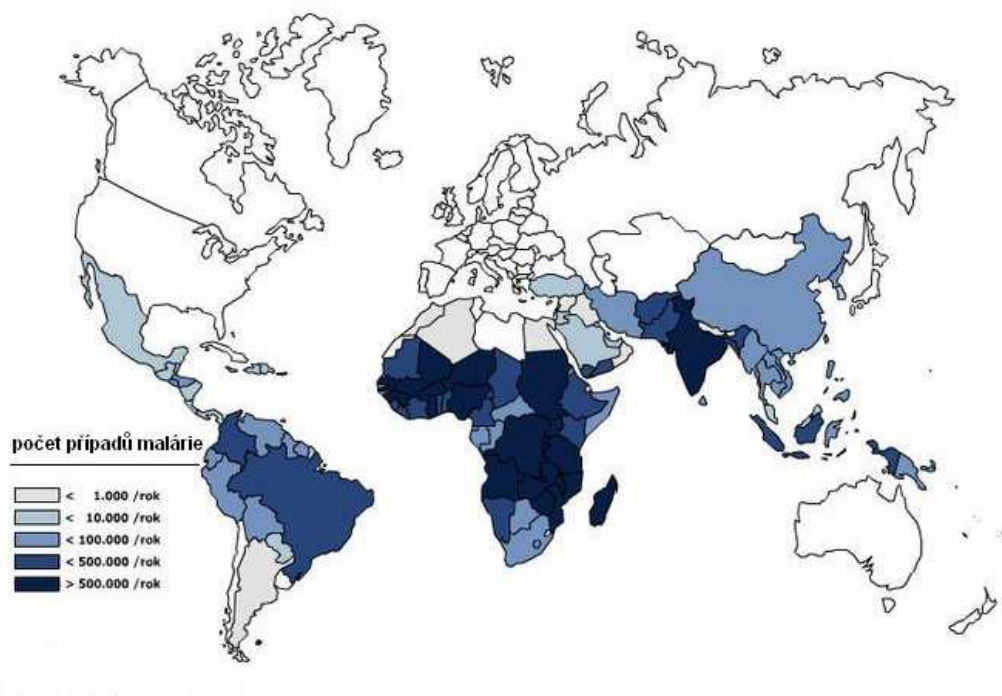
Zdroj: upraveno dle wikipedie, 23. 6. 2008.

Příloha 2-Počet obyvatel nakažených virem HIV/AIDS, r. 2006

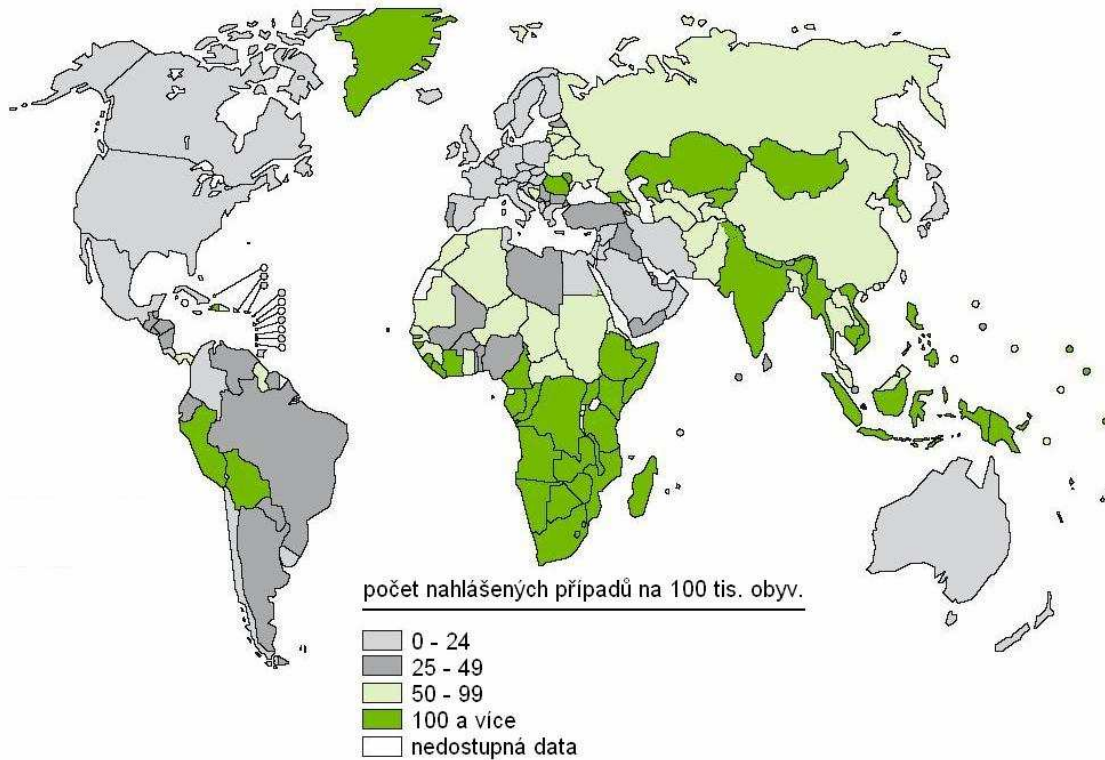
Zdroj dat: upraveno dle www.who.int/hiv, 1. 8. 2008.

Příloha 3-Počet případů malárie r. 2005

Zdroj dat: upraveno dle www.cestovatel.cz, 1. 8. 2008.

Příloha 4-Počet nahlášených případů tuberkulózy, r. 2005

Zdroj dat: upraveno dle Global Tuberculosis Control, WHO Report 2007. WHO 2007.